

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
katedra geografie

Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Historie – Zeměpis se zaměřením na vzdělávání

Lukáš Malý

**Historickogeografické aspekty populačního
vývoje města Dvora Králové nad Labem**

Bakalářská práce

České Budějovice 2012

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2012

Lukáš Malý

Chtěl bych touto formou poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce panu RNDr. et PhDr. Aleši Nováčkovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při tvorbě předkládaného díla.

Anotace

MALÝ, L. (2012): Historickogeografické aspekty populačního vývoje města Dvora Králové nad Labem. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 99 s.

Předkládaná bakalářská práce zkoumá historickogeografické aspekty populačního vývoje města Dvora Králové nad Labem, který porovnává s vývojem vybraných měst Královéhradeckého kraje, s důrazem na industriální období. V její úvodní části jsou vymezeny hlavní cíle a hypotézy práce. Studie se dále dělí na tři hlavní oddíly. V prvním oddíle jsou nastíněny geografické a historické charakteristiky zkoumaného města a Královéhradeckého kraje. Následující analytická část se zaměřuje na hledání příčin odlišností populačního vývoje vybraných měst a jejich porovnávání v předem stanovených obdobích. Syntetický oddíl práce diferencuje populační vývoj Královéhradeckého kraje v důsledku získaných poznatků z předešlých kapitol na dvě zóny. Dále sumarizuje hlavní aspekty populačního vývoje zvolených měst a naznačuje jejich další možný populační vývoj. Závěrečná část se zabývá ověřováním platnosti hypotéz a naplněním cílů stanovených v jejím úvodu. Studie je doplněna velkým množstvím tabulkových, grafických a mapových příloh.

Klíčová slova: populační vývoj, Dvůr Králové nad Labem, Královéhradecký kraj, historickogeografické aspekty

Abstract

MALÝ, L. (2012): Historical-geographical aspects of the population development of the town of Dvůr Králové nad Labem. Bachelor thesis. Faculty of Education of South Bohemia university in České Budějovice, Department of Geography, 99 pages.

The purpose of my thesis is to analyse with an emphasis on the Industrial Revolution historical-geographical aspects of the population development of the town of Dvůr Králové nad Labem, compared with the development in other cities of the Hradec Králové Region. The study is composed of an introduction explaining my principle objectives and initial hypothesis and also of three chapters, each of them dealing with different aspects of this problemacy. Chapter One defines basic terminology and describes historical and geographical character of the studied town and region. The next chapter is subdivided into two parts: the analytical one focuses on relevant reasons to examine differences in the population development and provides a comparison with the chosen periods; the synthetic part divides the population development of the Hradec Králové Region into two zones on the basis of achieved results from the previous parts. Subsequently, it also summarizes main aspects of the population development in the chosen towns and makes a conclusion to indicate future situation. Finally, Chapter Three concentrates on problems resulting from my initial hypothesis and deals with accomplishing of my objectives drawn in the introductory Chapter. The thesis contains a large number of charts, graphical and geographical attachments.

Key words: population development, Dvůr Králové nad Labem, Hradec Králové Region, historical-geographical aspects

Obsah

1. Úvod	s. 8
2. Teoreticko – metodologická východiska	s. 11
2. 1. Diskuse s literaturou a informačními zdroji	s. 11
2. 2. Metodika	s. 13
3. Vybrané geografické a historické charakteristiky Dvora Králové nad Labem v kontextu Královéhradeckého kraje	s. 19
3. 1. Fyzicko-geografické podmínky	s. 19
3. 2. Sociálně-geografické charakteristiky	s. 21
3. 3. Historický vývoj Královéhradeckého kraje	s. 24
3. 4. Historický vývoj Dvora Králové nad Labem	s. 27
4. Historickogeografické aspekty populačního vývoje města a jeho regionu	s. 34
4. 1. Populační vývoj Královéhradeckého kraje v kontextu ČR a dalších vybraných měst kraje	s. 34
4. 2. Populační vývoj Dvora Králové a dalších vybraných měst	s. 35
4. 3. Srovnání populačního vývoje Dvora Králové s vybranými městy v daných obdobích	s. 51
5. Populační vývoj: syntéza poznatků	s. 66
5. 1. Diferenciace populačního vývoje uvnitř Královéhradeckého kraje	s. 66
5. 2. Specifika populačního vývoje Dvora Králové	s. 69
5. 3. Hlavní historicko-geografické aspekty populačního vývoje města a regionu	s. 71
5. 4. Predikce populačního vývoje Dvora Králové a ostatních vybraných měst	s. 72
6. Závěr	s. 74
7. Zdroje informací	s. 76
7. 1. Seznam odborné literatury	s. 76
7. 2. Seznam odborných časopisů	s. 76
7. 3. Seznam bakalářských prací	s. 77
7. 4. Seznam regionální literatury	s. 77
7. 5. Seznam regionálních časopisů	s. 78
7. 6. Seznam internetových zdrojů	s. 78

7. 7. Seznam dalších zdrojů	s. 79
8. Seznam grafů	s. 80
9. Seznam tabulek	s. 81
10. Seznam map	s. 82
11. Přílohy	s. 83
11. 1. Tabulkové přílohy	s. 83
11. 2. Grafové přílohy	s. 98
11. 3. Mapové přílohy	s. 99

1. Úvod

Město Dvůr Králové nad Labem prošlo za dobu své existence zajímavým a nelehkým vývojem, který zahrnoval nejen částečnou německou kolonizaci ve 13. století. Součástí této obtížné minulosti byly dále boje na straně husitů v době husitství a jejich válek, několik požárů města, z nichž nejhorší byl v roce 1572, úpadek a vydrancování za třicetileté války švédskými, císařskými a saskými vojsky, objevení Královéhradeckého rukopisu Václavem Hankou, což mělo zásadní vliv na obrozenecké snahy v době národního obrození. Město poté zažilo dvě pruské okupace za rakousko-pruské války z roku 1866, několik epidemií, ale též rozvoj obchodu, řemesel a zejména textilního průmyslu ve druhé polovině 19. století, první a druhou světovou válku, odsun Němců a samozřejmě také komunistický režim. V současnosti je Dvůr Králové nad Labem druhým největším městem okresu Trutnov, nachází se v Královéhradeckém kraji a je proslulé především svou zoologickou zahradou. Tato práce analyzuje příčiny a faktory, které vedly k nynějšímu postavení Dvora Králové v regionálním kontextu a jeho populační velikosti. Snaha o poznání složitého vývoje autorova rodného města a umožnění uplatnění znalostí z obou oborů jeho studia (historie, zeměpis) při tvorbě předkládané práce je důvodem pro výběr zmiňovaného tématu.

Analyzování dlouhodobého populačního vývoje města Dvora Králové nad Labem a zároveň objasnění důvodů jeho nynějšího stavu, velikosti a postavení v sídelním systému České republiky je jedním z cílů této práce. Dalším záměrem je ze zjištěných skutečností nalézt hlavní faktory a příčiny tohoto vývoje, porovnat ho s vybranými městy v regionu, kterým bylo stanoveno území Královéhradeckého kraje, a zasadit tak celou problematiku do širšího kontextu. Ze získaných údajů vygenerovat možný vývoj města do budoucna a případná specifika vývoje Dvora Králové nad Labem. Dalším cílem je zjistit, jak se v populačním vývoji města Dvora Králové nad Labem projeví významné historické události, jako byla průmyslová revoluce, první a druhá světová válka, velká hospodářská krize či poválečný odsun Němců. Dále se pokusit najít odůvodnění pro případné prudké zvýšení či snížení počtu obyvatel města v porovnání s předešlými lety.

V předkládané práci budou také ověřovány některé hypotézy, které byly stanoveny takto:

I.: V době industriálního období dojde díky vzniku nových podniků k nárůstu počtu obyvatel města. Na druhou stranu se na populačním stavu města negativně projeví první i druhá světová válka, která si vyžádá své oběti, a odsun německého obyvatelstva, čímž dojde k poklesu obyvatel žijících ve Dvoře Králové nad Labem. Tato hypotéza bude platná také pro

ostatní komparovaná města regionu. Jen bod s odsunem německého obyvatelstva se nebude vztahovat na města, kde Němci měli malé či žádné zastoupení. Tudíž by jejich vysídlení nezměnilo populační strukturu měst.

II.: Hlavní příčinou poklesu obyvatelstva ve Dvoře Králové po roce 1989 bude přirozený úbytek obyvatelstva, který je v posledních dvaceti letech typický pro Českou republiku, a úpadek textilního průmyslu, v němž byla zaměstnaná velká část obyvatel města.

III.: Populační vývoj Dvora Králové nad Labem bude z hlediska procentuálního poklesu či vzestupu velmi podobný s vybranými městy Královéhradeckého kraje, která byla zejména od začátku průmyslové revoluce v českých zemích ovlivňována stejnými událostmi jako Dvůr Králové (rozvoj textilního průmyslu či odsun Němců).

IV: Naopak populační vývoj Dvora Králové a ostatních měst kraje, jejichž populační vývoj byl určován jinými historickými skutečnostmi, bude z hlediska procentuálního poklesu či vzestupu odlišný.

V.: Vzhledem i k celosvětové důležitosti budou klíčové historické události jako průmyslová revoluce, světové války nebo odsun obyvatelstva německé národnosti nejvýznamnějšími determinanty populačního vývoje ve Dvoře Králové i ve vybraných městech Královéhradeckého kraje.

VI: Kvůli chybějícím pracovním místům z důvodu úpadku textilního průmyslu po roce 1989 ve Dvoře Králové a přirozenému úbytku obyvatelstva se bude populační velikost města snižovat i v dalších letech.

VII: Města budou populačně růst také díky získávání administrativních funkcí, čímž bude posilován jejich význam, budou v nich koncentrovány větší krajské firmy a lidé budou do nich přicházet za prací.

Jedním z cílů práce je rovněž porovnání populačního vývoje města Dvora Králové nad Labem s vybranými městy Královéhradeckého kraje. Pro srovnání byla zvolena tato města: Hradec Králové, Trutnov, Náchod, Jičín, Jaroměř, Broumov, Pec pod Sněžkou. Příčiny jejich výběru budou uvedeny v metodice práce.

Analýze populačního vývoje Dvora Králové nad Labem a jeho porovnání s ostatními městy předcházelo nastínění obecných historickogeografických aspektů populačního vývoje v širším zázemí Dvora Králové, tedy v Královéhradeckém kraji a jeho kontextu. Tuto část díla tvoří několik složek, kterými jsou například fyzicko-geografické a sociálně-geografické aspekty či stručné nastínění historického vývoje Královéhradeckého kraje a Dvora Králové. V dalším oddíle už následuje analytická část práce, ve které je zpracován populační vývoj každého sledovaného sídla v kraji a jeho porovnání s vývojem Dvora Králové, jemuž

předchází podkapitola o populačním vývoji Královéhradeckého kraje v kontextu České republiky. Poslední kapitolu hlavní části předkládané práce tvoří syntetická část, ve které jsou stanoveny obecné trendy populačního vývoje Královéhradeckého kraje vyplývající z předchozího oddílu. Dále dochází k srovnávání vývoje Dvora Králové s těmito trendy a hledání v nich podobností a odlišností. Další složkou syntetické části je sumarizace historickogeografických aspektů vývoje Dvora Králové nad Labem a pokus o nastínění vývoje města do budoucnosti. Poté následuje závěr práce, ve kterém se autor zabývá zhodnocením cílů práce a naplněním či nevyplněním hypotéz z úvodní části. Nezbytnou složku díla tvoří přílohy (grafy, tabulky) a seznam literatury a internetových zdrojů.

2. Teoreticko – metodická východiska

V první části této kapitoly budou představeny vybrané zdroje dat potřebné pro vznik předkládané práce. Rovněž bude provedena diskuse s literaturou. Druhá část se už bude zabývat metodikou studie.

2. 1. Zdroje dat a diskuse s literaturou

Z vojenských a daňových účelů byly již ve starověku pořizovány soupisy obyvatelstva. Avšak až od poloviny osmnáctého století začalo docházet v evropských zemích k systematictějšímu sčítání lidu, kdy byly jeho soupisy pořizovány dům od domu. První census na území dnešní České republiky, tehdejším Rakousku, proběhl v roce 1754 za vlády Marie Terezie. Měl pravděpodobně poskytnout podněty pro daňovou reformu. Toto i další sčítání prováděly politické, vrchnostenské a duchovní orgány, jejichž soupisy se značně lišily. Z nepřesností byly obviňovány zejména vrchnostenské úřady, které se obávaly nových reforem, k nimž by daly podnět výsledky cenzu. Proto se hlavním cílem soupisů v letech 1771 – 1851 stalo zjištění stavu obyvatelstva hlavně vzhledem k jeho branné povinnosti (Kárníková 1965, s. 293).

Za první moderní sčítání lidu je považováno až to z roku 1869. Jeho základem se stal soupis přítomného obyvatelstva, které bylo zapisované na místě, kde bylo přítomno v rozhodujícím okamžiku sčítání. To znamenalo k 31. prosinci určeného roku. Přítomné obyvatelstvo bylo rozlišováno dle věku, pohlaví, civilního stavu, náboženství či zaměstnání. Rovněž bylo zjišťováno dočasně a trvale nepřítomné obyvatelstvo. Tyto údaje byly ovšem nepřesné a druhořadé (Kárníková 1965, s. 303).

Sčítání lidu je definováno jako souborná statistická akce sběru, uspořádání, zhodnocení a publikování vybraných demografických, ekonomických a sociálních údajů zjišťovaných k určitému okamžiku a týkajících se všech osob daného státu nebo jinak vymezeného území (www.czso.cz)¹.

Další sčítání lidu byla prováděna poté téměř vždy každé desetiletí a většinou v roce končícím na nulu. Výjimkou je ovšem období druhé světové války, kdy byl census plánován na rok 1940, ale vlivem válečných událostí a okupace republiky byl zrušen. Proto mezi lety 1930 – 1950 neproběhlo žádné další sčítání. Dosud poslední census se uskutečnil v roce 2011. Právě zdroje dat pocházejících ze sčítání lidu se staly základním materiálem pro vznik této bakalářské práce.

¹ [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A5819/\\$File/1804120104.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/7D002A5819/$File/1804120104.pdf) (21. 4. 2012)

Hlavním zdrojem informací pro získání údajů o populační velikosti vybraných měst se pro tuto studii stalo dílo Města České republiky v retrospektivě, které zahrnuje výsledky Sčítání lidu z let 1869 – 2001. A protože bylo rozhodnuto do práce zahrnout i data o počtu obyvatel ve městech v roce 1850, ze kterého pocházejí velmi přesné údaje o početním stavu populace v jednotlivých městech, bylo nezbytné využít i Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970, v němž jsou uvedena data i pro zmiňovaný rok 1850. Nejsou v něm však uvedena města ve své dnešní velikosti, ale jen v té z roku 1970. To znamená, že pokud byly nějaké dnešní části města k vybrané obci přiřčeny po roce 1970, tak bylo nutné přičíst jejich tehdejší populační velikost k populační velikosti vybraného města, aby tak byla návaznost k roku 1869. Dalším zdrojem, který byl využit pro tuto část práce, byly internetové stránky Českého statistického úřadu www.czso.cz, z něhož byla použita data o počtu obyvatel ve vybraných městech, Královéhradeckém kraji a České republice pro rok 2011 (konkrétně k 1. 1. 2011), jelikož v době psaní této práce nebyly výsledky Sčítání lidu, bytů a domů v roce 2011 ještě známy.

Protože je pro tuto práci klíčové období průmyslové revoluce, bude zde nechán prostor pro vysvětlení zmiňovaného pojmu. Samotná revoluce dle Bossueta představuje především zdůraznění radikálnosti převratu, který zahrnuje odstranění dosavadních politických forem a postižení stavů, proti nimž byla revoluce zaměřena (Purš 1973, s. 17). Griewank chápe revoluci jako počátek něčeho nového, odděleného od minulého vývoje radikálním zlomem, což se děje ve všech formách revoluce – sociální, duchovní, politické, průmyslové a dalších. *„Celkově se revoluce historickofilosoficky a sociologicky chápe jako přetvoření celkového komplexu vzájemně spjatých společenských skutečností všeho druhu na novém principu“* (Purš 1973, s. 27).

Na přelomu 18. a 19. století se v českém prostředí začíná objevovat rozdíl mezi termíny řemeslo a průmysl. Jan Svatopluk Presl ho v tehdejší době charakterizoval takto: *Rozdíl mezi řemeslem a průmyslem se zde nevidí v rozsahu, velikosti podnikání, ale v kvalitě toho, kdo podniká – buď je to tradiční řemeslník, pracující konzervativními, z generace na generaci přecházejícími neměnnými metodami, nebo je to „promyslník“, který získává poznatky vědy a techniky a jde ve svém podnikání stále vpřed, uskutečňuje pokrokové výrobní způsoby“* (Purš 1973, s. 95). Ottův slovník (1903) udává, že průmysl je část výroby spočívající v mechanickém či chemickém zpracování surovin za účelem změny jejich tvaru nebo podstaty, což by je uzpůsobovalo k ukojení určitých lidských potřeb.

Za jednoho z prvních uživatelů termínu průmyslová revoluce je možné označit francouzského poslance Prospera de Launayho, který ho použil v roce 1829. Mínil tím

zatlačování plátenictví na úkor rozvoje bavlnářství a cukrovarství (Purš 1973, s. 114). Marlo chápe průmyslovou revoluci jako pokroky techniky a rozšíření úvěru (Purš 1973, s. 137). Dle Mantoux má průmyslová revoluce tři hlediska – ekonomické, technické a společenské. Pro ekonomické hledisko je typická zejména koncentrace kapitálu a růst podniků. Technickou stránku průmyslové revoluce charakterizuje vynalézání a použití procesů, které umožňují zrychlení a vzestup výroby. Za společenské hledisko Mantoux označuje zrod nových tříd (Purš 1973, s. 148).

Purš (1960) klade počátky průmyslové revoluce v českých zemích do začátku devatenáctého století a její dovršení datuje v přelomu šedesátých a sedmdesátých let téhož století. Od tohoto období už mluví o přerůstání kapitalismu volné konkurence v imperialismus, který už neslučuje s průmyslovou revolucí, jelikož tu charakterizuje jako přechod od manufakturní a řemeslné výroby k tovární výrobě.

Jindra (2006) definuje průmyslovou revoluci jako dramatický, nesmírně dynamický, ale jen několik desetiletí trvající proces nástupu a rozmachu továrního průmyslu, který byl uskutečněn díky zásadním technickým a technologickým vynálezům, převraty v ekonomice a výrobě a rovněž výraznými paralelními proměnami v sociální struktuře. Jindra vidí průmyslovou revoluci jako součást industrializace. Tu označuje jako *„dlouhodobý, spíše kontinuální a dodnes neukončený proces velké civilizační transformace agrární společnosti s převahou obyvatelstva, žijícího na venkově a živícího se zemědělstvím, v moderní průmyslovou a konzumní společnost, žijící z velké části ve městech a vytvářející větší díl národního důchodu v průmyslu a službách.“*

Důležitým zdrojem pro pochopení problematiky historického a populačního vývoje Dvora Králové nad Labem se stala regionální literatura o městě a jeho okolí, která byla získána v královédvorské městské knihovně Slavoj či v rodinné knihovně. V Městském muzeu ve Dvoře Králové nad Labem byly čerpány informace z pamětních knih města. Z městské knihovny byla rovněž získána i literatura o vybraných městech Královéhradeckého kraje. Regionální publikace o historii zvolených měst končí většinou ukončením druhé světové války, odsunem německého obyvatelstva či nástupem komunistického režimu. Podává tedy velmi málo informací o děních ve městech i v celém kraji v období let 1950 – 2011. To samé platí i o městských internetových stránkách porovnávaných měst.

2. 2. Metodika

Pro lepší zachycení populačního vývoje jednotlivých porovnávaných měst Královéhradeckého kraje a také samotného Dvora Králové nad Labem bylo období let 1850 –

2011 rozděleno do několika vývojových etap. Jedná se o léta 1850 – 1869, 1869 – 1910, 1910 – 1930, 1930 – 1950, 1950 – 2011. První zkoumané období bylo vybráno z toho důvodu, že se jedná o období před prvním moderním sčítáním lidu. Další už poměrně rozsáhlé období let 1869 – 1910 bylo zvoleno proto, že byl očekávatelný nárůst počtu obyvatel z důvodu rozvoje průmyslu, zavedení železnice a neválečného období. Na základě toho byl rok 1910 zaveden jako hraniční.

Stanovení dalších období už bylo poměrně složitější, jelikož v krátkém sledu zachvátily republiku světové války. Tato období byla proto rozdělena na kratší časové úseky. Rozhodnutí nezvolit rok 1921 jako hraniční bylo z toho důvodu, že bylo předem jasné, že počet obyvatel ve městech bude ovlivněn válečnými důsledky. Proto bylo spíše zajímavější sledovat, jak rychle ve zvolených městech dojde k návratu počtu obyvatel na předválečný stav a zda ho i převýší. Tato myšlenka se ukázala jako rozhodující pro zvolení následujícího období v letech 1910 – 1930. Stanovení dalšího období 1930 – 1950 vycházelo z podobné úvahy jako to předcházející. Navíc zde sehrál i svou roli fakt, že po válce došlo k odsunu německého obyvatelstva, což se projevilo už při sčítání v roce 1950. Dalším důvodem stanovení tohoto časového období byla skutečnost, že v důsledku válečných událostí nedošlo mezi stanovenými lety k jinému sčítání lidu, i když bylo plánované na rok 1940.

Poslední období bylo stanoveno lety 1950 – 2011. Důvodem byla snaha o porovnání současného počtu obyvatel ve městech s tím poválečným. Samozřejmě bylo očekávatelné, že během více jak půlstoletí dojde k výkyvům v populační velikosti měst, ale na druhou stranu bylo možné sledovat, jak se projeví přirozený úbytek obyvatelstva typický pro Českou republiku zejména v posledních dvaceti letech v porovnání s prvním poválečným Sčítáním lidu bytů a domů v roce 1950. Také se jedná o období, kdy naše země nebyla zasažena žádnou válkou a už tu chybělo německé obyvatelstvo, takže nebyly očekávatelné žádné prudké a nenadálé zvraty v populační velikosti měst, jako tomu bylo po válce. Zároveň je to doba, kdy zejména v pohraničí došlo k úpadku textilního průmyslu, jehož rozvoj za průmyslové revoluce stál za vzrůstem populace ve městech tohoto regionu. Proto se zde dal v tomto období také očekávat stagnující vývoj počtu obyvatel v důsledku nenahrazení textilního průmyslu jiným odvětvím hospodářské výroby.

Jedním z cílů práce, jak již bylo napsáno v úvodu, je srovnání populačního vývoje města Dvora Králové nad Labem s vybranými městy Královéhradeckého kraje. Porovnávaná města byla volena dle předem stanovených požadavků. Jedním z nich byl, aby si některé vybrané město prošlo od začátku průmyslové revoluce podobným vývojem jako Dvůr

Králové. Dále také zvolení města s významným zastoupením textilního průmyslu. Požadavek byl směřován i k národnostnímu složení obce, tudíž aby v ní mělo před rokem 1945 zastoupení německé obyvatelstvo. Vzhledem k populační velikosti Dvora Králové se dalším nárokem pro výběr stala města dosahující podobného počtu obyvatel, tedy většina okresních měst a dále bylo zvoleno krajské město jako centrum regionu. Aby se vyloučil podobný populační a historický vývoj vybraných měst, tak dalším požadavkem pro zvolení obce byl její odlišný rozvoj oproti ostatním městům. Za další kritérium výběru byla stanovena podobná či značně rozdílná populační velikost měst v současnosti či při prvním moderním sčítání lidu v roce 1869. Pro srovnání byla zvolena tato města: Hradec Králové, Trutnov, Náchod, Jičín, Jaroměř, Broumov, Pec pod Sněžkou.

Hradec Králové byl vybrán proto, že je to krajské město a splňuje tedy kritéria výběru jako centra regionu. Trutnov dosáhl svého zvolení z více důvodů. Nejprve jako středisko okresu, do něhož spadá Dvůr Králové nad Labem. Další roli sehrál textilní průmysl rozvíjející se ve městě v době industrializace a silné zastoupení německého obyvatelstva. Pro poslední dva zmíněné důvody byl vybrán i Broumov. Jaroměř byla zvolena jako město, které leží velmi blízko Dvora Králové nad Labem a v době prvního oficiálního sčítání lidu (1869) s ním měla velmi podobný počet obyvatel. Navíc se spolu s Dvorem Králové, Hradcem Králové a Trutnovem jedná o věnné město a z toho důvodu je také historicky významné. Na druhou stranu Jičín byl vybrán proto, že v současné době má velmi podobnou populační velikost jako Dvůr Králové nad Labem, dále je to okresní město a čtvrté největší město kraje. Náchod byl nominován z toho důvodu, že v roce 1869 byl populačně menší než Dvůr Králové nad Labem a v současnosti už má obyvatel podstatně více. Dalším faktorem výběru Náchoda se stala skutečnost, že leží u hranic, ale na rozdíl od ostatních měst nespadal do oblasti obývané Němci. Rovněž jako u Jičína se jedná o okresní město a dokonce o třetí největší město kraje z hlediska počtu obyvatel. Posledním vybraným městem je Pec pod Sněžkou, u které byl zaznamenán před půl stoletím prudký úbytek obyvatel a svým populačním vývojem se liší od ostatních porovnávaných měst. Zajímavé je, že to platí i u jiných současných zimních středisek Královéhradeckého kraje jako jsou Špindlerův Mlýn, Malá Úpa či Strážné.

Pro hlubší analýzu a porovnání vývoje zvolených měst byly použity výpočty pro zjištění změn v daných obcích, kraji a republice. Bylo pracováno s indexem růstu a relativním indexem změny počtu obyvatel pro každý rok, kdy bylo provedeno sčítání obyvatelstva, od roku 1850 (poměrně přesné výsledky ještě z nemoderního sčítání) do roku 2011. Tyto změny byly vztaženy vždy k předchozím výsledkům ze sčítání lidu. Indexy růstu a relativní indexy změny byly počítány i pro jednotlivá období, která byla stanovena. Jak již bylo uvedeno výše,

šlo o roky 1850 – 1869, 1869 – 1910, 1910 – 1930, 1930 – 1950 a 1950 – 2011. Relativní indexy změny byly nejdříve vztahovány k průměru změny počtu obyvatel České republiky a poté i k průměru počtu obyvatel Královéhradeckého kraje.

Výpočet relativního indexu změny počtu obyvatel České republiky:

$$RIZ = \frac{K_m/P_m}{K_r/P_r}$$

Ve vzorci: RIZ = relativní index změny, K_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a konečný rok období, P_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a počáteční rok období, K_r = údaj počtu obyvatel za republiku a konečný rok období, P_r = údaj počtu obyvatel za republiku a počáteční rok období.

Výpočet relativního indexu změny počtu obyvatel Královéhradeckého kraje:

$$RIZ = \frac{K_m/P_m}{K_k/P_k}$$

Ve vzorci: RIZ = relativní index změny, K_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a konečný rok období, P_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a počáteční rok období, K_k = údaj počtu obyvatel za kraj a konečný rok období, P_k = údaj počtu obyvatel za kraj a počáteční rok období.

Index růstu počtu obyvatel města, kraje a republiky se na rozdíl od relativního indexu změny nevztahoval k žádnému průměru republiky ani kraje, ale týkal se jen daného města, kraje či republiky. Byl rovněž počítán za jednotlivé roky sčítání lidu i za stanovená období.

Výpočet indexu růstu počtu obyvatel vybraného města:

$$IR = \frac{K_m \text{ krát } 100}{P_m}$$

Ve vzorci: IR = index růstu. K_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a konečný rok období, P_m = údaj počtu obyvatel za vybrané město a počáteční rok období.

Tento vzorec byl také aplikován pro výpočet indexu růstu počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a České republiky. Ve vzorci se jen místo údajů za město dosazovaly hodnoty za kraj a republiku.

V analytické kapitole práce dojde k interpretování změn v populační velikosti vybraných měst na základě získaných znalostí o jejich historickém vývoji. V následujícím oddíle této části díla budou jednotlivá vybraná města Královéhradeckého kraje dle svého populačního vývoje spolu komparována ve vymezených obdobích. Tedy v letech 1850 – 1869, 1869 – 1910, 1910 – 1930, 1930 – 1950 a 1950 – 2011. V každém časovém rozmezí bude nejprve porovnáván populační vývoj zmiňovaných měst. V něm dojde nejdříve jen na pouhý popis snižování či zvyšování počtu obyvatel měst včetně toho, kolika procent dosáhlo. Zmíněné budou také odchylky od krajského průměru. V dalších bodech daných období už budou hledány i příčiny změn populačního stavu. Nejprve bude pozornost zaměřena na průmysl. Na jeho odvětví a vývoj v daných městech kraje. V některých obdobích bude věnován prostor také zavedení železnice, rozvoji služeb a vlivu válečných událostí na populaci vybraných měst. Nebude opomenuta ani závažná problematika týkající se národnostního napětí mezi českým a německým obyvatelstvem především v pohraničí Královéhradeckého kraje. Vždy po porovnání těchto faktorů v jednotlivých městech bude následovat sumarizace vývoje Královéhradeckého kraje, zejména vybraných měst v daném období. To pak bude ještě porovnáváno s obdobím předcházejícím.

V syntetické kapitole dojde nejprve k diferenciaci populačního vývoje uvnitř Královéhradeckého kraje. V ní bude na základě společných vývojových znaků některých měst rozdělen region na dvě zóny – pohraniční a vnitřní. Při zjištění společných vývojových znaků u měst ležících v nějaké oblasti budou tyto rysy aplikovány na celý region. Například při získání informací o národnostních rozporech mezi obyvatelstvem české a německé národnosti v Broumově a Trutnově, budou tyto rozpory automaticky vykládány tak, že k národnostnímu napětí mezi českým a německým obyvatelstvem dochází v celém pohraničí.

Tabulka č. 1: Kategorie dynamiky populačního růstu pro pohraniční a vnitřní oblast Královéhradeckého kraje v letech 1850 - 2011

Kategorie	Index růstu
Silně klesající	69,9 – 0
Mírně klesající	94,9 – 70
Stagnační	95 – 105
Mírně dynamická	105,1 – 130
Silně dynamická	130,1 – 200

Obě zmiňované oblasti budou dle své dynamiky populačního růstu rozděleny do pěti kategorií na základě indexu změny počtu obyvatel v jednotlivých obdobích. Jak byly stanoveny kategorie, ukazuje výše umístěná tabulka.

Rovněž v tomto oddíle práce dojde ke shrnutí hlavních historickogeografických aspektů populačního vývoje zvolených měst. Ty budou vymezeny na základě výsledků analytické kapitoly. Z nich se bude vycházet také při predikci populačního vývoje Dvora Králové a ostatních porovnávaných měst kraje.

Za historickogeografické aspekty populačního vývoje Dvora Králové a ostatních měst jsou považovány takové události a skutečnosti, které určitým způsobem ovlivnily vývoj vybraných měst a tím zasáhly i do jejich populačního vývoje. Jsou to především aspekty politické, hospodářské, národnostní či aspekt přirozeného populačního vývoje. Za politický aspekt lze označit světové války, za hospodářský průmyslovou revoluci, rozvoj či úpadek průmyslu, za národnostní aspekt problematiku soužití dvou a více národností na jednom území a za aspekt přirozeného populačního vývoje přirozený úbytek či přírůstek obyvatel.

3. Vybrané geografické a historické charakteristiky Dvora Králové nad Labem v kontextu Královéhradeckého kraje

Dvůr Králové nad Labem je součástí Královéhradeckého kraje, který leží v severovýchodních Čechách, kde tvoří hranici s dalšími třemi kraji (Pardubickým na jihu, Středočeským na západě a Libereckým na severozápadě) a s Polskou republikou na severovýchodě. Tento kraj se do roku 2003 dále dělil na pět okresů. Město Dvůr Králové nad Labem se nacházelo v Trutnovském okrese, který hraničil se Semilským okresem (Liberecký kraj) na severozápadě, Jičínským okresem na jihozápadě, částečně s Královéhradeckým okresem na jihu, Náchodským okresem na východě a jihovýchodě a na severu s Polskou republikou. Jediným okresem Královéhradeckého kraje, který nesousedil s Trutnovským okresem, byl okres Rychnov nad Kněžnou na jihovýchodě kraje. V bývalém okrese Trutnov se dále nachází tři obce s rozšířenou působností (ORP). Jedná se o města Trutnov, Vrchlabí a Dvůr Králové nad Labem.

3. 1. Fyzicko-geografické podmínky

Fyzicko-geografické charakteristiky ovlivňují a v minulosti také ovlivňovaly rozmístění obyvatelstva. Jednou z těchto důležitých charakteristik je **reliéf**. Při hranici s Polskem se nachází pohoří Krkonoše a Orlické hory, jejichž vrcholové oblasti jsou z celého Královéhradeckého kraje nejméně zalidněny. Obě pohoří přecházejí postupně směrem do vnitrozemí regionu v Krkonošské podhůří a Podorlickou pahorkatinu, které se dále mění na nížinnou Českou tabuli. Právě na rozhraní Podorlické pahorkatiny a nížiny se nachází nejvíce větších měst okolo pěti až desetitisíc obyvatel, jako jsou Rychnov nad Kněžnou, Náchod, Nové Město nad Metují, Červený Kostelec, Dobruška či Česká Skalice. Což ovšem není dáno jen fyzicko-geografickými podmínkami, ale i skutečností, že tato města spojila ve druhé polovině devatenáctého století železnice. Nížinatá Česká tabule zasahuje celý okres Hradec Králové, většinu jičínského okresu a část okresů Rychnov nad Kněžnou a Náchod. Město Dvůr Králové nad Labem se nachází v Královédvorské kotlině obklopené Libotovským hřbetem z jižní strany a Lesem Královstvím ze severní strany. Protéká jím řeka Labe.

Rozmístění sídel v Královéhradeckém kraji neurčuje jen reliéf, ale i **říční síť**, neboť většina velkých měst v regionu leží na řekách. Celý kraj spadá do povodí řeky Labe, jež je i hlavní krajskou řekou, která zde má několik přítoků. Na Labi leží v Královéhradeckém kraji

města Špindlerův Mlýn, Vrchlabí, Hostinné, Dvůr Králové nad Labem, Jaroměř a Hradec Králové. První větší přítok Labe je řeka Úpa protékající Trutnovem, která se vlévá do Labe v Jaroměři. V tomto městě do Labe ústí i řeka Metuje, která teče také v Náchodě, Hronově, Novém Městě nad Metují či v Polici nad Metují. Přítokem Labe je rovněž řeka Orlice, která do něj vtéká v Hradci Králové. Na Orlici dále leží města Kostelec nad Orlicí, Týniště nad Orlicí či Třebechovice pod Orebem. Zmíněné řeky jsou levostrannými přítoky Labe. Naopak jeho jediným významným pravostranným přítokem je řeka Cidlina protékající Jičínem, Novým Bydžovem či Chlumcem nad Cidlinou. Jediným okresním městem, které neleží na Labi či jeho přítoku, je Rychnov nad Kněžnou. V Královéhradeckém kraji na řece Labe se nacházejí také dvě přehrady. Labská přehrada leží ve Špindlerově Mlýně a Tešnovská přehrada u Dvora Králové nad Labem. Vodní nádrž Rozkoš je u České Skalice v okrese Náchod.

V Královéhradeckém kraji se vyskytuje několik typů **půd**. Podél řeky Orlice a Labe (od Jaroměře) jsou to nivní půdy. Severním a severozápadním směrem od krajského města a u Rychnova nad Kněžnou se nacházejí hnědozemě, které jsou i v okolí Dvora Králové nad Labem. Podorlická pahorkatina obsahuje kambizemě nižších poloh, které se vyskytují i na východ od Hradce Králové mezi řekami Labe a Orlice. Naopak v Krkonošském podhůří a Orlických horách jsou zastoupeny kambizemě vyšších poloh. Podzoly tvoří nejvyšší části Krkonoš.

Královéhradecký kraj se řadí se svou rozlohou 4 759 km² na deváté místo v celé České republice. Zemědělská půda ke dni 31. 12. 2010 činila 58 % z celkové rozlohy kraje, podíl orné půdy představoval 40 % (páté místo v ČR). Lesy se rozprostíraly na 31% rozlohy kraje (www.kr-kralovehradecky.cz)².

Dvůr Králové nad Labem se rozkládá na ploše 3 583 ha, z nichž 174 ha zaujímá zastavěná plocha. Největší část tvoří orná půda, která se rozprostírá na 1 065 ha. Naopak nejmenší část tvoří vodní plochy, které zabírají pouhých 75 ha území. Dále tu jsou lesní plochy (928 ha) a trvalé lesní porosty zabírají 539 ha z celkové rozlohy kraje (www.mudk.cz)⁴.

Fyzicko-geografické podmínky Královéhradeckého kraje nevytvářejí velké diferenciace v rozmístění obyvatel v regionu. S výjimkou nejvyšších horských oblastí jsou

² <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/kraj-volene-organy/kralovehradecky-kraj/statisticke-udaje-108/> (15. 11. 2011)

³ <http://www.mudk.cz/cz/mesto/o-meste/zakladni-udaje/vymezeni-uzemi/> (16. 11. 2011)

⁴ <http://www.mudk.cz/cz/mesto/o-meste/zakladni-udaje/vymezeni-uzemi/> (16. 11. 2011)

sídla rovnoměrně rozložena po celém kraji a hustota zalidnění regionu nevykazuje také žádné velké výkyvy v různých částech kraje. S výjimkou Hradce Králové a už zmíněných horských oblastí.

3. 2. Sociálně-geografické charakteristiky

V minulosti dané podmínky pro **zemědělství** určovaly hustotu osídlení regionu. Proto byla například oblast Polabí osídlována více než pohraniční části kraje. Dnes už podmínky pro zemědělství nepředstavují vlivem dobré dopravní dostupnosti, která umožňuje transport potravin po celém regionu, hlavní důvod v rozmístění obyvatel v kraji. V České tabuli se v Královéhradeckém kraji v současnosti pěstuje pšenice, ječmen, cukrovka, zelenina, květiny a ovoce (jablka, višně, třešně, rybíz). V této oblasti je rovněž rozšířen chov prasat, koní a drůbeže. V podhorských oblastech se produkuje pšenice a ječmen v Podorlické pahorkatině a Krkonošském podhůří se pěstují píce, pšenice a ječmen. V Krkonoších a Orlických horách dochází k produkci píce, ovsa a jsou tu také louky. V Krkonoších se chová skot.

Silniční **doprava** v Královéhradeckém kraji je dosud omezena na jedinou dálnici, která vede z Prahy a končí u Hradce Králové. Dále jsou v kraji silnice evropského systému, mezi které patří silnice E67 vedoucí z Hradce Králové do Náchoda, odkud pokračuje do Polska. Silnice E442 propojuje Hradec Králové a Jičín a směřuje do Turnova. Tato silnice vede i na jihovýchod od Hradce Králové, do Svitav. V Královéhradeckém kraji jsou poté už jen silnice první třídy, propojující významná města kraje, druhé a třetí třídy.

Významné zastoupení v Královéhradeckém kraji má i železniční síť, která čítá 661 kilometrů a má 199 stanic a zastávek. Svou hustotou, jež dosahuje hodnoty 0,139 km/km², patří k nadprůměrným v rámci celé České republiky (www.mapy.kr-kralovehradecky.cz)⁵. Krajským železničním uzlem je Hradec Králové, kde se stýká nejvíce tratí, které vedou z Prahy, Pardubic, Liberce, Jičína a Letohradu. Další krajskou železniční křižovatkou je Jaroměř, která leží na spojnici dráhy z Hradce Králové, Náchoda a Liberce. V Týništi nad Orlicí dochází k protnutí železnic vedoucích z Hradce Králové, Rychnova nad Kněžnou, Letohradu a Náchoda. Ze Staré Paky vede dráha do Liberce, Pardubic, Semil, Lázní Běláhoř a Trutnova. Posledním větším železničním uzlem v kraji je ve městě Trutnov, odkud vede železnice do Staré Paky, Jaroměře, Teplic nad Metují, Svobody nad Úpou a Vrchlabí.

Dvůr Králové nad Labem neleží na hlavním silničním tahu z Hradce Králové do Trutnova, kde vede silnice I/37, ale asi 6 km od této silnice, ze které je možné se do Dvora

⁵ <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/prumzony/cz/zeleznicni-doprava.htm> (16. 11. 2011)

Králové dostat po silnici II/299 z Choustníkova Hradiště nebo po silnici II/300 z Kocbeře, která pokračuje až do Miletína, který leží na příjezdové cestě z Prahy ve směru přes Mladou Boleslav. Další možnost je ještě po silnici třetí třídy z Jaroměře přes Zaloňov. Již zmiňovaná silnice II/299 umožňuje obyvatelům Dvora Králové nad Labem propojení s městem Hostinné, odkud se lze vydat do Vrchlabí či Jánských Lázní.

Ve Dvoře Králové není žádná železniční křižovatka. Prochází tu jen významná dráha z Pardubic do Liberce, na jejíž trase leží i Hradec Králové, Jaroměř či Stará Paka.

V době průmyslové revoluce ovlivňovalo zejména zavedení železnice a tím i železniční doprava rozvoj měst a jejich populační růst. V dnešní době už tento typ dopravy hlavní úlohu v populačním vývoji jednotlivých měst nehraje. Naopak důležitější postavení má silniční doprava. Avšak vzhledem ke skutečnosti, že v Královéhradeckém kraji je zastoupena dálnice jen krátkým úsekem u Hradce Králové, tak se v regionu nevytváří nová pracovní místa v podnicích, které by ležely u dálnice. Vlivem tohoto faktu kraj nezaznamenává příliv lidí za práci a města i z tohoto důvodu populačně nerostou.

V Královéhradeckém kraji má v současnosti největší zastoupení zpracovatelský **průmysl**, v jehož rámci se nejvíce prosazuje textilní výroba a produkce elektrických i optických přístrojů a zařízení (www.businessinfo.cz)⁶. Právě textilní průmysl hrál v době industrializace významnou úlohu ve vývoji kraje. Zejména v pohraničí se ve druhé polovině 19. století rychle rozvíjel. Jeho úpadek je datován hospodářskou krizí, druhou světovou válkou a nástupem komunistického režimu, přičemž každá událost zanechala na textilní výrobě svou stopu. V současnosti existují v kraji stále velké textilní podniky, další zkrachovaly po sametové revoluci. Mezi nynější největší průmyslové společnosti v regionu patří Rubena v Hradci Králové, Juta ve Dvoře Králové, Veba v Broumově, Tyco Electronics EC Trutnov, Continental Teves Czech Republic v Jičíně, RONAL CR a C. S. CARGO rovněž v Jičíně.

Mezi největší průmyslové **podniky** ve Dvoře Králové nad Labem se řadí Juta a. s., která vyrábí široký sortiment produktů pro stavebnictví a zemědělství, obalových materiálů a materiálů pro technické účely a také umělé trávníky (www.juta.cz)⁷. Juta disponuje více než patnácti sty zaměstnanci. Druhý největší zaměstnavatel ve městě, firma TMW, specializující se na výrobu zvedacího a dopravního zařízení, má o více než tisíc zaměstnanců méně. Další významnou firmou ve městě jsou Vánoční ozdoby, které se specializují na ruční výrobu

⁶ <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/kralovehradecky-kraj/charakteristika-kralovehradeckeho-kraje/1000926/41671/> (16. 11. 2012)

⁷ www.juta.cz (6. 12. 2011)

skleněných vánočních ozdob. Strojtex, produkující kovové zboží, dosahuje necelých dvou set zaměstnanců. Ve Dvoře Králové nad Labem od roku 1993 existuje podnik Carla, jenž se orientuje na výrobu cukrářských výrobků zejména čokoládových. V současnosti Carla disponuje zhruba dvěma sty zaměstnanci (www.carla.cz)⁸. Nejnovějším královédvorským podnikem je pivovar Tambor založený ve druhé polovině minulého desetiletí.

V **sídelním systému** se Dvůr Králové dle administrativního členění NUTS 2 nachází v regionu Severovýchod, který zahrnuje Liberecký, Královéhradecký a Pardubický kraj. Dále patří do Královéhradeckého kraje a bývalého okresu Trutnov, kde vytváří ORP Dvůr Králové nad Labem. Dvůr Králové tvoří rovněž mikroregion, který leží v mezoregionu Hradec Králové. Mezoregiony jsou v České republice vytyčeny přibližně dle krajů. Výjimkou je mezoregion Praha, který velmi významně přesahuje hranici kraje Praha. V rámci mezoregionů jsou vymezeny mikroregiony II. a III. stupně, které tvoří jedno větší město, které je většinou okresním městem či městem tvořící ORP, a jeho okolí. Dvůr Králové nad Labem si svůj mikroregionální význam získalo jako město, které tvoří ORP. V porovnání s okolními obcemi je populačně silné, jsou v něm zastoupeny služby (banky, pojišťovny, školy, úřady), lidé z přilehlých obcí dojíždějí do Dvora Králové nad Labem za prací, zábavou, sportem či nákupy.

Mezoregion Hradec Králové čítá celkem jedenáct mikroregionů. Jedná se o mikroregiony Hradec Králové, Nový Bydžov, Hořice, Náchod, Broumov, Jaroměř, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou, Dobrušku, Dvůr Králové nad Labem a Trutnov. Tři mikroregiony ležící v Královéhradeckém kraji spadají již do mezoregionu Praha. Jsou to mikroregiony Vrchlábí, Nová Paka a Jičín. V mikroregionu Dvůr Králové nad Labem žilo v roce 2001 26 700 obyvatel (Hampl 2005, s. 142). To znamená, že zmíněný mikroregion je z hlediska populační velikosti sedmý největší v Královéhradeckém kraji. Větší jsou mikroregiony Hradec Králové, Náchod, Trutnov, Rychnov nad Kněžnou, Jičín a Vrchlábí. Nadřazeným střediskem mikroregionu Dvůr Králové nad Labem je Trutnov. Nad ním stojí Hradec Králové a jemu je nadřazena Praha.

Dvůr Králové nad Labem jako páté populačně největší město Královéhradeckého kraje disponuje všemi nezbytnými **službami** pro obyvatelstvo. Samozřejmostí je síť mateřských, základních a středních škol. Ve městě sídlí i pobočka ostravské soukromé Vysoké školy podnikání, jejíž konzultační středisko vzniklo ve Dvoře Králové nad Labem v roce 2008 (www.vsp-dvur-kralove.cz/)⁹. Ve městě je také situována nemocnice. Ve Dvoře Králové nad

⁸ <http://www.carla.cz/cze/pages/hlavni-udaje/> (6. 12. 2011)

⁹ www.vsp-dvur-kralove.cz/ (18. 12. 2011)

Labem má své zastoupení i kulturní a sportovní život. Nachází se zde Městská knihovna Slavoj, Městské muzeum, kino Svět či kulturní zařízení Hankův dům. Ke sportovnímu využití město nabízí fotbalové hřiště, atletický stadion, tenisový a softbalový areál, zimní stadion, sokolovnu či koupaliště.

Cestovní ruch ve Dvoře Králové nad Labem není rozvinut pro své historické památky, nýbrž pro jedinečnou zoologickou zahradu a její safari. Tato zoo se specializuje na chov převážně afrických zvířat a její vznik spadá do roku 1946. Návštěva královédvorské zahrady bývá jejími návštěvníky spojována s prohlídkou nedalekého barokního komplexu Kuks či Tešnovské přehrady. V současnosti vedení města řeší, jak přilákat turisty i do centra města. Zatím však bez valného úspěchu. Skutečnost, že se ve městě nedaří udržet jeho návštěvníky delší dobu, znamená, že se do Dvora Králové nestěhují lidé za prací v cestovním ruchu.

3. 3. Historický vývoj Královéhradeckého kraje

K osídlování současného Královéhradeckého kraje docházelo již v pravěku a to zejména podél vodních toků v České tabuli. Tam totiž byly výhodnější podmínky pro zemědělství než v horských oblastech, do kterých přicházeli osadníci později, v době kolonizace ve 13. století. V té době noví kolonizátoři mýtili lesy a přeměňovali je v pastviny a ornou půdu. V 11. století se stal nynější Hradec Králové církevním správním centrem a sídlili v něm i kastelánové, vysocí úředníci v období hradské soustavy.

Význam Královéhradeckého kraje rostl se vznikem královských měst. Mezi ně patřil Hradec Králové, jedno z nejstarších českých měst, o němž nevíme, kdy přesně došlo k jeho povýšení na město, ale roku 1225 už byl svobodným královským městem (www.wikipedia.org)¹⁰. Dále se královskými městy staly ve čtrnáctém a na počátku patnáctého století Nový Bydžov, Trutnov, Dvůr Králové nad Labem a Jaroměř. Tato města byla ve 14. století již opevněna a díky Václavu IV. se stala věnnými městy českých královen. Čeští králové v nich měli poměrně silné postavení v období vrcholného středověku a pro královny představovala zdroj důchodů.

V této době kraj také protínala tzv. Polská či Kladská obchodní cesta, jež spojovala Prahu se Slezskem a Polskem a vedla přes Nymburk, Chlumeck nad Cidlinou, Hradec Králové a Jaroměř k Náchodu, kde se dělila na větve: jedna vedla přes Hronov, Polici a Broumov do Slezska a Pruska, druhá směřovala od Zemské brány u Náchoda rovnou do Kladska (Staněk

¹⁰ http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Hradce_Kr%C3%A1lov%C3%A9 (20. 10. 2011)

1959, s. 14). Obchodníci touto cestou přiváželi do Čech vzácné kožešiny, sůl, koření či drahá sukna. Naopak ze země vyváželi plátno, dobytek, stříbro, med, vosk nebo obilí. Obchodní ruch podporoval populační rozvoj měst ležících na zmiňované cestě.

V době husitských válek se Hradec Králové, který se řadil mezi nejlidnatější a nejbohatší města v zemi, stal centrem revolučních hnutí ve Východních Čechách. Husité měli v kraji početné zastoupení a silnou podporu. Sídliili tu tzv. orebité, husitská skupina, později po smrti svého vůdce Jana Žižky z Trocnova nazývaní sirotci. V 16. století docházelo v kraji k rychlému růstu poddanských měst, kterými byli například Vrchlabí, Jičín, Náchod, Broumov či Rychnov nad Kněžnou, což se pozitivně podepsalo na kulturním, hospodářském a samozřejmě populačním vývoji kraje. Negativní stopu na dalším vývoji kraje zanechala třicetiletá válka, kdy došlo ke zničení desítek vesnic, vyčerpání a vydrancování měst či k prudkému úbytku obyvatelstva. Kraj ztratil během této války polovinu z původního počtu obyvatel. Na některých místech byl zaznamenán pokles až na čtvrtinu původního stavu.

V 18. století došlo znovu k hospodářskému pokroku kraje, který byl zapříčiněn především soustředěním manufaktur. Některé z nich, Potštejnská plátenická manufaktura a Trutnovská obchodní společnost, sklidily úspěchy i v zahraničí. Potštejnskou plátenickou manufakturu založil Jan Ludvík Hardubal mezi lety 1746 – 1764 (www.slavie-potstejn.cz)¹¹. Trutnovská obchodní společnost vznikla v roce 1753 (www.trutnovinky.cz)¹². V tomto století docházelo vlivem legalizace těžby uhlí k jejímu rozvoji. Černé uhlí se na Žacléřsku a v Jestřebích horách těžilo už od 17. století. Těžba stříbra a železné rudy probíhala v Krkonoších. V Orlických horách byla sklářská výroba. Koncentrace horníků do míst těžby stála za populačním rozrůstáním těchto měst. V rozmezí 40. – 60. let 18. století došlo vlivem slezských válek znovu k drancování kraje.

Do poloviny 19. století mělo Hradecko agrární charakter, který ovšem začala měnit nastupující industrializace, díky které v kraji začaly vznikat zejména textilní a méně také strojírenské továrny a cukrovary. Byla rovněž budována železniční dráha, jejíž úsek z Pardubic přes Hradec Králové a Dvůr Králové do Liberce byl hotov v květnu 1859. Právě zavedení železnice hrálo významnou roli při rozvoji textilního průmyslu. Ta urychlovala dovoz uhlí z místa těžby do továren a z nich naopak vývoz produktů. Okolo přelomu padesátých a šedesátých let devatenáctého století začalo budování prvních textilních podniků ve Dvoře Králové, Trutnově, Broumově a dalších městech. Do začátku první světové války vzniklo zejména ve městech ležících v pohraničí několik desítek továren specializující se na

¹¹ <http://www.slavie-potstejn.cz/krasy-okoli/hrad-potstejn> (14. 1. 2012)

¹² <http://www.trutnovinky.cz/index.php?gid=17923> (14. 1. 2012)

textilní průmysl, čímž byl podnícen i populační růst měst. Rozvoj průmyslu, zavedení železnice či vznik nových podniků vytvářejících další pracovní místa vedly ke zvyšování počtu obyvatel ve městech a k jejich rozrůstání.

První světová válka přinesla do regionu pozastavení rozvoje z let minulých. Nejvíce utrpěla především města a podniky orientující se na textilní průmysl, jelikož jeho vývoj byl zpomalen a výroba byla redukována. To se podepsalo i na vývoji počtu obyvatel měst, kdy výše zmíněné skutečnosti vedly ke snížení jejich populačního stavu v důsledku ztráty pracovních míst. To se ovšem týkalo většinou jen měst s koncentrací textilního průmyslu. Města s nízkým či žádným zastoupením textilního průmyslu populační propad z velké části neprodělala. První světová válka zasáhla tedy Královéhradecký kraj hlavně hospodářsky. Jelikož jím neprošla žádná válečná fronta, tak si tento konflikt nevyžádal rozsáhlé ztráty na civilním obyvatelstvu způsobené přímými válečnými důsledky.

Po skončení první světové války docházelo k postupné obnově průmyslu. Zejména textilní dosáhl do konce dvacátých let v některých městech velmi vysoké úrovně. S opětovným nastartováním průmyslové výroby šel ruku v ruce vzrůst počtu obyvatel kraje. Ale to vše narazilo na vznik hospodářské krize, která vyvolala znovu se opakující průmyslovou stagnaci až pokles významu některých odvětví. V této době se v regionu hlavně v jeho pohraniční části začaly objevovat národnostní rozpory mezi českým a německým obyvatelstvem, které vyvrcholily 29. září roku 1938 podepsáním mnichovské dohody a přičleněním území s převahou německého obyvatelstva k Hitlerově říši. České obyvatelstvo prchalo z tohoto území do vnitrozemí našeho státu. Později za německé okupace docházelo k přeměně výroby některých továren na produkci zbraní pro německou armádu.

Po skončení druhé světové války zaznamenal kraj dosud největší populační propad z důvodu odsunu německého obyvatelstva. Ten se ale také negativně projevil na hospodářství kraje, když region v Němcích ztratil pracovní sílu i některé přední představitele průmyslových firem. Odsunutí Němce měli v pohraničí nahradit tzv. dosídlenci z jiných míst republiky. Nepříznivý hospodářský dopad měla i postupná likvidace svobodného podnikání a znárodňování podniků po roce 1945.

Za komunistického režimu vznikly tepelné elektrárny v Opatovicích nad Labem a v Poříčí u Trutnova. Jedním z největších zastoupení průmyslových podniků disponoval v této době Hradec Králové. Sídlili zde Gumokov, Foma, Tesla, ČKD, Československé hudební závody a mnoho dalších. Strojírenství bylo zastoupeno v Týništi nad Orlicí a Červeném Kostelci firmou Elitex. V Náchodě byl situován textilní podnik Tepna a gumárenský podnik Rubena. V Hostinném sídlily Krkonošské papírny. Z textilních společností vynikaly Juta a

Tiba ve Dvoře Králové, Veba v Broumově či Texlen v Trutnově. Kara v Trutnově si držela monopolní postavení v produkci kožešinových výrobků. Novobydžovsko bylo orientováno na zemědělskou výrobu. Zámky jsou dosud vyráběny firmou FAB v Rychnově nad Kněžnou (Mištera 1984, s. 163 – 177).

V roce 1949 se Hradec Králové stal znovu sídlem jednoho ze třinácti krajů a roku 1960 administrativně povýšil na centrum celého Východočeského kraje, jednoho z osmi krajů dnešní České republiky. Královéhradecký kraj vznikl po obnově krajského zřízení v roce 2000, jako jeden ze čtrnácti krajů České republiky.

3. 4. Historický vývoj Dvora Králové nad Labem

Dvůr Králové nad Labem začal vznikat ve druhé polovině 12. století jako osada Dvůr s kostelem, jež byla budována nejprve jako strážný bod na nové vojenské stezce. Tak začalo vznikat více osad v tomto území. Nejdříve šlo nejspíš jen o českou kolonizaci. Avšak postupem času se kolonizace stala zčásti i německou a osada, která byla dříve tržní, se začala rozrůstat. V písemných zmínkách o městu se roku 1316 poprvé objevilo německé označení „Hof“ (Tománková 2005, s. 9). Nejpozději od počátku 14. století můžeme tedy tvrdit, že se Dvůr stal místem, kde se soustřeďovaly dvě národnosti – česká a německá. Kdy se stal Dvůr Králové nad Labem městem, není známo. Stal se jím nejspíše za vlády Přemysla Otakara II, který byl českým králem v období let 1253 – 1278. Tento panovník formoval Dvorský manský obvod k roku 1260 a roku 1270 již byl Dvůr městem (Kuča 1996, s. 804). Ve 14. století bylo město už opevněno. V letech 1329 – 1392 spadl Dvůr pod trutnovské manství, ze kterého se dostal v roce 1392, kdy připadl Václavu IV, jenž ho před rokem 1400 věnoval své manželce Žofii Bavorské a Dvůr se tak stal věnným městem.

V době husitství se Dvůr Králové přidal na stranu husitů a účastnil se několika bitev na jejich straně. Ovšem po jejich porážce složilo město roku 1436 slib Zikmundovi Lucemburskému a o další rok později se stal opět věnným městem. Roku 1450 Dvůr Králové vyhořel. V 16. století se živili Královédvoráci především řemesly a obchodem. Tradičními odvětvími ve městě bylo barvířství a tkalcovství. V okolí se pěstoval len a suroviny s potravinami byly do Dvora dováženy z okolních vesnic. V 16. století Dvůr rostl, měl městskou lázeň a chudobinec (Tománková 2005, s. 12). V tomto století město postihl celkem třikrát požár, což se stalo v letech 1522, kdy vyhořelo 40 domů, 1566 a 1572, kdy vyhořelo celé město kromě kostela a dvou domů. Rok 1582 byl ve znamení epidemie moru ve městě.

Za třicetileté války se Dvůr Králové přidal na stranu stavů, za což byl později potrestán. Mimo jiné mu byla přidělena posádka 150 jezdců, kterou musel vydržovat. Město i vesnice v okolí byly za zmiňované války drancovány a došlo k jejich úpadku. První údaj o počtu obyvatel a domů ve Dvoře králové nad Labem v díle Karla Kuči Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku udává, že v roce 1702 žilo ve městě 1 660 obyvatel. Tři roky předtím celé město krom kostela a čtyř domů celé vyhořelo. K roku 1713 udává Kuča 800 duší. V dobách vlády Marie Terezie postihly město války o rakouské dědictví a sedmiletá válka, kdy byl Dvůr Králové několikrát vydrancován, procházely jím armády a musel ubytovávat a živit vojáky. Tyto skutečnosti způsobily pokles počtu obyvatel města. Město se jako velitelství císařské armády dostalo také do souvislosti s takzvanou bramborovou válkou z let 1778 – 1779. Boje se ale Dvora Králové nedotkly (Tomková 2005, s. 14). V tomto století město postihly dva požáry (1776 a 1791).

Na konci 18. století existovaly ve Dvoře Králové jen dvě manufaktury. Daleko více se zde totiž uplatňoval faktorský systém. Od konce 18. století se v průmyslovém zpracování na Královédvorskú začala objevovat bavlna, která v dalším století počala vytlačovat len. V prvním desetiletí nového století postihla město epidemie, na jejíž následky zemřelo přes 200 lidí. Další epidemií, jež zasáhla do života královédvorských lidí, byla asijská cholera, na jejíž následky zemřelo v roce 1832 120 osob (Tomková 2005, s. 14).

K rozvoji města v 19. století posloužila i výstavba silnic. Silnice k Žirči a Jaroměři pochází z roku 1830, o další dva roky později se začala stavět silnice k Hořicím a v letech 1832 – 1839 byla vystavěna k Trutnovu. V této době byl rovněž zřízen vodovod a pošta. Jak se rozvíjelo a rostlo město, tak vzrůstal i počet obyvatel i domů v něm. Roku 1811 zde žilo 2 888 obyvatel, kteří bydleli v 505 domech. O 19 let později už se jednalo o 4 280 obyvatel a 591 domů. Roku 1843 už to bylo 5 148 osob a 634 domů (Kuča 1996, s. 800). Všechny tyto údaje o počtu lidí a domů se vztahují jen k vnitřnímu městu. Údaj z roku 1850 už se vztahuje k celému městu v jeho nynější podobě. Tehdy mělo město 7 110 osob. S populačním růstem města souviselo i otevření samostatné školy chlapecké a samostatné školy dívčí v roce 1842.

V dalším desetiletí byla do města přivedena železnice, když ke zprovoznění trasy z Jaroměře do Staré Paky došlo 1. června 1858. Ta vedla k dalšímu rozvoji města, jelikož přivážela uhlí ze svatoňovických dolů, kam byla zřízena vedlejší trať z Josefova, a další suroviny. Po železnici se vyvážely hotové výrobky z královédvorských továren. Ve Dvoře Králové se od poloviny 19. století rozvíjela textilní tovární výroba, čemuž velmi pomohli zámožní židé, kteří do města přišli po revolučním roce 1848 z malého ghetta ve Velké Bukovině (Tománková 2005, s. 16). Od šedesátých let 19. století začaly ve městě vznikat

první mechanické tkalcovny a mechanické přádelny lnu. Roku 1862 byl založen Klazarův pivovar.

Brzy se však rozvoj města narušil, když příčinou bylo vypuknutí rakousko-pruské války v roce 1866, která probíhala zejména ve východních Čechách. Dvůr Králové se stal lazaretem pro zraněné vojáky z bitvy u Trutnova a útočištěm pro uprchlíky z Trutnovska. Pruská armáda prošla také Dvorem Králové a obsadila ho, proto mnoho obyvatel z něj spolu s rakouskou armádou uprchlo. Část domů vyhořela. Devátého září 1866 pruská armáda Dvůr Králové opustila. Zbyla tu po ní zničená pole, vyrabované domy, bída a velká drahota (Tomková 2005, s. 18).

Městu se ale podařilo po válce rychle postavit zase na nohy. To částečně dokládá i fakt, že se počet obyvatel k roku 1869 oproti roku 1850 zvýšil na 8 365, což odpovídá sedmnácti procentům. K roku 1880 došlo jen k nepatrnému zvýšení, když bylo ve městě zaznamenáno 8 902 žijících osob. V šedesátých a sedmdesátých letech 19. století v textilním průmyslu města získal jasnou převahu zpracování bavlny. V roce 1885 vznikla ve městě teplárna. S postupujícím průmyslovým rozkvětem se začal rozvíjet i obchod. K roku 1893 bylo ve městě 14 textilních podniků (v 11 z nich bylo zaměstnáno asi 1 800 a několik stovek venkovských tkalců, u dalších třech podniků není uváděn počet dělníků) a 6 dalších podniků netextilního velkopřůmyslu, kde pracovalo 247 dělníků v letních měsících. V zimě to bylo asi o 80 méně (Zlatník 2008, s. 6 – 7). Ve Dvoře Králové byly zakládány odborné školy a v roce 1890 bylo otevřeno také gymnázium. Rovněž díky tomu dále rostl počet obyvatel města, který se v roce 1890 už vyšplhal na 10 898.

Od osmdesátých let 19. století se začaly ve městě projevovat národnostní spory mezi českým a německým obyvatelstvem, které vyvrcholily roku 1885 takzvanou Bartolomějskou nocí, kdy došlo ke střetu mezi nimi na německé oslavě. V té době mělo české obyvatelstvo ve městě početní převahu, kdy tvořilo okolo 85 % populace (Tomková 2005, s. 22). Na konci října roku 1908 došlo k dalšímu národnostnímu konfliktu ve Dvoře Králové, kdy několik stovek českých obyvatel vrhala kamení na Německý dům.

I v tomto desetiletí nadále pokračoval rozvoj průmyslu, který překonal i několik dělnických stávek ze závěru století. V roce 1907 už disponoval Dvůr Králové devatenácti textilními podniky, ve kterých bylo zaměstnáno více než 4 380 dělníků (Tomková 2005, s. 23). Před válkou byl Dvůr Králové centrum textilního průmyslu a dostalo se mu označení „český Manchester“, ve kterém se nacházelo několik přádelen, tiskáren, bělidel, bareven, úpraven a tkalcoven. V roce 1910 žilo ve městě 17 556 osob. Výroba těsně před válkou byla částečně omezena, protože došlo ke ztrátě balkánských trhů.

S první světovou válkou přišli do města i zranění vojáci a uprchlíci, kteří byli ubytováni ve městě. Královédvoráky se dařilo dobře zásobovat potravinami, takže nedocházelo k velkému nedostatku jídla. Na přelomu druhého a třetího roku se objevily ve městě neštovice, přibývali ranění, dále se snižovaly zásoby potravin surovin a z nich hlavně uhlí, strádal textilní průmysl a naopak sílily slévárny a strojírenství. Roku 1918 se městem šířila španělská chřipka. První světová válka se negativně projevila na počtu obyvatel města, kterých bylo v roce 1921 napočítáno 15 615. V porovnání s předchozím sčítáním se jednalo o největší ztrátu obyvatelstva v dějinách města ve statistické éře.

Po válce se citelně na životu města projevila nefungující doprava, růst inflace měny, nedostatek potravin, surovin a bytů, pokles zemědělské a průmyslové výroby na sotva polovinu předválečné úrovně. V továrnách scházelo uhlí a suroviny. To vše vedlo k nezaměstnanosti, která vrcholila v zimě 1919. Ta byla postupně snižována díky takzvanému programu nouzových prací, kdy byly královédvorským firmám přiděleny práce od obecního zastupitelstva. Textilní továrny se postupně začaly vracet k původní výrobě. Avšak ještě roku 1926 měly problémy. V tomto ohledu Dvůr Králové nad Labem zaostával za celkovým vývojem Československé republiky, která již v roce 1925 dosáhla úrovně průmyslové výroby z roku 1913 (Tománková 2005, s. 28).

Do konce dvacátých let byl královédvorský textil na vrcholu své výroby. A tak město roku 1930 zaznamenal nejvyšší počet obyvatel – 18 839, což byl oproti roku 1921 nárůst o 21 procent. V té době byl Dvůr Králové nad Labem sídlem odborných škol, gymnázia, nemocnice, pošty, peněžních ústavů, divadla, muzea, hotelů. Měl železniční a silniční spojení s většími a významnými městy v okolí.

Ovšem brzy vypukla hospodářská krize, která opět otřásla textilními továrnami ve Dvoře Králové nad Labem. Krize se tu projevila nejvíce v roce 1932. Nezaměstnanost se začala zvyšovat již o dva roky dříve a tak obecní zastupitelstvo oprášilo program nouzových prací. V době po válce i v časech krize došlo vždy v rámci tohoto programu k výstavbě pěti činžovních domů.

Ve třicátých letech se začínaly opět objevovat národnostní rozpory mezi českým a německým obyvatelstvem, které se objevovaly nejvíce v místech, kde měli Němci početní převahu. To byly obce severně od Dvora Králové nad Labem. Na vině byla především skutečnost, že největší nezaměstnanost byla v příhraničních oblastech republiky. Tedy v místech, kde žili Němci. Ti se poté, co se po převratu v Německu snižovala nezaměstnanost, začali obracet k nacistům. Ve Dvoře Králové žilo roku 1930 přibližně devadesát procent Čechů a jen deset procent Němců.

I v této době hrál hlavní roli v průmyslové výrobě textilní průmysl. Ale už nebyly či byly jen výjimečně zakládány nové textilní podniky. Ty staré byly modernizovány, rozšiřování či v případě neúspěchu byly také rušeny. Z nových netextilních podniků, jež vznikly ve třicátých letech, byly Vánoční ozdoby fungující dodnes.

Po mnichovské dohodě byl proveden zábor pohraničního území, kde žili Němci. Město Dvůr Králové nad Labem zůstalo na české straně, ale bylo obsazeno několik obcí v jeho okolí a královédvorské nádraží. Město leželo v obklíčení německých obcí a bylo jeho obyvatelům téměř znemožněno spojit se s blízkými českými obcemi. Jediná existující cesta do českého vnitrozemí vedla po silnici přes Miletín do Hořic. Po složitých jednáních, která trvaly téměř dva měsíce, se povedlo královédvorským představitelům dostat nádraží zpět pod kontrolu Dvora Králové nad Labem.

Textilní průmysl se povedlo ve městě stabilizovat. Naopak odtržením okolních obcí velmi utrpěli živnostníci a obchodníci, kteří přišli o mnoho svých zákazníků. Patnáctého března 1939 začala být republika okupována a ještě týž den bylo do Dvora Králové nad Labem dosazeno říšskoněmecké okupační vojsko. Po začátku války byl ve městě zaveden přidělový systém na spotřební zboží a potraviny. Příděly se postupem času snižovaly, životní úroveň klesala. V říjnu 1942 byli vysláni všichni mladí lidé narození v letech 1920 a 1921 na nucené práce do Německa (Tomková 2005, s. 40). Němci ve městě zabavovali židovský majetek. Většina textilních továren, které vlastnili židé, byly za války zabrány. Do továren byli dosazeni národní správci. Během války se postupně měnil charakter místního průmyslu, kdy se z textilních továren začaly stávat továrny se zaměřením na zbrojní výrobu. Uzavření míru v roce 1945 už nezažila většina židů žijící ve Dvoře Králové. Zemřeli totiž v Osvětimi (Tománková 2005, s. 41). Válku nepřežili také někteří významní představitelé města, kteří byli popraveni za schvalování atentátu na Heydricha.

V únoru 1945 bylo ve Dvoře Králové nad Labem evidováno nejvíce obyvatel v historii města mimo dat sčítání lidu. Ve městě tehdy dle Tomkové žilo 20 045 osob, z nichž 1 725 bylo Němců. Po válce se začalo s odsunem německého obyvatelstva. Němci ze Dvora Králové nad Labem byli odsunuti 6. srpna 1945, kdy jich opustilo město celkem 1 086. Další odsuny se týkaly okolních obcí. Dle sčítání lidu z roku 1950 ve Dvoře Králové nad Labem bydlelo 16 083. To je zřetelný pokles oproti údaji z roku 1945, který udává Tomková. Jedná se o rozdíl téměř čtyř tisíc. V porovnání s rokem 1930 je to ztráta o necelé tři tisíce. Před válkou ale pravděpodobně počet obyvatel města ještě vzrostl a proto tedy mohl v roce 1945 dosáhnout na hranici dvaceti tisíc, i když v té době už byla většina židovského obyvatelstva odvedena do koncentračních táborů. K roku 1950 už je započítána ztráta německého

obyvatelstva způsobená odsunem. Českému královédvorskému obyvatelstvu byly poskytnuty prostory pro bydlení v obcích, kde měli před a za války téměř stoprocentní početní převahu Němci. Jednalo se například o Huntířov či Kocléřov (Tomková 2005, s. 44 - 46).

Roku 1946 vznikl národní podnik Textilní tiskárny, úpravny a barevny, pozdější n. p. Tiba, národní podnik Juta a začalo se s budováním zoologické zahrady (www.mudk.cz)¹³. Po válce se už nepovedlo navázat na tradici textilního průmyslu, který tak postupně upadal. Na vině byl také nastupující socialismus, za nějž došlo k znárodnění textilních podniků, a úmrtí židů v koncentračních táborech za druhé světové války, kteří v dobách zlaté éry královédvorského textilu stáli v čele téměř všech podniků.

Po nástupu komunistického režimu nedocházelo ve Dvoře Králové nad Labem k otevírání nových textilních podniků. Továrny těch, co existovaly před válkou, byly spojovány pod dvě dominantní textilní firmy ve městě, což byla Tiba a Juta. Z netextilních podniků hrál významnou roli Strojtex založený prvního dubna 1958, který se specializoval na výrobu nových zařízení, určených pro jutařský a lnářský průmysl a pro přádelny bavlny (www.strojtex.cz)¹⁴. Dále pokračovala činnost Vánočních ozdob. V roce 1974 vznikl podnik Orgalen specializující se na statistiku a projekci pro textilní továrny. Roku 1979 byl zavřen Klazarův pivovar, který byl roku 1948 znárodněn.

Po roce 1950 došlo k malému vzrůstu počtu obyvatel. Roku 1961 Dvůr Králové nad Labem čítal 16 904 lidí. O devět let později to bylo 16 828 osob. V roce 1980 zaznamenal Dvůr Králové nejvíce obyvatel za celou poválečnou éru, kdy dosáhl na číslo 17 911 a na posledy překročil hranici sedmnácti tisíc. Na této hodnotě se projevílo to, že v sedmdesátých letech 20. století došlo k boomu z hlediska počtu narozených.

V této době docházelo ve městě k výstavbě rodinných domů na mnoha místech. V průběhu více než čtyřicetileté totality probíhalo ve městě zdokonalování místní zoologické zahrady. Roku 1989 bylo otevřeno Safari. Modernizace zoo pokračuje dodnes.

Další sčítání bylo provedeno až po sametové revoluci v roce 1991, kdy se už populace snižovala a dosáhla ve městě čísla 16 976. Obyvatel dále ubývalo. Na vině nebyl jen přirozený úbytek obyvatelstva, který je v posledních dvaceti letech typický pro celou Českou republiku, ale také fakt, že ve městě bylo čím dál těžší najít práci a lidé odcházeli do větších měst za prací či za studiem a už tam i zůstávali.

Po revoluci došlo ke krachu Tiby. V současné době z velkých firem ve městě pokračuje Juta, Strojtex, Vánoční ozdoby. Dále byl založen podnik Carla specializující se na

¹³ <http://www.mudk.cz/cz/mesto/historie-mesta/mesto-v-letopoctech/20-stoleti/> (29. 11. 2011)

¹⁴ <http://www.strojtex.cz/website/mainmenu/mainpage/> (1. 12. 2011)

výrobu čokoládových plev. V roce 2009 byl otevřen pivovar Tambor. V roce 2001 žilo ve Dvoře Králové nad Labem 16 381 lidí, roku 2011 se jednalo o 16 101 osob. Tedy o pouhých 18 obyvatel více než v roce 1950.

4. Historickogeografické aspekty populačního vývoje města a jeho regionu

V nadcházející kapitole bude věnován prostor populačnímu vývoji Královéhradeckého kraje v rámci České republiky. Dále bude pozornost zaměřena na analyzování vývoje počtu obyvatel v každém vybraném městě. Poté bude populační vývoj těchto měst porovnáván v jednotlivých stanovených obdobích.

4. 1. Populační vývoj Královéhradeckého kraje v kontextu ČR a dalších vybraných měst

Současné území Královéhradeckého kraje mělo na začátku druhé poloviny 19. století z populačního hlediska velmi silné postavení v rámci dnešní České republiky. Z retrospektivně tvořené tabulky podílu krajů na populaci území Česka v letech 1850 – 2011 vyplývá, že podíl počtu obyvatel nynějšího Královéhradeckého kraje ve zmíněném časovém horizontu neustále klesal. Dále ilustrativní tabulka ukazuje (viz s. 96), že v roce 1869 Královéhradecký kraj (myšleno jeho území, v té době ještě kraje neexistovali) figuroval na pátém místě v žebříčku nejlidnatějších krajů současné České republiky. V té době měl větší podíl na populaci naší země i než dnes velmi významné kraje v tomto ohledu Moravskoslezský kraj a kraj Praha. K roku 2011 už byl Královéhradecký kraj až desátým populačně nejsilnějším.

Vybraná města Královéhradeckého kraje ve zvolených obdobích ve většině případů vykazovala dynamičtější růst počtu obyvatel než celý Královéhradecký kraj. Příčinou byla zejména skutečnost, že do měst se koncentroval průmysl, jehož rozvoj se zapříčinil o příchod dělníků z venkova za prací. Naopak v neprůmyslových oblastech nedošlo k vytvoření podmínek pro příchod nových pracovních sil. Tím byl vytvořen rozdíl v populačním nárůstu průmyslových měst a neprůmyslových částí kraje.

Už v období let 1850 – 1869 zaznamenala tři zkoumaná města v kraji silně dynamickou tendenci populačního růstu. Královéhradecký kraj a další čtyři města byla jen z populačního hlediska mírně dynamická. To bylo dáno tím, že zkoumané období bylo příliš krátké na zaznamenání většího populačního nárůstu u většiny měst a také skutečností, že průmyslová revoluce byla v českých zemích teprve na svém začátku. V dalším období let 1869 – 1910 se industrializace projevila naplno a za její důkaz lze považovat fakt, že sedm

z osmi vybraných měst už dosáhlo silně dynamického růstu populace. Stejně tak to platilo i pro území dnešní České republiky. Královéhradecký kraj vykazoval opět jen mírně růstovou tendenci. Naprostým specifikem se v těchto dvou zkoumaných obdobích stala Pec pod Sněžkou, která jako jediná z vybraných měst kraje zaznamenala mírně klesající tendenci vývoje počtu obyvatel.

Jak v rozmezí let 1850 – 1869 a 1869 – 1910 populace vybraných měst stoupala, tak v dalších dvou obdobích let 1910 – 1930 a 1930 – 1950 zase klesala či stagnovala. Na vině bylo více aspektů. Především obě světové války, jejich důsledky, hospodářská krize a pro druhou éru typický odsun obyvatelstva německé národnosti. Tyto skutečnosti vedly k tomu, že v každém časovém úseku dosáhlo jen jedno město silně dynamického populačního růstu. Zejména ve druhé epoše došlo k mírně klesajícímu vývoji počtu obyvatel a některá města balancovala i na hraně silně klesající tendence. Broumov se do této kategorie dokonce zařadil. Populační vývoj Pec pod Sněžkou v letech 1930 – 1950 se naprosto lišil od jiných vybraných měst.

Poslední období let 1950 – 2011 bylo svou vývojovou tendencí počtu obyvatel velmi podobné prvnímu zkoumanému časovému úseku, kdy byl rozdíl jen v tom, že Dvůr Králové nad Labem a Jaroměř měly dříve mírně dynamický populační vývoj. Ten naproti tomu v posledním období stagnoval. To platilo v posledním údobí i pro Královéhradecký kraj. U ostatních měst byly vývojové tendence růstu či poklesu počtu obyvatel totožné s těmi v epoše let 1850 – 1869. Stál za tím speciální vývoj každého z měst.

4. 2. Srovnání populačního vývoje Dvora Králové a ostatních vybraných měst

Za populačním vzrůstem města **Dvora Králové nad Labem** v letech 1850 – 1869 stálo zavedení železnice, která vedla z Jaroměře do Staré Paky, nastupující industrializace a s ní spjatý rozvoj tkalcovských a barvířských řemesel. Důkazem toho je i vybudování první mechanické tkalcovny, která byla postavena roku 1861 v České Podharti (dnešní severní část města Dvora Králové n/L). Populační vývoj v dynamickém období let 1869 – 1910 ovlivňoval především další rozvoj textilního průmyslu. Se vznikem dalších podniků se ve městě utvářela nová pracovní místa, která přiváděla do Dvora Králové dělníky, kteří se zde usazovali. Další roli ve zvyšování počtu obyvatel města hrála výstavba nových dělnických domů, založení gymnázia či vybudování teplárny. Na populačním vzestupu se podílel i příchod židovského obyvatelstva do města z nedalekého ghetta. Část z nich se postavila do čela královédvorských

textilních podniků či je přímo založila a tím podnítila příchod dělníků z okolních obcí do města. Za celkové období let 1869 – 1910 se jedná v porovnání s jinými vybranými městy kraje o druhý nejvyšší nárůst po Náchodu. V letech 1868 – 1918 byl Dvůr Králové sídlem okresního hejtmanství.

Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel v České republice, Královéhradeckém kraji a vybraných městech Královéhradeckého kraje v hraničních letech stanovených období

město/rok	1850	1869	1910	1930	1950	2011
Česká republika	6 624 318	7 566 463	10 076 727	10 674 240	8 896 086	10 532 770
Královéhradecký kraj	531 879	581 238	681 602	654 763	531 533	554 803
Dvůr Králové n/L	7 110	8 365	17 566	18 839	16 083	16 101
Trutnov	9 937	18 289	29 786	28 329	21 030	30 819
Broumov	4 590	5 701	11 846	10 931	6 713	7 902
Hradec Králové	14 172	18 884	35 675	50 137	57 118	94 318
Pec pod Sněžkou	2 865	2 621	2 171	2 198	3 876	640
Jaroměř	7 881	8 647	14 992	17 243	12 531	12 739
Náchod	5 453	6 757	18 302	18 649	18 562	20 688
Jičín	5 854	7 922	11 784	12 506	12 478	16 888

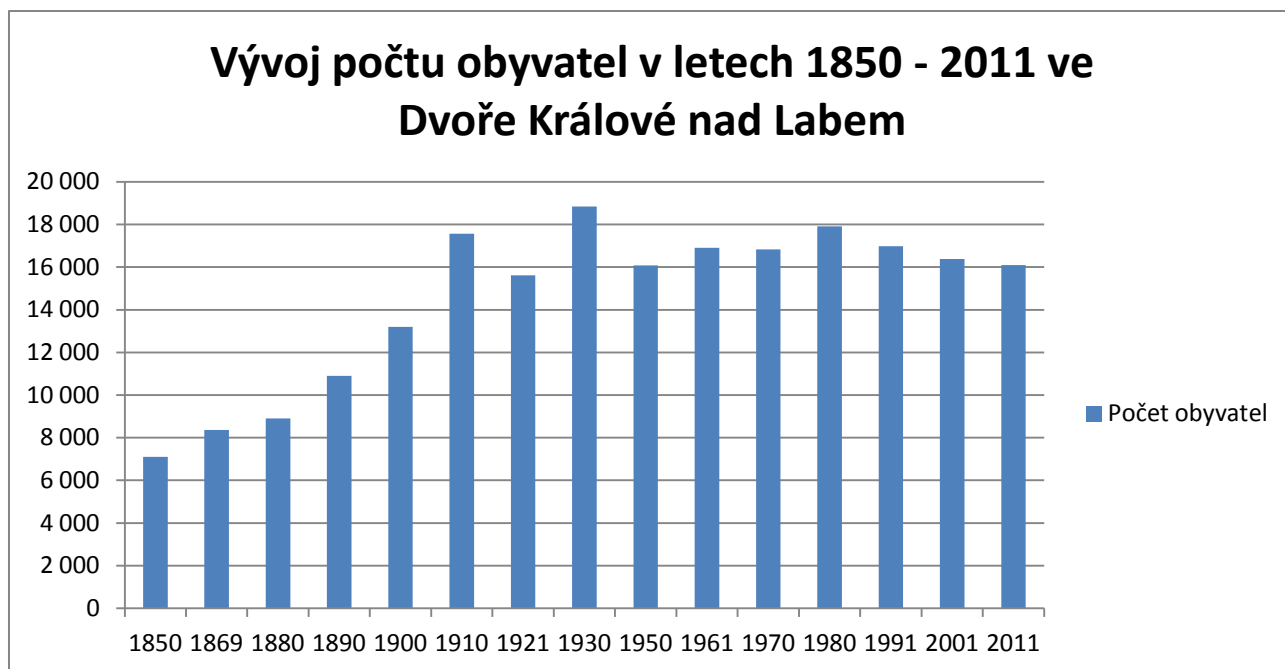
Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

V následujícím období let 1910 – 1930 prošel populační vývoj města dvěma zvraty. Tím prvním se stal jeho pokles způsobený první světovou válkou, za které se městem šířily nemoci zavlečené raněnými vojáky, kteří zde byli ubytováni. Další roli sehrál úpadek textilního průmyslu, který způsobil ztrátu pracovních míst a odchod dělníků z města. Procentuální ztráta obyvatel je podobná i s jinými textilními městy kraje (Trutnov, Broumov). Po skončení války začalo ovšem docházet ke změně trendu populačního vývoje, který především díky postupné obnově textilního průmyslu, začal znovu vzrůstat. Za návratem dělníků do města stál i program nouzových prací vypisovaný obecním zastupitelstvem a koncentrace služeb do města. Populační tempo růstu města bylo v této době v porovnání s ostatním vybranými městy průměrné.

Naopak za vzrůstem počtu obyvatel v následujícím období stál opětovný rozkvět textilního průmyslu ve městě a jeho zlatá éra na konci dvacátých let. Byly budovány další textilní podniky, ty staré byly rozšiřovány, docházelo k výstavbě dělnických domů a populace města dosáhla svého historického maxima. Ovšem nastupující hospodářská krize rostoucí trend úrovně textilního průmyslu zpomalila a značně se snížila výroba. O tom, jak hospodářská krize zasáhla do populačního vývoje nelze podat přesné informace, jelikož sčítání obyvatelstva se v roce 1940 nekonalo z důvodu probíhající světové války a německé

okupace naší země. K roku 1938 přestal Dvůr Králové fungovat jako politický okres, kterým byl od roku 1918. Konec druhé světové války si vyžádal odsun Němců z města, s čímž souvisel další úbytek královédvorských občanů. Tímto vystěhováním ztratilo město více jak tisíc lidí, kteří opustili město transportem 6. srpna 1945 (Tománková a kol 2005, s. 46). Pokles počtu obyvatel v období 1930 – 1950 je procentuálně podobný Královéhradeckému kraji i České republice, když město ztratilo 15, kraj 19 a republika 17 procent osob.

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 ve Dvoře Králové nad Labem

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Od této doby už počet obyvatelstva ve Dvoře Králové nad Labem nepřekročil hranici 18 000 a ani neklesl pod 16 000 lidí. To zejména díky tomu, že se nepovedlo po nastolení komunistického režimu vrátit textilní průmysl zpět na úroveň, které dosahoval na začátku 20. století a poté i v době po první světové válce. Svou roli sehrála postupná likvidace svobodného podnikání za komunistického režimu i odvlečení královédvorského židovského obyvatelstva do koncentračních táborů za druhé světové války, jelikož židé stáli v čele většiny významných průmyslových podniků ve městě. Z dřívějších několika textilních podniků se za komunistické éry staly pouze dva až tři významné. Jednalo se o Jutu a Tibu a později vzniknuvší Orgalen. Větších netextilních závodů bylo (a stále je) ve Dvoře Králové nad Labem velmi málo. Za zmínku stojí Vánoční ozdoby, Strojtex a po sametové revoluci založená čokoládovna Carla a pivovar Tambor. Mezi větší zaměstnavatele ve městě patří rovněž zoologická zahrada a společnosti RT Komponent orientující se na výrobu obuvi

s usňovým svrškem a firma TMW, která vyrábí zvedací a dopravní zařízení. Ovšem jediný podnik s více než 500 zákazníky je jen Juta (<http://mapy.kr-kralovehradecky.cz>)¹⁵.

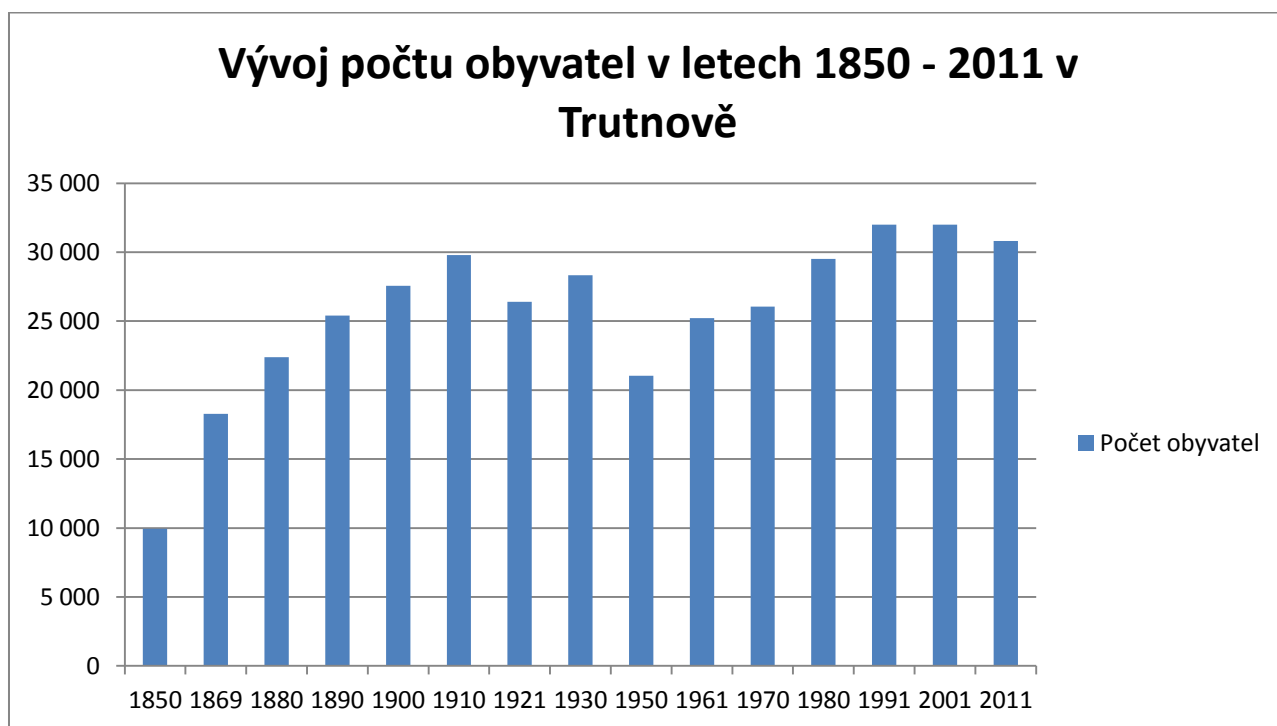
V roce 1949 byl Dvoru Králové znovu přidělen status okresního města, který mu náležel až do roku 1960, kdy ho ztratil. I když byl v jednotlivých etapách let 1950 – 2011 zaznamenán populační vzestup, tak celkově je počet obyvatel v roce 1950 a 2011 prakticky stejný. Mezitím v roce 1980 zaznamenal Dvůr Králové nejvíce obyvatel za celou poválečnou éru, kdy dosáhl hodnoty 17 911 a naposledy překročil hranici sedmnácti tisíc. Na tomto čísle se projevilo to, že v sedmdesátých letech 20. století došlo k boomu z hlediska počtu narozených. V dalších letech už počet obyvatel města klesal. Na vině nebyl jen přirozený úbytek obyvatelstva, který je v posledních dvaceti letech typický pro celou Českou republiku, ale také úpadek textilního průmyslu a zejména krach Tiby a neexistence jiných větších zaměstnavatelů krom výše zmíněných. K roku 2011 bylo zaznamenáno ve Dvoře Králové nad Labem jen 16 101 osob. Tedy jen o osmnáct více než v roce 1950. Město se roku 2003 stalo obcí s rozšířenou působností, čímž poprvé od roku 1960 získalo administrativní funkci, ale ani to nezabránilo populačnímu poklesu.

Počet obyvatel **Trutnova** se v letech 1850 - 1869 prudce zvýšil (o 84 %). Tedy jednoznačně nejvíc ze všech komparovaných. O takto rychlý nárůst obyvatelstva se zasloužil především velký rozvoj průmyslu, když ve městě byla v roce 1858 postavena Faltisova textilní přádelna lnu, která byla v tehdejší době největší v Evropě. Na ní navazovala výstavba dalších desítek textilních továren v Trutnově a okolí (<http://cs.wikipedia.org>)¹⁶. Roku 1861 postihla město katastrofa, když vyhořelo 90 procent města. Aby se Trutnov vrátil do svého silného postavení v době před požárem, tak mu pomáhali města z téměř celé Evropy a USA. Rychlé obnově města pomohlo i zbourání městských hradeb, které posloužily jako stavební materiál. Téměř dvojnásobnému zvýšení počtu obyvatelstva v Trutnově nezabránila ani rakousko-pruská válka, která probíhala roku 1866 přímo ve městě a vyžádala si také oběti z řad trutnovských občanů. Dále v období 1869 do roku 1910 počet obyvatel v Trutnově neustále stoupal. K rozvoji města nepochybně přispělo i postavení plynárny (1869) a železničního nádraží (1870) či elektrárna krátce po ukončení války. Dále se jednalo o otevření nemocnice v roce 1888 a vybudování vodní elektrárny v roce 1912. Stejně jako Dvůr Králové měl i Trutnov v letech 1869 – 1918 funkci okresního hejtmanství.

¹⁵ <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/prumzony/cz/dvur.htm> (25. 3. 2012)

¹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Trutnova

Graf č. 2: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Trutnově

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Před první světovou válkou měli ve městě početní převahu Němci. Po jejím skončení a založení samostatné Československé republiky docházelo ve městě k výstavbě českých škol. K roku 1921 zaznamenal Trutnov oproti roku 1910 pokles počtu obyvatel, což bylo dáno důsledky první světové války (nemoci, ztráta balkánských trhů pro textilní průmysl). Stejně jako u Dvora Králové nad Labem činila populační ztráta jedenáct procent. Podobně jsou na tom roky 1930 a 1950, kdy se počet obyvatel vlivem druhé světové války a odstěhování Němců v letech 1945 - 1946, kterých byla před válkou v Trutnově většina, snížil na nejmenší číslo od roku 1880. Tedy na 21 030 osob. Tento pokles by dán i tím, že po mnichovské dohodě část obyvatel Trutnova uprchla z města mimo zabraná území. Za období let 1930 – 1950 přišel Trutnov o 26 procent obyvatel. Po roce 1950 následoval znovu nárůst počtu obyvatel až do 90. let 20. století. Nejvíce obyvatel měl Trutnov v roce 1991, kdy se jednalo o 31 999 lidí. O dalších 10 let později to bylo jen o 2 obyvatele méně a k roku 2011 byl zaznamenán pokles o necelých 1 200 lidí. Naopak nejméně obyvatel od začátku sčítání lidu žilo v Trutnově v roce 1869 (18 289 lidí) a v již zmiňovaném roce 1950 (21 030 lidí). Současnými významnými zaměstnavateli v Trutnově jsou stavební společnost BAK., Tyco Electronics EC Trutnov, Siemens Nízkonapěťová spínací technika či KARA Trutnov

(<http://mapy.kr-kralovehradecky.cz>)¹⁷. Známy je také pivovar Krakonoš s tradicí už od roku 1582.

Z administrativního hlediska se vývoj Trutnova lišil od Dvora Králové jen v období let 1960 – 2002, kdy byl okresním městem a tedy i sídlem okresního úřadu. V tomto období a i v tom předešlém (1949 – 1960) Trutnov populačně na rozdíl od Dvora Králové sílil, což bylo dáno i tím, že se v něm dokázaly prosadit i netextilní podniky, čímž postupně vyrostl ve druhé největší město kraje. Důkazem toho je i skutečnost, že se zde rozrůstaly služby, jakými byly například pobočky bank, pojišťoven či spořitelen. To vše stálo aspoň částečně za populačním vzestupem města. Po přechodu Trutnova z okresního města na obci s rozšířenou působností v roce 2003 poklesl počet obyvatel města o víc než tisíc. Je ovšem otázkou, nakolik je to dílem změny administrativní funkce a nakolik přirozeným úbytkem obyvatelstva, který je v posledních dvaceti letech typický pro celou Českou republiku. Vzhledem k tomu, že i ta města, která v letech 1960 – 2002 neměla žádnou administrativní funkci a v roce 2003 jí získala (staly se ORP) a i Hradec Králové, který se stal v roce 2000 krajským městem Královéhradeckého kraje, zaznamenala populační pokles, bude hlavní příčinou úbytku obyvatelstva Trutnova v posledních letech přirozený úbytek.

Zvýšení počtu obyvatel v **Broumově** v období let 1850 – 1869 pomohla skutečnost, že v roce 1856 založil Josef Schroll v Olivětině, dnešní součást Broumova, první mechanickou tkalcovnu. V letech 1869 – 1910 dosáhl počet obyvatel Broumova procentuálně téměř stejného zvýšení jako Dvůr Králové nad Labem. Za zlomový bod v rozvoji Broumova se dá považovat zprovoznění železniční trati z Chocně do Broumova v roce 1875. O další rok později byla zřízena železnice z Broumova do Otovic, která byla roku 1889 dovedena až do Kladska (Kuča 1996, s. 334). Vlivem rozvoje průmyslu se Broumov v 19. století stal důležitým průmyslovým městem, ve kterém převládaly textilní továrny, a stěhovali se do něj dělníci, kvůli kterým vznikla nová obytná výstavba. Dále byla postavena nemocnice, školy, byl do města zaveden vodovod a vybudována kanalizace (www.broumov.net/)¹⁸.

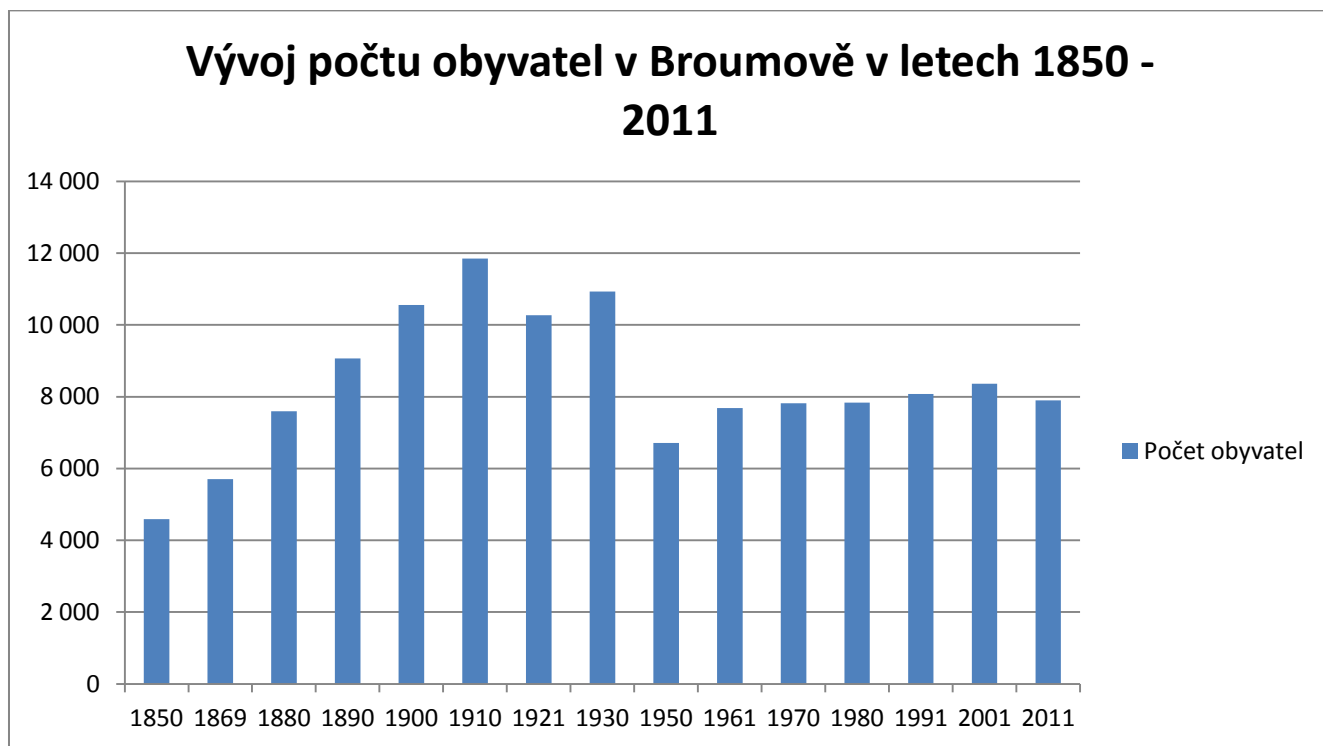
K poklesu obyvatel došlo stejně jako u většiny dalších měst po první světové válce. Svým třináctiprocentním poklesem počtu obyvatelstva v porovnání let 1910 – 1921 dosáhl Broumov spolu s Trutnovem a Dvorem Králové největšího úbytku ze zvolených měst Královéhradeckého kraje. Důvodem je, že tato průmyslová města orientující se zejména na textilní průmysl, ztratila za války balkánské trhy, čímž se ve městech zvýšila nezaměstnanost

¹⁷ <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/prumzony/cz/TU-podnikatelske-prostredi.htm> (25. 3. 2012)

¹⁸ <http://www.broumov.net/> (11. 12. 201)

a zejména muži z měst odešli hledat práci do jiných oblastí či byli mobilizováni a směřovali na bojiště, odkud už se třeba nevrátili. Také je důležité zohlednit, že v těchto městech bylo početné německé obyvatelstvo a ti byli do války povoláváni ve větším počtu než obyvatelé české národnosti. Největší ztrátu na obyvatelstvu Broumov, jenž byl za války připojen k Německé říši, utrpěl po druhé světové válce a odsunu Němců, kterých byla do té doby ve městě většina. Jednalo se o úbytek více než 4 000 lidí. V porovnání s Českou republikou i Královéhradeckým krajem je to z ostatních vybraných měst kraje jednoznačně největší propad (39%), což jen potvrzuje, jak početně silné bylo v Broumově německé obyvatelstvo do konce války.

Graf č. 3: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Broumově

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Od roku 1961 až do současnosti se počet broumovských občanů pohybuje v přibližném rozpětí 7 500 – 8 500. Stejně jako Dvůr Králové nad Labem doplatil Broumov na to, že se nepovedlo navázat na úspěšné období textilního průmyslu, i když se zásluhou podniků Veba držel na vysoké úrovni. Ve srovnání roku 1950 a roku 2011 se populační velikost Broumova zvýšila o sedmnáct procent. Podobně jako ve Dvoře Králové chybí i

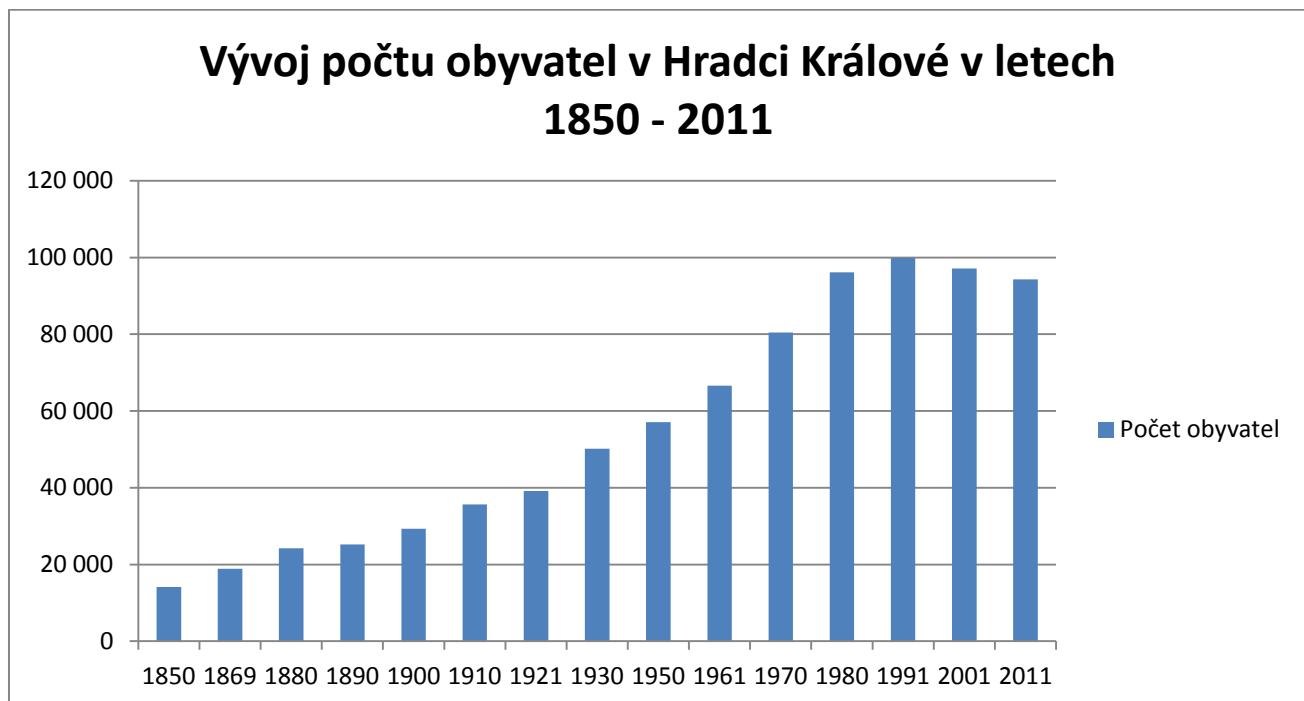
v Broumově po úpadku textilního průmyslu další zaměstnavatelé. Dosud jediným podnikem s více, jak stem zaměstnanců, je Veba (1 200 zaměstnanců).

Broumov si od roku 1868 až do současnosti prošel prakticky stejným administrativním vývojem jako Dvůr Králové nad Labem. Nejprve byl v letech 1868 – 1918 okresním hejtmanstvím, poté do roku 1938 politickým okresem, od roku 1949 do roku 1960 disponoval znovu statusem okresu, poté administrativní funkce ztratil a získal jí až v roce 2003, kdy se stal obcí s rozšířenou působností. Populačně se však Broumov vyvíjel bez ohledu na svou správní funkci, kterou získával a ztrácel především tím, jak významným a populačně silným ve svém regionu byl.

Ačkoli je dnes **Hradec Králové** suverénně největším městem Královéhradeckého kraje, tak tomu nevždy bylo. Například roku 1869 měl Hradec Králové jen o 595 osob více než Trutnov a v dalších desetiletích to bylo podobné. Dokonce roku 1890 Trutnov Hradec Králové předběhl a měl o 171 lidí více. Hradec Králové začal nabírat oproti Trutnovu a dalším městům kraje z populačního hlediska náskok až od roku 1910 a v dalších letech ho dále navyšoval. Stejně jako pro ostatní města bylo i pro Hradec Králové důležité zavedení železnice, což se stalo v roce 1857, kdy byla zprovozněna trasa z Pardubic do Jaroměře, a finančního kapitálu. Již v roce 1861 vznikla v Hradci Králové občanská záložna a v roce 1864 také městská spořitelna (Jakl 2005, s. 14). Rozvoj průmyslu ovlivňovala i pevnost, v níž byla založena jen jedna dílna a pivovar. Ostatní podniky musely být vybudovány za hradbami města (např. v Kuklenách). Pevnost byla zrušena až v roce 1884 na žádost obce, která poukazovala zejména na překážky, které představovala pro rozvoj města (Jakl 2005, s. 15 - 16). Královéhradečtí chtěli pevnost zrušit již dříve, ale nebylo jim vyhověno. Zejména rakousko-pruská válka z roku 1866 byla pro ministerstvo války argumentem, že je třeba pevnost udržet. Nyní se tedy dá tvrdit, že zmiňovaná válka stála za pomalejším rozvojem města a tedy i za pozvolným populačním vzestupem. Ovšem smlouva o prodeji královéhradecké pevnosti městu byla podepsána až v roce 1893. Až od té doby se mohly začít prodávat pevnostní pozemky a bourat hradby. Do první světové války tak mohl pokračovat rozvoj průmyslu. Vznikla strojírna A. Ippena, závod plzeňské firmy Škoda, koželužna Nejedlý a další (Jakl 2005, s. 27). S tím souvisel i populační nárůst města, který za léta 1890 – 1910 činil více než deset tisíc obyvatel. Celkový procentuální nárůst za období let 1869 – 1910 byl 88%. Z porovnávaných měst je to až čtvrtý největší nárůst po Náchodu, Dvoru Králové nad Labem a Broumovu za tuto dobu. To, že Hradec Králové v těchto letech ještě

příliš nevyčníval nad ostatními městy kraje, dokazuje také skutečnost, že v letech 1868 – 1918 byl stejně jako většina porovnávaných měst sídlem okresního hejtmanství.

Graf č. 4: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Hradci Králové

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Po vzniku Československé republiky se Hradec Králové stal do roku 1938 politickým okresem, sídlem několika významných institucí s celostátním významem, jako bylo Ředitelství státních drah, kde bylo zaměstnáno necelých 2 500 úředníků. V této době vznikaly nové podniky (automobilka Start, čokoládovna Jitřenka, Fotochema, Lakovar a další) a ty staré byly modernizovány. Pro rozvoj města bylo významné zavedení městské hromadné dopravy a peněžnictví. Ve městě měly zastoupení pobočky bank, Spořitelna královéhradecká, Okresní záložna hospodářská, Agrární záložna či Všeobecná úvěrní společnost. Prestiži Hradce Králové přidávala skutečnost, že ve městě měly významné instituce (Obchodní živnostenská a průmyslová komora královéhradecká, Sklářský a hedvábnický ústav, Svaz východočeských elektráren a další) svá sídla. Tento rozvoj města se podepsal i na populačním vzrůstu města, když k roku 1930 přibýlo v Hradci Králové oproti roku 1910 čtyřicet procent osob a přesáhl hranici 50 000 lidí. Centrum Královéhradeckého kraje je jediným z vybraných měst, na kterém se z hlediska populačního vývoje neprojevila negativně první nebo druhá světová válka. Tudíž i po válkách počet obyvatel vždy rostl. To, že počet obyvatel města po

druhé světové válce neklesl, měl za následek také fakt, že po mnichovské dohodě byli v Hradci Králové ubytováni Češi uprchlí z pohraničí a také skutečnost, že se jednalo o město ležící mimo pohraničí a tudíž zde bylo německé obyvatelstvo zastoupeno jen minimálně. Proto se na populačním vývoji neprojevil jeho odsun (Jakl 2005, s. 28 – 33).

Po druhé světové válce začaly vznikat v Hradci Králové nové podniky. Jedním z nich byl například Gumokov Hradec Králové, který po spojení s Rubenou Náchod, existuje pod názvem Rubena Hradec Králové, a zaměstnává více než 1 500 lidí. Rubena vyrábí pryžové produkty. V současné době působí ve městě více než dvacet firem s alespoň jedním stem zaměstnanců (<http://mapy.kr-kralovehradecky.cz>)¹⁹. První pokles obyvatelstva byl zaznamenán až v roce 2001 a poté i roku 2011. Největší počet obyvatel v Hradci Králové byl v roce 1991, kdy bylo napočítáno 99 917 královéhradeckých občanů. V Hradci Králové přibýlo v roce 2011 ve srovnání s rokem 1950 nejvíce lidí v porovnání s ostatními vybranými městy. Nárůst dosáhl 65 procent.

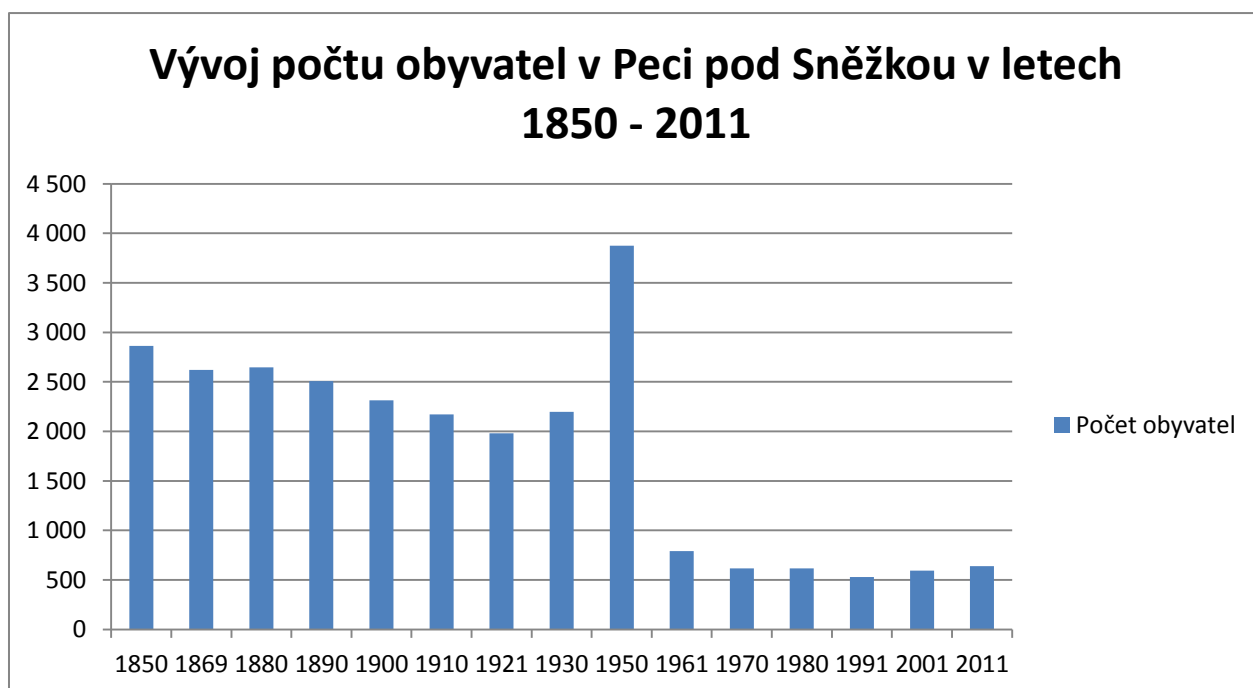
Populační i průmyslový vzrůst města a jeho zvyšující se významnost měl za následek, že se Hradec Králové stal v letech 1949 – 1960 okresním městem a zároveň centrem nově vzniklého Hradeckého kraje. To samé pro něj platilo i v období let 1960 – 2000 jen s tím rozdílem, že se jednalo o centrum Východočeského kraje. V roce 2000 byl Hradec Králové zvolen za krajské město Královéhradeckého kraje a o tři roky později po zrušení okresních úřadů se stal obcí s rozšířenou působností.

V **Peci pod Sněžkou** se od 16. století těžila železná ruda a arsenik. Z toho důvodu se tu počet obyvatel do roku 1961 (první údaj o počtu obyvatel po ukončení těžby) udržoval většinou nad hranicí dvou tisíc, jelikož tu bydleli horníci a jejich rodiny. Od poloviny 19. století se počet obyvatel v Peci pod Sněžkou pohyboval pod republikovým průměrem a pozvolna klesal, jelikož lidé odcházeli do jiných průmyslových středisek. Například do Horního Maršova či Trutnova, které leží níž v údolí Úpy než Pec pod Sněžkou (Kuča 2002, s. 86). To bylo hlavně z důvodů ukončení činnosti hornických a dřevařských podniků v roce 1876. Lidé, kteří v Peci pod Sněžkou zůstali, se živili chovem dobytka a prací v lese. Roku 1897 byla dokončena stavba silnice z Horního Maršova do Pece pod Sněžkou. Za období let 1869 – 1910 je Pec pod Sněžkou jediným z vybraných měst, kde počet obyvatel klesl a to o sedmáct procent. Pokles pokračoval i v dalším období, kdy v roce 1921 zaznamenal k roku 1910 snížení o dvanáct procent. Tedy o podobnou hodnotu, jakou vykazoval Dvůr Králové nad Labem, Trutnov a Broumov.

¹⁹ <http://mapy.kr-kralovehradecky.cz/prumzony/cz/REG.htm> (25. 3. 2012)

V letech 1930 – 1950 došlo k nárůstu počtu obyvatel města, který přesahoval dvojnásobek republikového průměru a i v porovnání s ostatními zkoumanými městy se jedná o suverénně největší přírůstek. K dalšímu desetiletí následoval naopak prudký pokles obyvatel (o 80 %). Tento výkyv není snadné v důsledku chybějících informací spolehlivě vysvětlit. Mohlo k němu dojít proto, že po druhé světové válce a odsunu německého obyvatelstva do Pece pod Sněžkou mohli přicházet čeští obyvatelé z vnitrozemí, aby území po Němcích osídlili a po ukončení těžby v roce 1959 by město opustili. Zajímavé ale je, že podobný údaj zaznamenali i jiná dnešní zimní střediska, jako jsou Jánské Lázně (rok 1930 – 679 obyvatel, rok 1950 – 2 600 obyvatel, rok 1961 – 817 obyvatel) či Špindlerův Mlýn (rok 1930 – 2 700 obyvatel, rok 1950 – 6 669 obyvatel, rok 1961 – 1 428 obyvatel). Jisté je to, že Pec pod Sněžkou ztratila po druhé světové válce 802 osob německé národnosti po jejich odsunu (www.pecpodsnezkou.cz)²¹.

Graf č. 5: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Peci pod Sněžkou

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Od ukončení těžby se počet obyvatel pohybuje v rozmezí 500 – 800 lidí. Pec pod Sněžkou je jediným z vybraných měst, kterému chybí železnice. Ta končí ve Svobodě nad

²⁰ <http://www.pecpodsnezkou.cz/omestepec-historie1.php> (4. 12. 2011)

²¹ <http://www.pecpodsnezkou.cz/omestepec-historie1.php> (4. 12. 2011)

Úpou z důvodu nevýhodné polohy města pro její zavedení. V podstatě jediným průmyslem v dnešní době v Peci pod Sněžkou je cestovní průmysl, který zde má velmi silné zastoupení. I proto došlo mezi lety 1950 – 2011 k poklesu počtu osob o 83 procent, což je zároveň jediný úbytek v tomto období v komparovaných městech Královéhradeckého kraje. Na současném nízkém počtu obyvatel se podílí také skutečnost, že všichni lidé pracující v cestovním průmyslu nebydlí v Peci pod Sněžkou a za prací sem dojíždí.

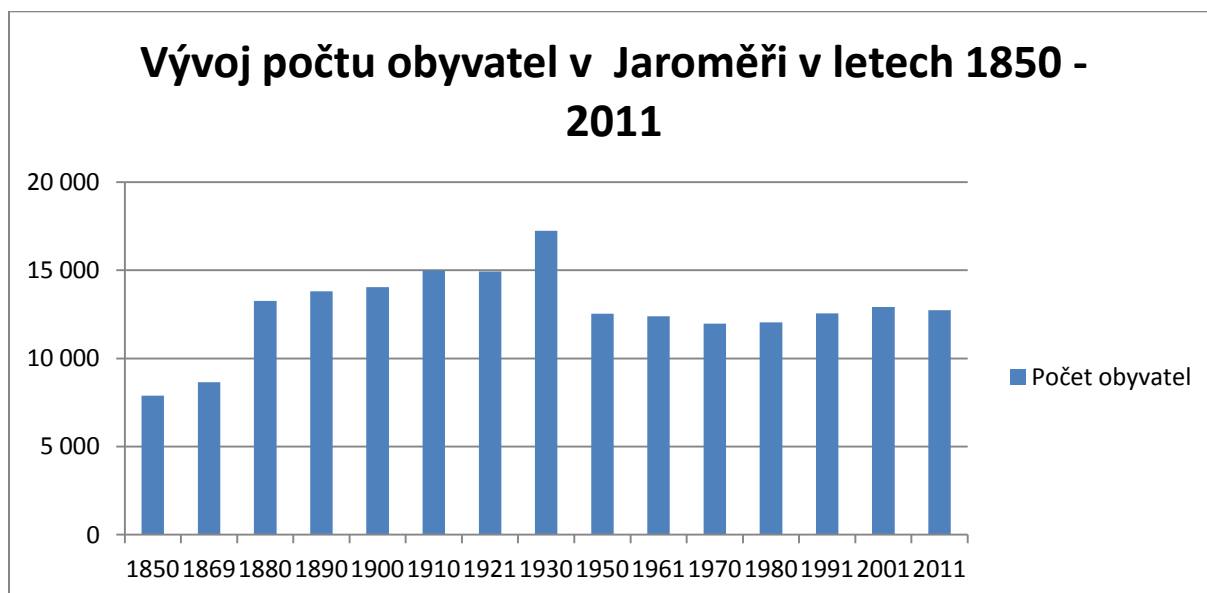
Populační vývoj města neovlivňovala nijak jeho administrativní funkce, jelikož Pec pod Sněžkou se nestala nikdy okresním městem ani obcí s rozšířenou působností. Z vybraných měst se jedná o výjimku.

Na populačním vývoji **Jaroměře** je zajímavé zvýšení počtu obyvatel v rozmezí let 1869 – 1880 o 53 procent. V tomto období se jedná o největší procentuální nárůst z vybraných měst Královéhradeckého kraje. Druhé město, které se nejvíce populačně v tomto desetiletí rozrostlo, je Broumov, u kterého byl ovšem nárůst o 20 procent nižší než u Jaroměře. Příčinou tohoto vzestupu bylo zavedení železnice v roce 1857 na trase Pardubice – Jaroměř. O další rok později byla zprovozněna železnice z Jaroměře do Turnova a roku 1859 z Jaroměře přes Českou Skalici až do Malých Svatoňovic, která byla v roce 1868 dovedena až do Poříčí nad Úpou (Kuča 1997, s. 576). Tyto skutečnosti podporovaly rozvoj průmyslu a podnikání, čímž přispívaly i k populačnímu vzrůstu města. Z průmyslových odvětví zde měla největší zastoupení textilní výroba a koželužství. Roku 1858 založil Josef Etrich první textilní továrnu ve městě. Dalším alespoň částečným důvodem by mohlo být obnovení obyvatelstva po skončení rakousko-pruské války v roce 1866, ale jelikož se válka města téměř nedotkla, i když probíhala v těsné blízkosti Jaroměře, jeví se tato možnost jako málo pravděpodobná. Za celkové období let 1869 – 1910 se počet lidí žijících ve městě zvýšil o 73 procent. Z vybraných měst se jedná až o pátý největší nárůst. To bylo také částečně vlivem skutečnosti, že v okolí Jaroměře byla úrodná, zemědělsky intenzivně obdělávaná půda, nedocházelo k prudkému růstu obyvatelstva, jelikož se do města nestěhovali zemědělci za prací v průmyslu. V letech 1868 – 1918 byla Jaroměř sídlem okresního soudu a spadala pod okresní hejtmanství Dvůr Králové nad Labem, což platilo i pro období první republiky (1918 – 1938).

Po první světové válce zůstal počet obyvatel prakticky na stejné hodnotě jako v roce 1910. Dalším obdobím, kdy byl znovu zaznamenán vzrůst počtu obyvatelstva, je stejně jako u ostatních vybraných měst v rozpětí let 1921 – 1930. Tehdy činil nárůst obyvatelstva patnáct procent. Naopak mezi lety 1930 a 1950 byl zaznamenán značný propad počtu obyvatel, když

se jednalo o pokles o 27 procent. Podobně na tom byl i Trutnov, který ztratil 26 procent osob. Avšak u Trutnova byla ztráta způsobena především vystěhováním německého obyvatelstva, které mělo v Trutnově silné zastoupení, tak u Jaroměře byla dána především odchodem českého obyvatelstva z města do opuštěných oblastí v pohraničí, které osídlovali po Němcích.

Graf č. 6: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Jaroměři

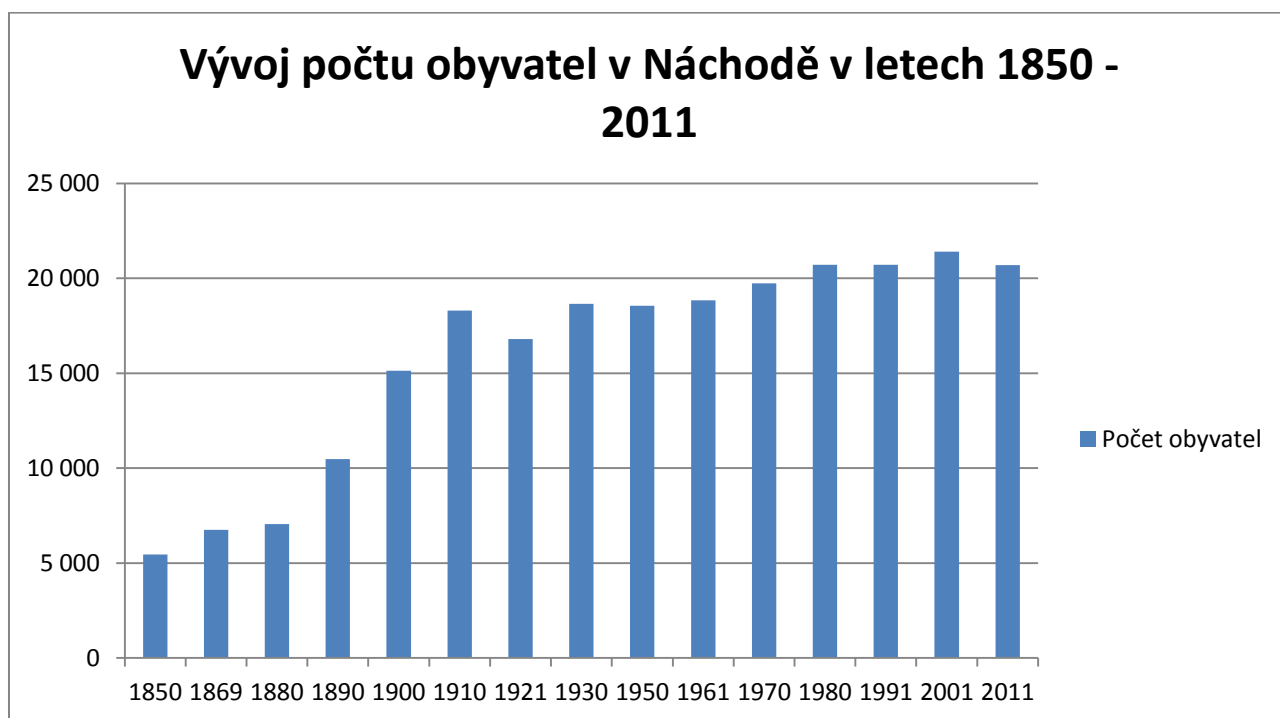
Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

V letech 1949 – 1960 se Jaroměř dočkala a byla poprvé povýšena na okresní město. Tento status k roku 1960 ovšem ztratila a v následujícím období byla bez administrativní funkce. Až v roce 2003 se stala opět správním obvodem – obcí s rozšířenou působností. Od roku 1950 až do současnosti se počet jaroměřských občanů stabilizoval na hodnotě okolo 12 000. Celkově v porovnání let 1950 – 2011 přibylo v Jaroměři jen jedno procento obyvatel. Po válce byly znárodněny průmyslové podniky ve městě. V devadesátých letech došlo k privatizaci některých podniků a zakládání nových (Tanex – Plasty, Kimberly Clark, Karsit aj.).

V **Náchodě** mezi lety 1850 – 1869 vzrostl počet obyvatel o 23 procent a držel se nad průměrem České republiky i Královéhradeckého kraje. I přesto se Náchodu nedařilo držet krok v hospodářském ohledu s městy v jeho okolí, jelikož do města nebyla prozatím přivedena železnice ani zde ještě nezapočal rozvoj textilního průmyslu. Důkazem pomalého rozvoje města je i skutečnost, že roku 1868 bylo sídlo jen okresního soudu a sídlo okresního

hejtmanství bylo situováno v Novém Městě nad Metují. Ve městě se počet obyvatel od roku 1869 – 1910 téměř ztrojnásobil a jako jediné z vybraných měst v tomto období přesáhl dvojnásobek republikového a krajského průměru a rovněž dosáhl největšího procentuálního vzrůstu (170%), o což se zasloužil vznik zejména bavlnářského a textilního průmyslu, který založili židovští podnikatelé (Kuča 1998, s. 243). Dále k populačnímu vzrůstu města přispělo zavedení železnice v roce 1875 z Chocně do Broumova, která vedla přes Náchod, nebo rozvoj školství, docházelo k rychlé zástavbě města (www.mestonachod.cz)²². Roku 1882 přišel zlomový moment v rozvoji textilního průmyslu ve městě, jelikož byly založeny první dvě malé mechanické tkalcovny. Zejména pak na začátku 20. století došlo k rozmachu textilního průmyslu.

Graf č. 7: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Náchodě

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Po první světové válce počet obyvatelstva mírně poklesl. Také zde se totiž projevil problémy spojené s poklesem poptávky po produktech textilního průmyslu. Ale už k roku 1930 populace města o jedenáct procent stoupla a od té doby se už drží nad hranicí 18 000 obyvatel. Spolu s Jičínem je Náchod jediným městem, který v porovnání let 1930 – 1950

²² <http://www.mestonachod.cz/mesto-nachod/mesto/historie/> (8. 12. 2011)

nezaznamenal žádné populační výkyvy ani jedním směrem. Náchodu v tomto ohledu prospělo, že i když leží u hranic, tak byl českým městem téměř bez německého obyvatelstva a neležel ani v Sudetech. Populační a hospodářský vzestup Náchoda na přelomu devatenáctého a dvacátého století vedl k tomu, že se město stalo centrem politického okresu. Okresním městem byl Náchod rovněž v období let 1949 – 2002, kdy se k roku 2003 po zrušení okresních úřadů stal obcí s rozšířenou působností.

Po skončení války hrál v průmyslu nejdůležitější roli textilní průmysl a začalo se dařit i gumárenské a elektrotechnické výrobě. Na dobré úrovni byl i městský pivovar. Vznikl například národní podnik Rubena Náchod. Šedesátá léta dvacátého století byla ve znamení socialistické panelové výstavby. Rovněž se budovaly družstevní domy a demolovala se stará zástavba. V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy vzrostl počet obyvatel přibližně o dva tisíce, probíhala v Náchodě výstavba velkých panelových sídlišť. V současnosti je pro město charakteristický gumárenský, textilní a elektrotechnický průmysl, pivovar či síť obchodů a služeb. V porovnání let 1950 a 2011 přibýlo v Náchodě jedenáct procent osob.

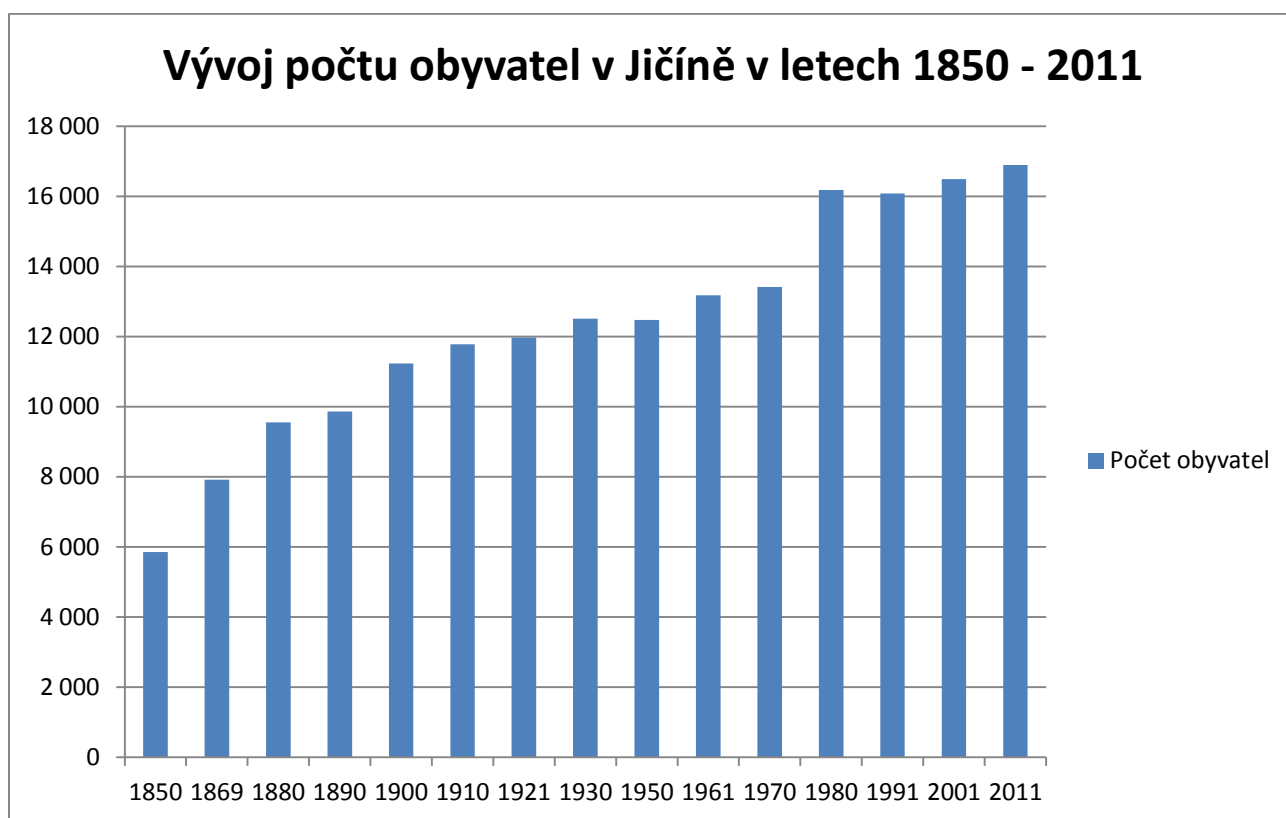
V **Jičíně** počet obyvatel od roku 1850 až do současnosti pozvolna stoupal a po celou dobu se pohyboval okolo hranice celorepublikového průměru. Za celé období nebyl zaznamenán žádný prudký nárůst obyvatelstva. Oproti ostatním vybraným městům nedošlo k žádným prudkým poklesům obyvatelstva. Počet obyvatel klesl dokonce jen dvakrát a vždy se přitom jednalo o zanedbatelné číslo.

V letech 1850 – 1869 stoupl počet obyvatel města o 35 procent. Většího vzrůstu dosáhl v tomto období už jen Trutnov (84%). Ve druhé polovině 19. století převažovala na Jičínsku zemědělská výroba obohacená o ovocnářství. Cechovní organizace v Jičíně brzy po roce 1850 zanikly a živnostenský řád z roku 1859 nastolil svobodu podnikání (Francek 2004, s. 20). Tyto skutečnosti stály za populačním rozkvětem města ve zmiňovaném období. Daleko důležitější pro rozvoj hospodářství a tím i pro populační vzestup v Jičíně měla železniční doprava, která byla s městem spjata od 70. let 19. století. Odbočka Jičín – Ostroměř spojující Jičín s tratí Severozápadní dráhy z Velkého Oseka přes Chlumeck nad Cidlinou a Nový Bydžov až do Trutnova byla postavena v letech 1870 – 1871. Až za dalších deset let byla trať prodloužena přes Hořice do Hradce Králové. Ke zprovoznění obchodní dráhy Jičín – Nymburk došlo také v roce 1881 (Francek 2004, s. 20).

První průmyslové podniky, které v Jičíně vznikly, souvisely se zemědělskou výrobou (např. akciový cukrovar). Dále ve městě vznikly další podniky – továrna na výrobu zemědělských strojů, kruhová cihelna, továrna na zpracování kůže a řemeny, šroubárna, dvě

výrobní hudebních nástrojů (Francek 2004, s. 21). Právě rozvoj průmyslu ve městě stál za vzrůstem počtu obyvatel, kteří do Jičína přicházeli z okolních vesnic a měst. Hlavně nově přichozí obyvatelé stáli za vzrůstem populace města, jelikož přirozená měna obyvatelstva v Jičíně měla klesající tendenci (Francek 2004, s. 21). V Jičíně bylo významné také školství, které bylo rovněž důležité pro populační nárůst města. Měly zde zastoupení obecné, měšťanské, střední a odborné školy, Zdejší gymnázium se mohlo pochlubit dlouholetou tradicí. Celkově oproti roku 1869 došlo k roku 1910 k vzestupu populace města o 48 procent, což činilo nejnižší vzrůst za toto období mezi všemi komparovanými městy s výjimkou Pece pod Sněžkou, která se dostala do záporných čísel. Bylo to dáno tím, že Jičín oproti jiným městům byl více zemědělský a průmysl se v něm rozvíjel pozvolněji. I přesto v něm v letech 1868 – 1918 sídlilo okresní hejtmanství.

Graf č. 8: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Jičíně

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

Po první světové válce se začalo v Jičíně prosazovat družstevnictví. Základní struktura průmyslové výroby zůstala v této době v podstatě stejná. Velmi úspěšným podnikem byl Agrostroj specializující se na výrobu travních a žacích strojů, který se prosadil i v zahraničí,

za socialismu a pod názvem AGS Seco Group, a. s. funguje dodnes (Francek 2004, s. 23). V letech 1910 – 1930 počet obyvatel Jičina dále pozvolna stoupal s tím, že ani v období let 1910 – 1921 neklesl. Na rozdíl od měst s textilní výrobou nebyl totiž Jičín zasažen ztrátou zahraničních trhů. Podobně jako Náchod i Jičín zaznamenal mezi lety 1930 – 1950 menší populační ztráty, které se ovšem procentuálním vyjádřením rovnají nule. Za období první republiky byl Jičín střediskem politického okresu.

V letech 1950 – 2011 počet osob ve městě znovu pozvolna stoupal a celkově vzrostl o 35 procent za celé období. V současnosti v Jičíně působí tři průmyslové podniky s více než tisícem zaměstnanců, které se orientují na výrobu produktů pro společnost Škoda v Mladé Boleslavi. K tomu řada dalších podniků čítá přes sto pracujících. Právě ty se přičinily o populační vzestup města. Jičín si od roku 1868 prošel stejným administrativním vývojem jako Trutnov.

Z výsledků této analýzy plyne, že **největší populační nárůst** se odehrál u šesti z osmi vybraných měst v období let 1869 – 1910. Jeho hlavní příčinou byl rychlý rozvoj průmyslu, který do měst přitahoval dělníky z okolních obcí. Dále se o něj přičinil zvětšující se přirozený přírůstek a období bez válečných konfliktů. V Trutnově došlo k největšímu vzestupu počtu obyvatel už o jedno období dříve. Tedy v letech 1850 – 1869 a hlavním důvodem byl také průmyslový rozvoj. Jediná Pec pod Sněžkou dosáhla svého největšího populačního nárůstu až v časovém horizontu let 1930 – 1950. Z dostupných zdrojů, které byly využity pro tuto práci, nelze tento nárůst přesně odůvodnit. Důvodem je i skutečnost, že vlivem neproběhnutí dalšího sčítání lidu v tomto období, není ani možné určit, jaký časový mezník za populačním vzrůstem stál. Domněnkou je pouze, že byla Pec pod Sněžkou po odsunu Němců dosídlena českým obyvatelstvem či došlo ve zmiňovaném období ke zvýšení těžby železné rudy a tím k přílivu nových obyvatel, kteří by po jejím ukončení z města odešli. Ale vzhledem k tomu, že podobný nárůst zaznamenala i jiná dnešní zimní střediska, ve kterých k těžbě nedocházelo, se jeví tato možnost jako málo pravděpodobná.

4. 3. Srovnání populačního vývoje Dvora Králové s vybranými městy v daných obdobích

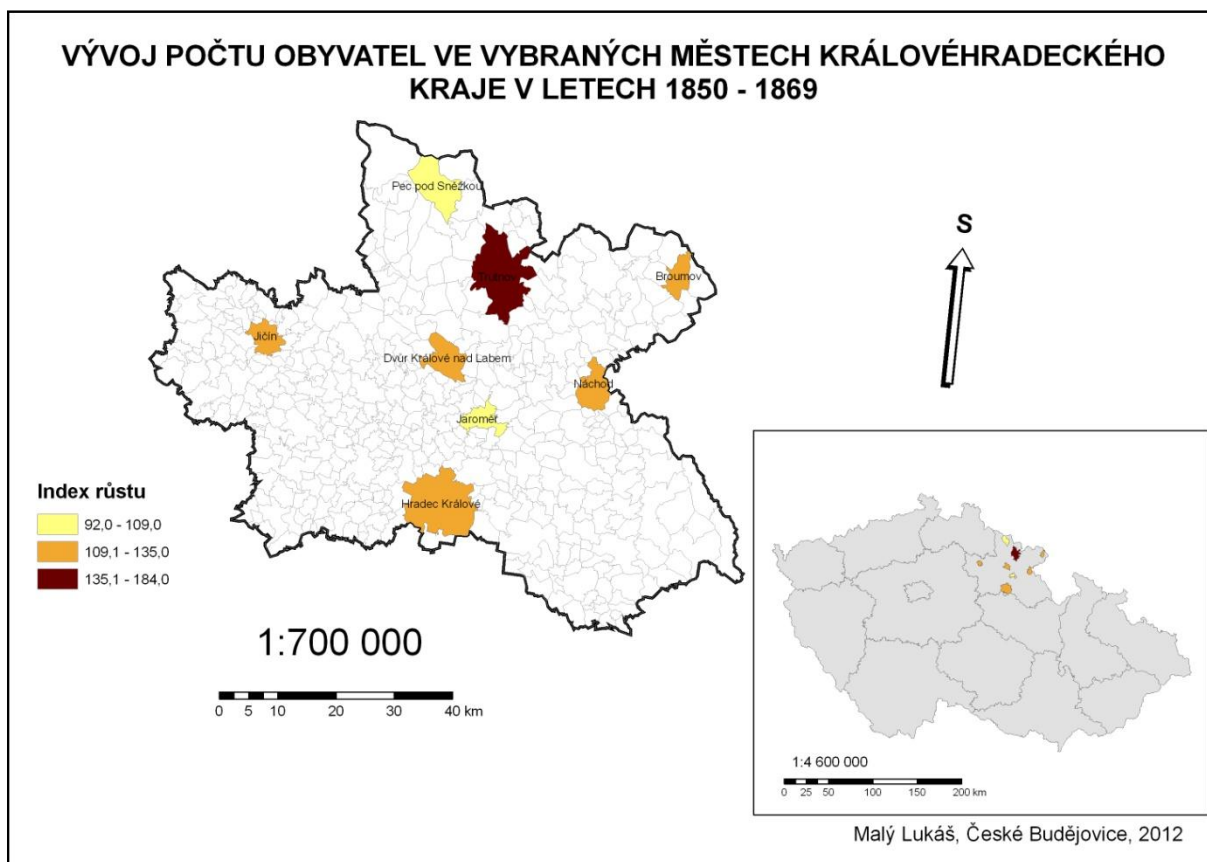
Pro komparaci vývoje Dvora Králové nad Labem s ostatními zvolenými městy Královéhradeckého kraje byla využita stanovená období let 1850 – 1869, 1869 – 1910, 1910 – 1930, 1930 – 1950 a 1950 – 2011. To především z toho důvodu, že v delších časových horizontech se více projeví změny, ke kterým během vývoje došlo.

V období let **1850 – 1869** docházelo ve většině měst Královéhradeckého kraje k růstu počtu obyvatelstva. To dokládají i vybraná města, z nichž většina za tuto dobu populačně posílala. Ovšem byla zaznamenána i jedna výjimka, kde došlo k úbytku obyvatel. Jedná se o Pec pod Sněžkou, která za těchto devatenáct let ztratila osm procent. Další vybraná města naopak zaznamenala prudký populační vzestup, což dokládá například město Trutnov, které k roku 1869 čítalo o 84 procent osob více než roku 1850. U Hradce Králové a Jičína došlo k vzestupu o více než třicet procent. Nejméně populačně v tomto období rostla Jaroměř a to o devět procent, což se naprosto shoduje v porovnání s Královéhradeckým krajem. Česká republika získala v tomto časovém horizontu čtrnáct procent obyvatel. S výjimkou Jaroměře a Pece pod Sněžkou to bylo méně než u ostatních vybraných měst Královéhradeckého kraje. Dvůr Králové nad Labem dosáhl zvýšení počtu obyvatelstva jen o tři procenta více než Česká republika. Náchod a Broumov zaznamenali nárůst o 23, respektive 24 procent.

Od padesátých let devatenáctého století začalo docházet k prudkému rozvoji průmyslu. U měst Dvůr Králové nad Labem, Trutnov, Jaroměř, Broumov a Náchod se jednalo především o textilní průmysl. Důkazem toho je budování velkých textilních továren na přelomu padesátých a šedesátých let devatenáctého století ve Dvoře Králové nad Labem, v Trutnově, Broumově a Jaroměři. V Náchodě k tomuto trendu začalo docházet až později. V Hradci Králové docházelo k rozvoji průmyslu pozvolna. Bránila mu především městská pevnost, ve které stál pouze pivovar a jedna dílna. Další podniky musely být budovány za hradbami města. Na rozdíl od výše zmíněných měst nehrál textilní průmysl v Hradci Králové žádnou významnější úlohu. Jičín se v období let 1850 – 1869 orientoval na zemědělskou výrobu a ovocnářství. V této době ve městě ještě nedocházelo k hospodářskému rozvoji. V Peci pod Sněžkou hrála nejdůležitější roli těžba železné rudy, která tu měla tradici již od šestnáctého století.

Velmi významnou úlohu v rozvoji průmyslu představovala železnice, jež urychlovala dovoz uhlí z dolů do továren a vývoz výrobků z továren. První železniční dráha v Královéhradeckém kraji byla budována ve směru z Pardubic do Liberce a vedla přes Hradec Králové, Jaroměř a Dvůr Králové nad Labem. Tato tři města se tedy dočkala železnice jako první v kraji. Trasa z Pardubic do Jaroměře byla zprovozněna v roce 1857 a o další rok později byla prodloužena i do Dvora Králové nad Labem. Celá trať byla dokončena v roce 1859. Z Jaroměře se povedlo v roce 1859 vybudovat železnici do Malých Svatoňovic, která vedla přes Českou Skalici. Tato trať byla v roce 1868 odvedena až do Poříčí nad Úpou.

Mapa č. 1.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1850 - 1869

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1a vlastní výzkum

Na populačním a hospodářském vývoji kraje se podepsala i rakousko-pruská válka z roku 1866, která se z velké části odehrávala na území východních Čech. Například v Trutnově probíhala přímo ve městě, kde si vyžádala i oběti z řad trutnovských obyvatel. Pro Hradec Králové měla válka negativní význam z hospodářského hlediska, jelikož ve městě byla pevnost, která bránila rozvoji průmyslu. Místní jí chtěli zrušit, ale pro ministerstvo války byla rakousko-pruská válka argumentem pro její zachování.

Ve většině zvolených měst Královéhradeckého kraje žili obyvatelé české a německé národnosti. V pohraničí měli větší zastoupení Němci. To byl případ Trutnova, Pece pod Sněžkou či Broumova. Naopak více do vnitrozemí byli v početní převaze Češi. Jednalo se například o Hradec Králové, Jaroměř, Jičín či částečně Dvůr Králové. V období let 1850 – 1869 zatím nedocházelo k žádným vážnějším národnostním sporům.

V tomto období se na vzrůstu počtu obyvatel ve vybraných městech příznivě projevil vlivem rozvoje průmyslu hospodářský aspekt, díky němuž se lidé z okolních obcí začali stěhovat za prací do měst. Rozvoj průmyslu byl podpořen výstavbou železniční dráhy zatím

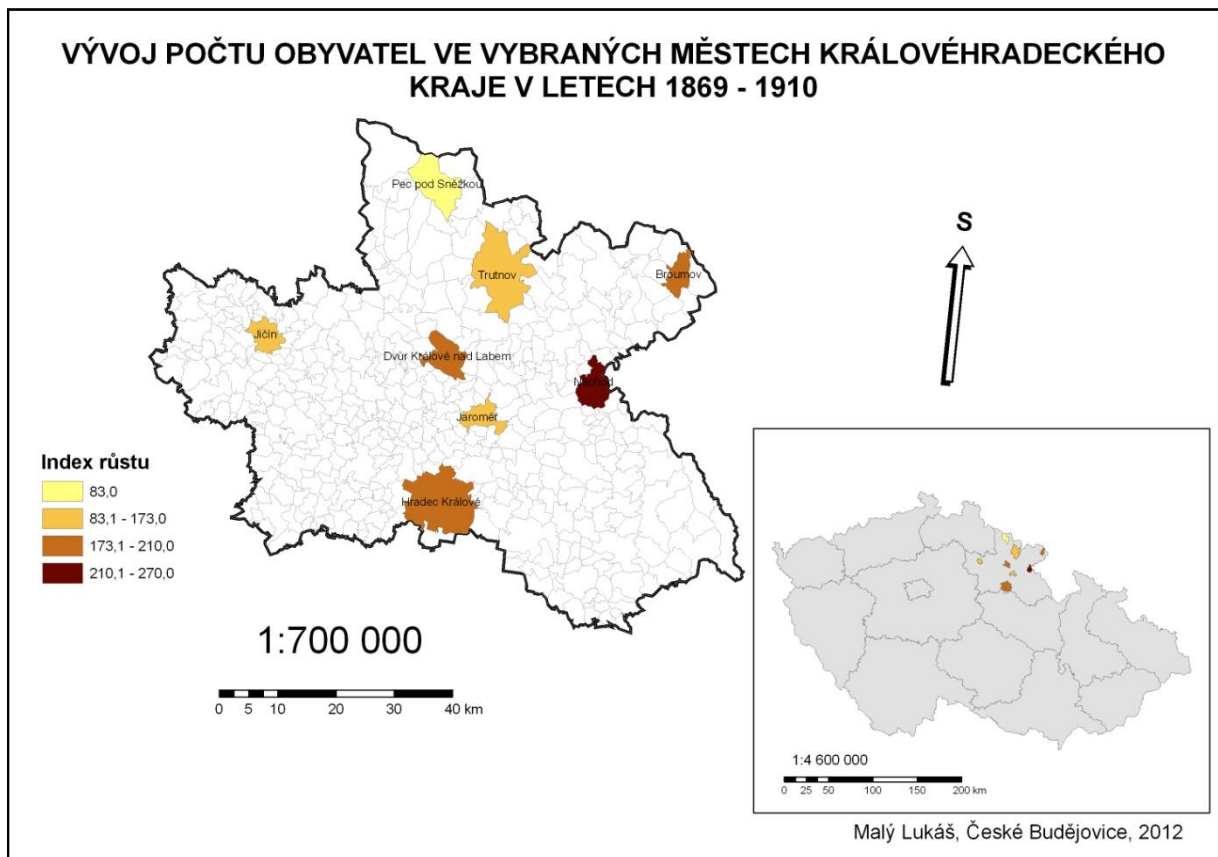
jen na trase Pardubice – Liberec. Populačnímu vzestupu pomohl i aspekt přirozeného vývoje obyvatelstva díky skutečnosti, že kraj nezasáhla žádná epidemie, snižovala se úmrtnost a zvyšovala se natalita. Až na krátkou rakousko-pruskou válku neproběhl územím východních Čech žádný válečný konflikt, což mělo také pozitivní dopady na vývoj počtu obyvatelstva. Rakousko-pruská válka sice způsobila zejména v Trutnově ztráty na obyvatelstvu, ale ve srovnání s ostatními válkami, které postihly kraj, byly minimální. Rozmezí let 1850 - 1869 byla z národnostního hlediska klidná.

Časové rozmezí let **1869 – 1910** je v porovnání s obdobím let 1850 – 1869 velmi podobné. Samozřejmě se vzhledem k rozdílné délce vymezených období procentuální změny liší tím, že v období let 1869 – 1910 dosahují vyšších hodnot než v době od roku 1850 k roku 1869. Znovu tu ovšem dochází k jedné výjimce, kterou se opět stala Pec pod Sněžkou, jelikož u ní jako jediného města došlo úbytku obyvatelstva o rovných sedmáct procent. Absolutně nejvyšší procentuální vzestup ze všech vybraných měst byl zaznamenán v Náchodě, kde se počet lidí místních obyvatel téměř ztrojnásobil a stoupl o 170 %. Více než stoprocentní nárůst osob žijících ve vybraných městech byl napočítán i ve Dvoře Králové nad Labem (110%) a Broumově (107%). Hradec Králové jako první z měst královéhradeckého kraje přesáhl hranici třiceti tisíc osob bydlících ve městě, když roku 1910 bylo sečteno 35 675 královéhradeckých občanů. To byl oproti roku 1869 nárůst o 88 procent. V porovnání s předchozím obdobím značně populačně zesílila i Jaroměř, když k roku 1910 měla o 73 procent občanů více než v roce 1869. V Trutnově stoupl počet lidí o šedesát dva a v Jičíně o čtyřicet osm procent. U Jičína byl tedy zaznamenán nejmenší nárůst obyvatel. Avšak v porovnání se vzrůstem v celé České republice a Královéhradeckém kraji to bylo více, jelikož Česká republika populačně narostla o 33 procent a Královéhradecký kraj o pouhých 17 procent obyvatel.

Ve Dvoře Králové nad Labem, Trutnově, Jaroměři a Broumově pokračoval v období let 1869 – 1910 rozvoj textilního průmyslu. Vznikaly zde nové textilní podniky a přicházeli sem noví dělníci, kvůli nimž vznikala nová bytová výstavba. Byly budovány i jiné podniky – teplárny, elektrárny, plynárny. V Náchodě se na rozdíl od výše zmíněných měst začal textilní průmysl prosazovat až později. Konkrétně to bylo od roku 1882, kdy byly ve městě zřízeny první dvě mechanické tkalcovny. V Hradci Králové stále hrála významnou úlohu pevnost, která nadále zpomalovala rozvoj města. K jejímu zrušení došlo až v roce 1884. Ovšem smlouva o jejím prodeji městu byla podepsána až téměř o deset let později. To konečně umožnilo rozvoj průmyslu. Vznikla zde strojírna, koželužna, závod plzeňské firmy Škoda a jiné většinou netextilní podniky. Další směřování Pece pod Sněžkou bylo ovlivněno

ukončením provozu hornických a dřevařských podniků ve druhé polovině sedmdesátých let devatenáctého století. V tomto období byla také konečně dokončena stavba silnice z Horního Maršova do Pece pod Sněžkou, což se stalo v roce 1897. V Jičíně měly první průmyslové podniky spojitost se zemědělskou výrobou. Jednalo se například o továrnu na zpracování kůže, akciový cukrovar, továrnu na výrobu zemědělských strojů.

Mapa č. 2.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1869 – 1910

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1 a vlastní výzkum

Rozvoj průmyslu urychlovala další výstavba železnice. Už roku 1870 bylo v Trutnově postaveno železniční nádraží a v tomtéž roce byla dovedena do města železniční trať z Poříčí nad Úpou. K vybudování železniční tratě v Jičíně došlo v letech 1870 – 1871, kdy byla zprovozněna odbočka Jičín – Ostroměř spojující Jičín s tratí z Velkého Oseka přes Chlumeč nad Cidlinou, Nový Bydžov až do Trutnova. Roku 1881 byl Jičín spojen železnicí s Hradcem Králové a ve stejném roce i s Nymburkem. Roku 1875 se železnice dočkal i Broumov s Náchodem, která vedla z Chocně. O čtrnáct let později byla tato trať dovedena až do Kladska. Jediným ze zvolených měst Královéhradeckého kraje, které se dosud nedočkalo

železnice, je Pec pod Sněžkou. Posledním místem ve směru na Pec pod Sněžkou, kam vede železniční dráha, je Svoboda nad Úpou.

Na další rozvoj měst v letech 1869 – 1910 měla vliv výstavba nemocnic, škol, divadel, kin, pošt, poboček bank či spořitelů. Zejména v Hradci Králové získal velký vliv finanční kapitál. Se zvyšováním počtu obyvatel ve městech souvisel i rozvoj stavebního průmyslu, když vznikaly nové obytné domy. Dále byly budovány nové silnice a ty staré se vylepšovaly.

Rozvoji průmyslu se v této době dařilo také hlavně díky skutečnosti, že v těchto letech neproběhla žádná válka. Tento fakt se také podepsal pozitivně na populačním růstu celého Královéhradeckého kraje, České republiky i většiny vybraných měst.

Období let 1869 – 1910 už nebylo z národnostního hlediska tak poklidné jako léta 1850 – 1869. Hlavní příčinou vzrůstajícího napětí mezi Čechy a Němci na území Čech a Moravy bylo vydání Stremayrových jazykových nařízení v roce 1880. Ta v tzv. vnějším úřadování zrovnoprávnila češtinu s němčinou, což se nelíbilo Němcům. Téměř v každém městě, kde žili Češi a Němci pohromadě, docházelo k menším roztržkám či sporům, které někdy vedly i k větším incidentům. Jedním takovým byla například „Bartolomějská noc“ ve Dvoře Králové nad Labem v roce 1885, kdy došlo ke střetu oslavujících Němců a protestujících Čechů. Výsledkem bylo několik zraněných osob a několik desítek lidí bylo zatčeno. K národnostnímu konfliktu došlo 28. října 1908 i v Trutnově, kde němečtí obyvatelé rozbíjeli okna českého Národního domu. O další den později se demonstrace přesunula do Dvora Králové nad Labem, kde pro změnu čeští obyvatelé použili kamení proti místnímu Německému domu. Národnostní konflikty se nevyhnuly ani Broumovu, kde už v roce 1870 byla napadeni příslušníci české menšiny a někteří z nich zraněním podlehl.

V rozmezí let 1869 – 1910 počet obyvatel z vybraných měst Královéhradeckého kraje nadále stoupal. Výjimkou byla jen Pec pod Sněžkou, ze které po uzavření dřevařských a hornických podniků v roce 1876 lidé odcházeli průmyslových oblastí za prací. V ostatních městech stál za populačním vzestupem opět hospodářský aspekt, neboť rozvoj průmyslu pokračoval i nadále, díky čemuž přicházeli lidé z okolních obcí do měst. Na jejich populační vývoj neměla tedy vliv krize z nadvýroby, která propukla v tehdejší Rakousku-Uhersku v roce 1873. Dalšími faktory byly například nižší úmrtnost, vyšší natalita či lepší zdravotní péče, tedy znovu aspekt přirozeného vývoje obyvatelstva. Povedlo se do všech významnějších měst v kraji přivést železnici. Ve městech byly zřizovány nemocnice, školy či divadla. Pokračovalo se ve výstavbě dalších průmyslových podniků. Klíčovým faktorem pro rozvoj měst a populačního vzrůstu byla absence válek. Naopak negativním jevem tohoto období se

stala problematická národnostní situace, jelikož docházelo ke konfliktům mezi českým a německým obyvatelstvem v národnostně smíšených městech.

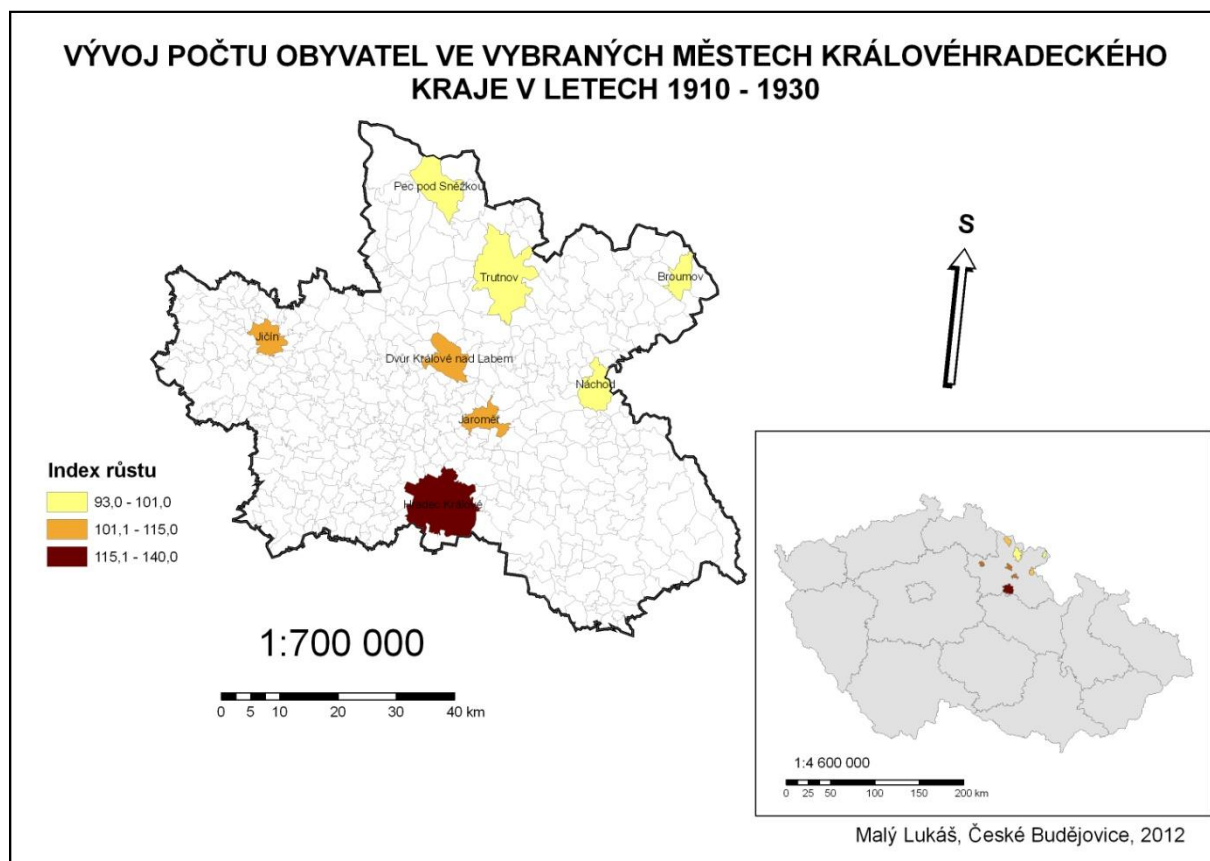
Oproti období 1850 – 1869 se léta 1869 – 1910 vyznačovala rychle se rozvíjejícím průmyslem, napojením všech významných měst Královéhradeckého kraje na železnici, výstavbou veřejných budov – nemocnice, školy, kina, divadla. V letech 1869 – 1910 začala průmyslově vzkvétat i města jako Jičín, Náchod či Hradec Králové, která v minulém období byla po této stránce pozadu. Města populačně více a více rostla, což vzhledem k rozdílné délce obou období bylo očekávatelné. Rozdíl ve zkoumaných obdobích je i v národnostní otázce. Léta 1850 – 1869 byla z hlediska česko-německého soužití v Královéhradeckém kraji klidná. To se ovšem nedá tvrdit o období 1869 – 1910, kdy se začaly objevovat mezi oběma národnostmi konflikty, které někdy končily i smrtí.

Období mezi lety **1910 až 1930** je velmi specifické, neboť v něm vlivem první světové války a jejími důsledky docházelo k ubývání obyvatelstva a ve dvacátých letech už obyvatel opět přibývalo. To dokládá i fakt, že mezi lety 1910 – 1921 byl zaznamenán pokles lidí žijících v šesti z osmi vybraných měst Královéhradeckého kraje, v celém kraji i v České republice. Naproti tomu v letech 1921 – 1930 se počet obyvatel ve všech zvolených městech, kraji i republice zvedl a ve srovnání let 1910 – 1930 zaznamenala úbytek svých občanů jen dvě města – Trutnov a Broumov. V tomto období poklesl počet obyvatel i v celém Královéhradeckém kraji a naopak v České republice stoupl. Největší procentuální nárůst obyvatel v časovém horizontu let 1910 – 1930 byl evidován u Hradce Králové, který dosáhl čtyřiceti procent a jako jediné město v kraji tím překročil padesátitisícovou hranici počtu obyvatel. Počet lidí žijících v Jaroměři stoupl za tuto dobu o patnáct procent, ve Dvoře Králové nad Labem o sedm a v Jičíně o šest procent. V Náchodě a Peci pod Sněžkou se jednalo o zanedbatelný vzrůst, jelikož ten dosáhl pouhého jednoho procenta. Na druhou stranu Trutnov ztratil čtyři procenta ze své populace oproti roku 1910 a Broumov dokonce sedm procent. Celkově Královéhradecký kraj za toto období vykazoval ztrátu tří procent obyvatel, což neodpovídá trendu v celé České republice, která si v letech 1910 – 1930 připsala pětiprocentní nárůst obyvatelstva.

Hospodářství ve vybraných městech Královéhradeckého kraje prošlo v letech 1910 – 1930 v podstatě dvěma fázemi. Tou první byl jeho úpadek či někde stagnace způsobený první světovou válkou. Nejvíce jím byla poškozená města s převažujícím textilní průmyslem, která zaznamenala prudký pokles výroby vlivem ztráty balkánských trhů. Některé továrny za války měnily svůj účel, neboť byly využívány pro vojenské potřeby, když se v nich vyráběly zbraně.

V tomto období docházelo k rozvoji strojíren a sléváren. Dělníci byli z důvodu nedostatku práce propouštěni. Někteří museli odejít na frontu. Druhou fází hospodářství v této době byla jeho obnova po skončení první světové války. Nedošlo k ní ovšem ze dne na den. Až v roce 1924 se stabilizovala československá měna a oživil se mezinárodní obchod, což přineslo zlepšení hospodářské situace. Do roku 1929 prožívala země výraznou konjunkturu. Stejně tomu bylo i u vybraných měst Královéhradeckého kraje, která se postupně vracela k objemu své předválečné průmyslové výroby a ke konci dvacátých let ji i převyšovala. Textilní královédvorské podniky vyvážely své produkty do celého světa. Podobně jako ve Dvoře Králové nad Labem došlo i v Broumově na konci dvacátých let k hospodářskému vzestupu. V Hradci Králové se modernizovaly staré podniky a zakládaly se nové (plynárna, automobilka Start, čokoládovna Jitřenka, Fotochema, Lakovar či Gumokov a Autodráhy města Hradce Králové).

Mapa č. 3.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1910 – 1930

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1 a vlastní výzkum

Po válce byly zakládány v některých městech s českou menšinou nové české školy. V Jaroměři se rozvíjel stavební ruch. Píec pod Sněžkou se po několika letech podařilo napojit

na Východočeskou osvětlovací společnost a do města byl zaveden vodovod. Ve městě se rovněž začínal prosazovat cestovní ruch. Výstavba vodovodů, městské kanalizace či komunikací byla prováděna i v dalších městech.

První světová válka se podílela na klesající tendenci počtu obyvatel většiny měst. Mnoho mladých lidí odcházelo na bojiště, odkud se ne vždy vrátili. Města ztrácela své obyvatele i díky špatné hospodářské situaci, když lidé odcházeli za prací do jiných míst, kde by se mohli uživit. Jelikož ve svých původních městech především díky úpadku textilního průmyslu přicházeli o práci. Lidé umírali i v důsledku nemocí či hladu z nedostatku potravin.

I léta 1910 – 1930 se nesla ve znamení napětí a konfliktů mezi českým a německým obyvatelstvem v některých částech kraje. Typickým příkladem je Broumov a jeho okolí, kde měli výrazné zastoupení Němci. Zde došlo po vyhlášení samostatné Československé republiky k demonstraci několika tisíc německých obyvatel, kteří prohlašovali Broumovsko za část německé provincie Deutschböhmen. To bylo území v severních Čechách s převahou německého obyvatelstva. K této provincii se chtěli připojit i z velké části německé obce královédvorského okresu. Klidno nebylo ani v Trutnově, kde měla převahu německá část obyvatelstva.

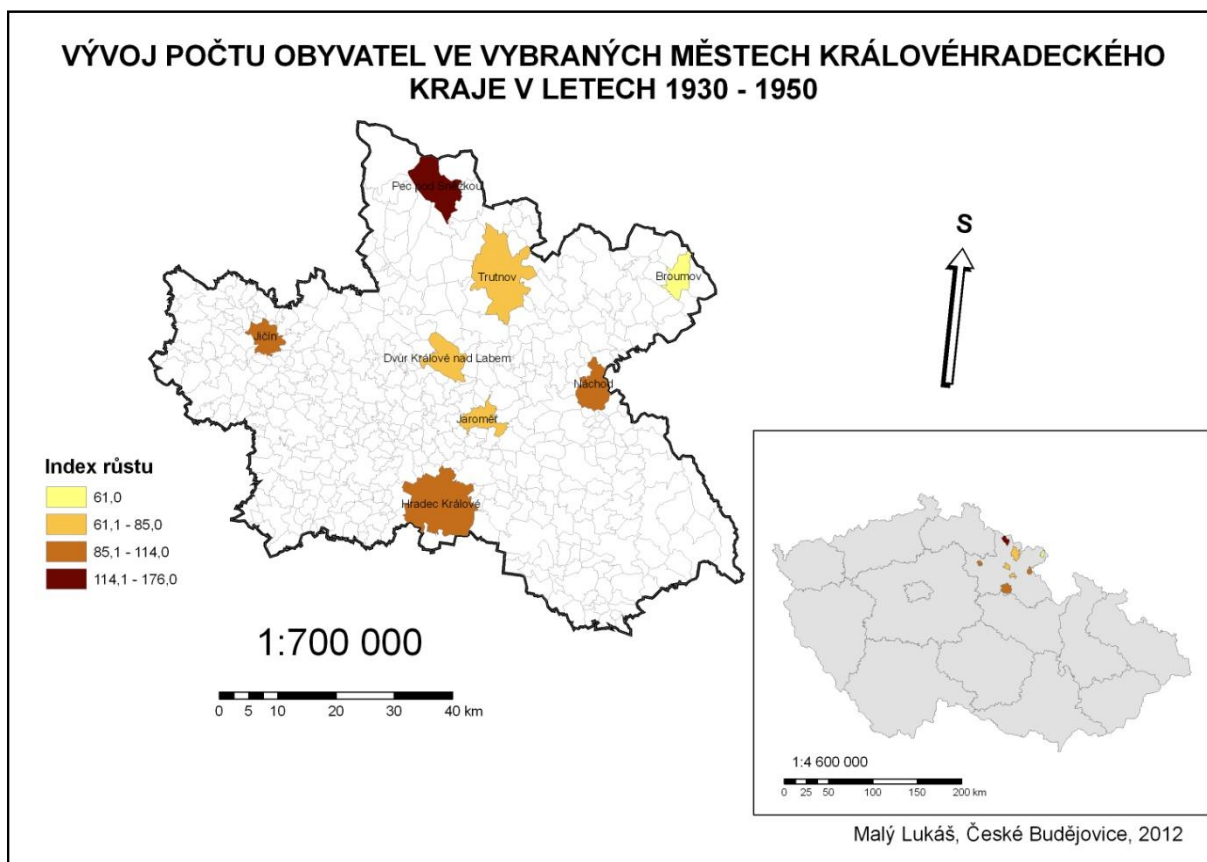
Prudký hospodářský a populační růst z druhé poloviny devatenáctého století velmi narušila první světová válka, jejímž vlivem docházelo k poklesu průmyslové výroby, zastavení činnosti některých podniků či změně průmyslových odvětví v podnicích. Ovšem k roku 1930 se už povedlo průmyslovou úroveň měst pozvednout někde i na vyšší úroveň než tomu bylo v době předválečné. Totéž platí i o populačním stavu. Příkladem za všechny může být Dvůr Králové nad Labem, který v roce 1930 zaznamenal nejvyšší počet obyvatel ve své historii. Ve městech se pracovalo na vylepšení komunikací, osvětlení, zavedení vodovodů či městské kanalizace. Se vznikem samostatné Československé republiky vyvstaly opět na povrch česko-německé spory, kdy se v mnoha obcích kraje konaly protestní akce německého obyvatelstva proti vzniku republiky. Těmto lidem šlo zejména o vymanění se z českého vlivu a o přičlenění se k provincii Deutschböhmen. Populační vývoj ve zmiňovaném časovém období byl ovlivněn především politickým a hospodářským aspektem

Období 1910 – 1930 bylo v porovnání s tím předešlým v letech 1869 – 1910 velmi rozdílné. Společným znakem pro oba časové horizonty je národnostní napětí mezi českým a německým obyvatelstvem. V minulém období hospodářství i populace měst s výjimkou Pece pod Sněžkou prudce rostla. V letech 1910 – 1930 ovšem nejprve došlo k populačnímu propadu a hospodářskému úpadku v důsledku první světové války a až po jejím skončení opět došlo k hospodářské konjunktúře a populačnímu vzestupu.

I období let **1930 – 1950** je specifické. Nejen tím, že se na poklesu či vzrůstu počtu obyvatel podepsala hospodářská krize, druhá světová válka či odsun německého obyvatelstva z českého území, ale i z toho důvodu, že v tomto horizontu dvaceti let neproběhlo žádné další sčítání obyvatelstva a nemůžeme tedy určit, jaký byl stav obyvatelstva před válkou či těsně po ní. Výše zmíněné faktory mají vliv na tom, že oproti roku 1930 došlo k roku 1950 k úbytku lidí ve vybraných městech Královéhradeckého kraje. Největší ztráta byla evidována v Broumově, který přišel o 39 procent svých obyvatel. O moc lépe na tom nebyla ani Jaroměř se ztrátou dvaceti sedmi procent lidí a Trutnov s úbytkem dvaceti šesti procent osob. Dvůr Králové nad Labem v tomto období zaznamenal úbytek patnácti procent obyvatel. V Náchodě a Jičíně prakticky nedošlo k žádným změnám. I když i tam byl evidován úbytek obyvatelstva, tak ani u jednoho města nedosáhl ani jednoho procenta. I v tomto období populačně sílil Hradec Králové, centrum Královéhradeckého kraje, jenž nabyl čtrnácti procent osob. Naprostou raritou v tomto časovém horizontu se stala Pec pod Sněžkou, která populačně zesílila o 76 procent a dosáhla tak svého populačního maxima ve své historii dle údajů SLBD. Celkově Královéhradecký kraj ztratil mezi lety 1930 – 1950 devatenáct procent a Česká republika sedmnáct procent osob.

V období let 1930 – 1950 prošlo hospodářství naší země složitým vývojem. Nejprve se na něm podepsala hospodářská krize, poté německá okupace a druhá světová válka a po ní následovalo znárodnování podniků. Velký rozvoj průmyslu z předešlého období byl v důsledku vypuknutí hospodářské krize zastaven a došlo k prudkému poklesu průmyslové výroby, s čímž souviselo propuštění dělníků. Nejvíce krize poznamenala města s textilní výrobou, po jejichž produktech nebyla v této době taková poptávka jako před krizí. Tedy Trutnov, Broumov, Jaroměř a Dvůr Králové nad Labem. Některé firmy pozastavovaly výrobu na několik dní, týdnů či měsíců, jiné zavedly jiný systém směn, další byly zavřeny. Naopak v Hradci Králové se dařilo stavebnictví, které naopak upadalo v Jaroměři. S příchodem německého okupačního vojska bylo provedeno vyvlastňování židovského majetku. Jelikož židé vlastnili většinu textilních podniků v kraji, tak ty připadly od roku 1939 pod německou správu a byl do jejich vedení dosazen nucený správce. O necelé tři roky později začala německá okupační správa měnit program výroby textilních továren, ze kterých se postupně stávaly podniky se zbrojní výrobou. V Peci pod Sněžkou se roku 1938 začalo budovat opevnění. Většina textilních továren byla zejména ve Dvoře Králové nad Labem do konce války mimo provoz. Velké závody byly po komunistickém převratu znárodnovány v Jičíně, Dvoře Králové nad Labem a dalších městech.

Mapa č. 4.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1930 – 1950

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1. a vlastní výzkum

I toto období silně poznamenala světová válka. Města přicházela o své obyvatele, kteří umírali na frontě, v koncentračních táborech či v důsledku hladu a nemocí. V důsledku perzekuce židovského obyvatelstva a jejich odvodu do koncentračních táborů ztrácely průmyslové podniky své majitele. Židé totiž vlastnili většinu textilních továren či jiných průmyslových podniků v kraji.

S hospodářskou krizí souvisel i vzrůst opětovného národnostního napětí mezi českým a německým obyvatelstvem v pohraničních oblastech. To platilo i pro dnešní území Královéhradeckého kraje, jelikož v jeho sudetské části byla z důvodu úpadku textilního průmyslu, který tu hrál významnou úlohu v průmyslu, větší nezaměstnanost než v celostátním měřítku. Naopak v Německu po hitlerovském převratu začala výroba stoupat a tím i klesat nezaměstnanost. To vše vedlo k národnostnímu napětí, protože Němci v pohraničí se chtěli připojit k Německu. Prvním vážnějším incidentem na Královédvorskú byla akce Němců v lyžařském centru na Zvičíně v roce 1933. Jako protiváha těmto německým akcím působily v této oblasti české organizace, které připravovaly plesy, divadelní představení v českém

jazyce, zakládaly české školy. Ani to však nezabránilo tomu, aby se Henleinova strana SdP začala prosazovat ve volbách. Už roku 1933 získali fašisté jeden mandát v královédvorském zastupitelstvu a roku 1935 se ve volbách do poslanecké sněmovny a senátu v soudním okrese Dvůr Králové nad Labem umístila SdP na druhém místě. Téhož roku SdP dokonce vyhrála volby v Trutnově. Podobné to bylo i u jiných měst v pohraničí. Například v Broumově a Peci pod Sněžkou získala SdP ve třicátých letech vedoucí postavení. Německá vojska byla po příchodu do těchto měst roku 1938 oslavována. V ostatních zkoumaných městech byla situace odlišná, jelikož tu mělo většinu české obyvatelstvo a v Jičíně a Hradci Králové nehrál prim textilní průmysl. Po skončení druhé světové války vzrostlo znovu národnostní napětí. Tentokrát ho vyvolali čeští obyvatelé, kteří se Němcům mstili za způsobené příkoří. Už roku 1945 se začalo s odsunem německého obyvatelstva z českého území. Přes tisíc osob bylo odsunuto ze Dvora Králové nad Labem, 802 lidí z Peci pod Sněžkou, z Broumova bylo vysídleno celkem přes 22 000 obyvatel, další tisíce lidí byly legálně či nelegálně (divokým odsunem) odsunuty z Trutnovska.

Období let 1930 - 1950 bylo ve znamení mnoha změn. Z hlediska vývoje vybraných měst je lze rozdělit na dvě kategorie. Tou první by byla příhraniční města s textilní výrobou, u kterých se nejvíce projevila hospodářská krize. Krom toho v nich měla velké zastoupení německá část obyvatelstva, takže tu vzrůstalo ve třicátých letech i národnostní napětí a postupně získávala převahu Henleinova strana. Po obsazení Československa se v těchto městech přeměňovala textilní výroba na zbrojní. S koncem druhé světové války bylo v oblasti Sudet vysídlováno německé obyvatelstvo. Naproti tomu druhou skupinu měst, které leží více ve vnitrozemí kraje, nezasáhla tolik hospodářská krize, jelikož v nich nebyl či byl jen z části zastoupen textilní průmysl, který společně se sklářským průmyslem za krize nejvíce upadal. Výhodou těchto měst byla i skutečnost, že v nich mělo převahu české obyvatelstvo. Tudiž v nich nedocházelo k takovému národnostnímu napětí a posléze ani k odsunu německého obyvatelstva. Shodným rysem téměř všech vybraných měst bylo znárodnění průmyslových podniků od roku 1946. Celkově lze konstatovat, že na populačním vývoji vybraných měst se podíleli aspekty hospodářské, politické a národnostní.

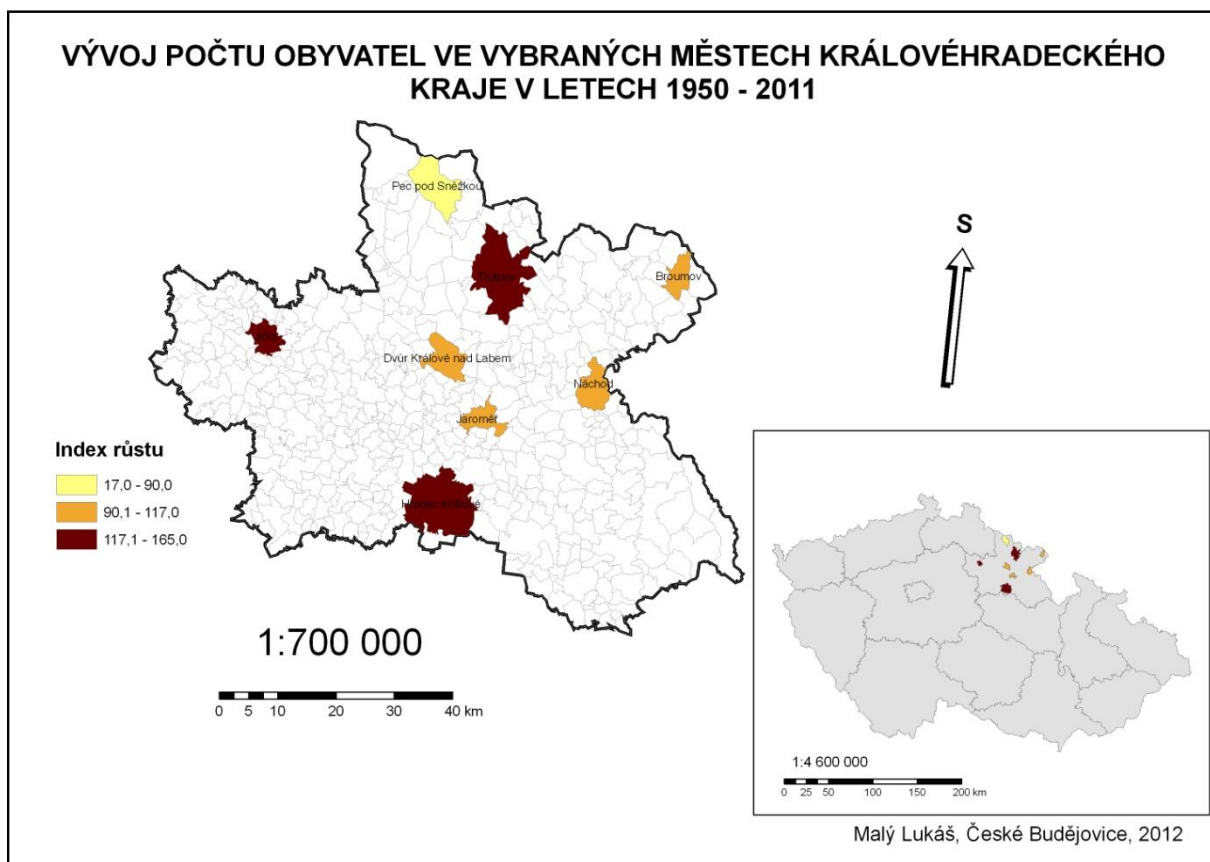
Jednou z nejvýraznějších odlišností období let 1910 – 1930 a let 1930 – 1950 bylo vyřešení česko-německé otázky odsunem německého obyvatelstva na konci čtyřicátých let. Další odlišnost souvisí s přelomem dvacátých a třicátých let, kdy vzestup průmysl vystřídal jeho pád, a nastala hospodářská krize. Shodným rysem naopak je skutečnost, že obě období si prošla světovými válkami.

V rozmezí let **1950 – 2011** zaznamenalo sedm z osmi vybraných měst vzrůst počtu obyvatelstva. Nejúspěšnější byl v tomto ohledu Hradec Králové, který si připsal k roku 2011 o šedesát pět procent osob více než roku 1950. Tím i přesáhl hranici devadesát tisíc obyvatel. Druhý největší procentuální vzestup počtu obyvatel byl zaznamenán v Trutnově, kde došlo ke změně o čtyřicet šest procent osob. Zároveň je toto město druhé po Hradci Králové, které přesáhl hranici třiceti tisíc obyvatel. Třetím městem, jež v tomto časovém horizontu zaznamenalo prudší změnu počtu lidí žijících ve městě, se stal Jičín se svým pětatřicetiprocentním nárůstem občanů. V Broumově narostl počet obyvatel o sedmnáct a v Náchodě o jedenáct procent. V Jaroměři to bylo o symbolické jedno procento a ve Dvoře Králové nad Labem o žádné, jelikož zde bydlelo v roce 2011 jen čtrnáct obyvatel více než v roce 1950. Specifikem kraje se opět stala Pec pod Sněžkou, kde došlo k propadu o třiaosmdesát procent obyvatelstva. Celkově Královéhradecký kraj posílil o čtyři procenta a Česká republika si připsala o osmnáct procent občanů více k roku 2011, než evidovala roku 1950.

V době centrálně řízeného hospodářství byly textilní podniky slučovány a postupně klesal význam textilního průmyslu. Z více než dvaceti textilních závodů před druhou světovou válkou ve Dvoře Králové nad Labem zbyly jen dva významné. Byly to podniky Juta a Tiba. V Broumově se stala jediným důležitým závodem Veba. Těmto třem zmíněným podnikům se dařilo prosazovat i v době centrálně plánovaného hospodářství a patřily mezi nejdůležitější podniky ve svých městech i v regionu. Více než průmysl se v této době rozvíjela bytová a panelová výstavba, která probíhala ve všech zvolených městech. Jedinou výjimkou se stala Pec pod Sněžkou, ve které k zakládání sídlišť ani panelové výstavbě díky jejímu přírodnímu rázu, rozvoji turismu a malému počtu obyvatel nedošlo. S pádem komunistického režimu se znovu začalo obnovovat svobodné podnikání a byla provedena privatizace znárodněných podniků. Místo panelových sídlišť jsou v téměř všech vybraných městech zakládány supermarkety či nové průmyslové podniky. Dál pokračuje úpadek textilního průmyslu. Dokladem toho je i zavření královédvorské Tiby. Rozvoj naopak zaznamenal turistický ruch. To se týká zejména Pece pod Sněžkou a díky zoologické zahradě i Dvora Králové nad Labem.

V období let 1950 – 2011 kraj nebyl zastížen už žádnou válkou, která tak nezměnila populační skladbu obyvatelstva. Vpád vojsk varšavské smlouvy do Československa a sovětská okupace se obešly bez výrazných ztrát na obyvatelstvu, i když ve vybraných městech kraje bylo několik lidí v důsledku okupace zabito.

Mapa č. 5.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1950 – 2011

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1 a vlastní výzkum

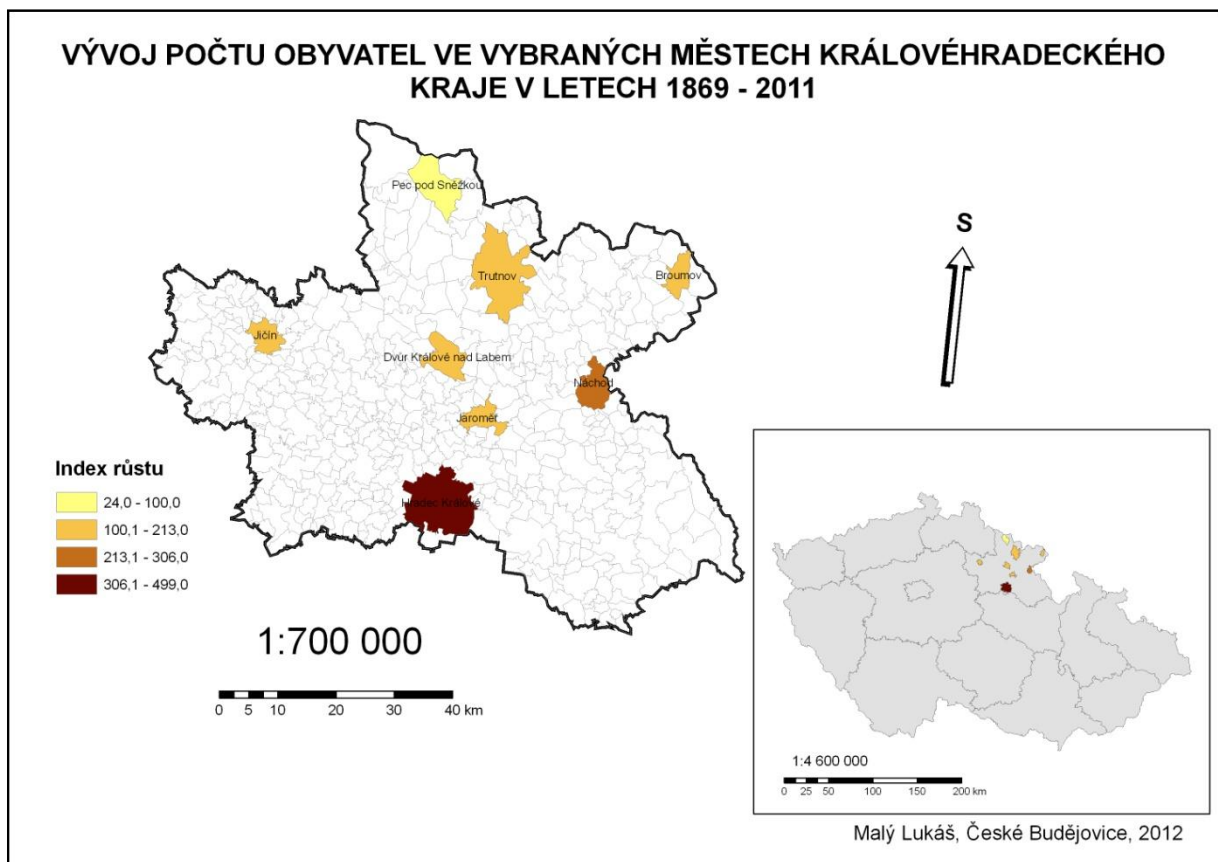
V letech 1950 – 2011 už v důsledku odsunu Němců v předešlém období neexistovalo národnostní napětí mezi českým a německým obyvatelstvem. V některých městech či jen v některých jejich částech je v posledních letech registrováno napětí mezi českým obyvatelstvem a romskou menšinou.

Období let 1950 – 2011 bylo ve znamení postupného úpadku textilního průmyslu, likvidace svobodného podnikání za komunistického režimu a jeho opětovného zavedení po sametové revoluci. Dále se v období socialismu rozvíjela panelová výstavba a budování sídlišť. Počet obyvatel k roku 2011 ve srovnání s rokem 1950 stoupl ve většině zvolených měst, ale během této doby střídavě klesal a stoupal. V některých částech měst se začaly objevovat problémy mezi českým obyvatelstvem a romskou menšinou. Na vývoji počtu obyvatel ve zmíněném časovém rozpětí se nejvíce podílel aspekt hospodářský s aspektem přirozeného vývoje obyvatelstva.

Léta 1930 – 1950 a 1950 – 2011 se liší zejména tím, že v prvně jmenovaném období narušila hospodářský a populační vývoj měst druhá světová válka a druhé období bylo této

útrapy ušetřeno. Podobné je naopak to, že přirozený vývoj hospodářství byl v obou dobách narušen politickou situací. Nejprve se jednalo o německou okupaci a poté o zavedení centrálně plánovaného hospodářství. Další odlišností je fakt, že ve druhém zmiňovaném období už neexistovalo národnostní napětí mezi českým a německým obyvatelstvem. Dále se rozvíjel cestovní ruch v období 1950 – 2011. V těchto letech na rozdíl od těch minulých docházelo k panelové výstavbě.

Mapa č. 6.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech 1869 – 2011

Zdroj: ArcGIS verze 9. 1 a vlastní výzkum

Za celkové období let **1869 – 2011** (období moderního sčítání lidu) nejvyšší procentuální nárůst z výše uvedených důvodů zaznamenal Hradec Králové, za ním následoval Náchod a Jičín. Dalšími v pořadí byla textilní města Dvůr Králové, Trutnov, Jaroměř a Broumov. Jediná Pec pod Sněžkou za zmiňovaný časový úsek vykazovala úbytek obyvatelstva.

5. Populační vývoj: syntéza poznatků

Královéhradecký kraj lze rozdělit dle jeho historického vývoje na dvě oblasti, které vykazovaly odlišné vývojové tendence. První oblast se nachází v pohraničí, kde do konce druhé světové války mělo velmi silné zastoupení obyvatelstvo německé národnosti a hlavní roli z hospodářského hlediska tu zaujímal textilní průmysl. Do pohraniční oblasti byla na základě kritérií (obyvatelstvo české a německé národnosti, významné zastoupení textilního průmyslu a skutečná poloha v pohraničí) zařazena města Dvůr Králové nad Labem, Trutnov a Broumov. Dále byla do této skupiny přijata i města Pec pod Sněžkou a Náchod, i když splňují jen dvě ze tří kritérií. Pec pod Sněžkou leží v pohraničí, žili v ní obyvatelé české i německé národnosti, ale neorientovala se na textilní průmysl. U Náchoda je rozdíl v tom, že v něm nebylo početné německé obyvatelstvo. Ostatní podmínky splňuje. Druhá vymezená zóna Královéhradeckého kraje leží v jeho vnitřní části, kde v celé historii regionu bylo s velkou převahou nejpočetnější české obyvatelstvo a od textilního průmyslu se zde od druhé poloviny devatenáctého století neformoval další vývoj regionu. Do této kategorie byla zařazena města, která nesplňují žádnou nebo jen jednu podmínku pro zařazení do pohraniční oblasti. Jedná se tedy o města Hradec Králové, Jičín a Jaroměř. Aby zachycení populačního vývoje v pohraničí a vnitřní části Královéhradeckého kraje bylo odpovídající realitě, tak do vnitřní části byla zařazena ještě větší města Chlumeck nad Cidlinou a Nový Bydžov. To bylo učiněno z toho důvodu, aby byl při generalizaci populačního vývoje ve zmiňovaných zónách regionu omezen specifický vývoj počtu obyvatel v Hradci Králové.

5. 1. Diferenciace populačního vývoje uvnitř Královéhradeckého kraje

Již od třináctého století docházelo v **pohraničí** Královéhradeckého kraje vlivem kolonizace nejen ke vzniku obcí s výrazným zastoupením českého, ale i německého obyvatelstva. To dávalo základ budoucím národnostním konfliktům v oblasti. Hospodářsky velmi významně tuto část regionu ovlivňoval textilní průmysl, který tu měl nejvýznamnější zastoupení ze všech odvětví průmyslu nejpozději už od šestnáctého století. Základem pro textilní průmysl v tomto regionu byl len, který byl později nahrazován bavlnou.

Ve druhé polovině devatenáctého století probíhal v pohraničí Královéhradeckého kraje velmi dynamický průmyslový i populační vývoj. Jeho jednou z hlavních příčin bylo zavedení železnice do konce sedmdesátých let devatenáctého století do všech významných měst

v regionu s výjimkou těch, které leží v horských oblastech, jako jsou Pec pod Sněžkou, Jánské Lázně či Špindlerův Mlýn. V pohraničí z hospodářského hlediska v tomto období naprosto jasně dominoval textilní průmysl. Od přelomu padesátých a šedesátých let byly ve městech budovány desítky textilních továren, díky nimž přicházeli do měst z okolí stále noví dělníci. S rostoucím počtem obyvatel ve městech docházelo i k rozvoji služeb. Byly zřizovány školy či nemocnice, rozvíjel se obchod a byly budovány plynárny, elektrárny, pivovary nebo jiné netextilní podniky. Důležitým faktorem pro rozvoj a vývoj textilního průmyslu v pohraničí byly odbytiště výrobků v tehdejší Rakousku – Uhersku i v zahraničí, zejména na Balkáně. Region přestál i drobné národnostní rozpory mezi obyvatelstvem české a německé národnosti a dokázal se také vcelku úspěšně vypořádat s následky rakousko-pruské války z roku 1866 a tak mohl jeho rozvoj pokračovat rychle i po jejím skončení. Populační vývoj v období let 1850 – 1869 a 1869 – 1910 byl silně dynamický.

Tabulka č. 3: Vývoj počtu obyvatel v pohraniční a vnitřní oblasti Královéhradeckého kraje v letech 1850 – 2011.

Oblast	Počet obyvatel					
	1850	1869	1910	1930	1950	2011
Pohraniční	5 991	8 346	15 934	15 789	13 253	15 230
Vnitřní	7 805	9 412	15 614	18 873	18 983	27 299
Oblast	Index růstu v jednotlivých obdobích (výchozí rok = index 100)					
	1850 – 1869	1869 – 1910	1910 – 1930	1930 – 1950	1950 – 2011	
Pohraniční	139,3	190,9	99,1	83,9	114,9	
Vnitřní	120,6	165,9	120,8	100,6	143,8	

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678s. www.czso.cz a vlastní výpočty.

Hůře už na pohraničí zapůsobila první světová válka, která oblast oslabilila z hospodářského i populačního hlediska. Textilní průmysl byl za války i po ní ochromen v důsledku ztráty balkánských i českých trhů. S tím souvisel i odchod dělníků z měst za prací do jiných oblastí. Obnova populace po skončení války neprobíhala nejrychleji a tak ani v roce 1930 nedosáhla některá města na předválečný stav. Stála za tím i pomalá obnova textilního průmyslu, kterému se začalo dařit až na konci dvacátých let dvacátého století. Tyto skutečnosti se přičinily o to, že počet obyvatel za celkové období let 1910 – 1930 stagnoval.

Postupný rozvoj textilního průmyslu zarazila hospodářská krize, která přinesla i vzrůstající napětí mezi obyvatelstvem české a německé národnosti v celém regionu. Jeho hlavním důvodem byla vysoká nezaměstnanost v pohraničí, díky čemuž se německé obyvatelstvo začalo orientovat na hitlerovské Německo. Po mnichovské dohodě bylo

pohraničí Královéhradeckého kraje s výjimkou Náchoda a jeho okolí zabráno Němci. Brzy po vypuknutí druhé světové války se začala měnit průmyslová výroba v některých továrnách z textilní na zbrojařskou a textilní výroba byla v pohraničí v této době značně omezena.

Konec druhé světové války přinesl v pohraničí velké populační změny. Hlavní měrou se o to zasloužil odsun německého obyvatelstva, kvůli čemuž značně poklesl počet obyvatel v této oblasti. Ten zaznamenal v období let 1930 – 1950 mírně klesající tendenci. Krom poklesu populace se odsun německého obyvatelstva přičinil z hlediska národnosti o homogennost českého pohraničí.

S nástupem komunistického režimu byla v pohraničí stejně jako v celém tehdejším Československu postupně omezována svoboda podnikání. Tento faktor se podepsal na skutečnosti, že se ve zkoumané oblasti už nikdy nepovedlo textilnímu průmyslu dosáhnout na úroveň, jakou disponoval na přelomu devatenáctého a dvacátého století a na rozhraní dvacátých a třicátých let dvacátého století. Textilní podniky byly znárodněny či některé zavřeny. V regionu tak vzniklo pár velkých textilních firem, jako jsou ještě dnes existující Juta či Veba nebo už zkrachovalý Texlen a Tiba. Žádné velké netextilní podniky v pohraničí nevznikaly. Dosud se nepodařilo region hospodářsky přeorientovat a přilákat do něj velké zaměstnavatele, díky nimž by s příchodem nových pracovních sil stoupl i počet obyvatel. Může za to zejména geografická poloha pohraničí a špatná dopravní dostupnost (chybí dálnice). V období let 1950 – 2011 měl vývoj počtu obyvatel v pohraničí mírně dynamickou tendenci.

Ve **vnitřní oblasti** Královéhradeckého kraje mělo na rozdíl od pohraničí odedávna až do současnosti nejpočetnější zastoupení obyvatelstvo české národnosti. Důkazem toho je i jádro husitského hnutí, které se v této oblasti utvořilo v patnáctém století, tzv. orebité a jedno z center českého národního obrození, které vzniklo v Hradci Králové a jeho okolí na konci osmnáctého a na začátku devatenáctého století.

V porovnání populačního vývoje pohraničí a vnitřní oblasti Královéhradeckého kraje se jeho vnitřní zóna v letech 1850 – 1869 a 1869 až 1910 vyvíjela pomaleji než jeho pohraničí. Hlavní příčinou tohoto nerovnoměrného vývoje byl velmi dynamický rozvoj textilního průmyslu v pohraničí. Naproti tomu hospodářské zaměření druhé oblasti nebylo jednotné a nevyvíjelo se tak intenzivně, čímž nevznikaly takové podmínky pro příchod nového obyvatelstva jako v pohraničí. I přesto byla vývojová tendence v letech 1869 – 1910 stejně jako v pohraničí silně dynamická a v období let 1850 – 1869 mírně dynamická. Rozvoj

popisované oblasti se dařil také díky výstavbě železnice, která byla na počátku osmdesátých let dovedena do všech důležitých míst regionu.

První světová válka nezpůsobila ve vnitřní zóně Královéhradeckého kraje velké populační ztráty. Dokonce vzrůst počtu obyvatel za období let 1910 – 1930 dosáhl prakticky stejných hodnot jako v rozmezí let 1850 - 1869. Jeho vývoj byl tedy rovněž mírně dynamický. To je v porovnání s pohraničím znatelný rozdíl. Po válce pokračoval rozvoj průmyslu v tomto regionu, když docházelo k modernizaci starších podniků a byly budovány nové. Vnitrozemí Královéhradeckého kraje se svým centrem v Hradci Králové se stalo rovněž sídlem důležitých institucí, které měly celorepublikový význam.

Tento opětovný průmyslový rozvoj a zvýšený populační růst narušila hospodářská krize, druhá světová válka a její důsledky. Jelikož v této části kraje mělo české obyvatelstvo drtivou většinu, neprojevil se na jeho populační velikosti odsun Němců z republiky po druhé světové válce, jako tomu bylo v pohraničí. Avšak z některých míst popisované oblasti odcházeli lidé do opuštěných vesnic či měst, aby je osídlili po německém obyvatelstvu. Stejně jako v celém tehdejší Československu tak i v této oblasti docházelo po nastolení komunistického režimu ke znárodnování podniků a postupné likvidaci svobodného podnikání. Celkově za období let 1950 – 2011 byl vývoj vnitřní oblasti Královéhradeckého kraje z populačního hlediska velmi dynamický.

5. 2. Specifika populačního vývoje Dvora Králové

Dvůr Králové nad Labem, jako město ležící na hranici pohraničí a vnitřní oblasti Královéhradeckého kraje, má z hlediska svého populačního i průmyslového vývoje více shodných rysů s vývojem měst ležících v pohraničí regionu. Přesto jsou u něj znatelné některé odlišné vývojové tendence od zbytku pohraničí. Nejprve je to národnostní skladba obyvatelstva před odsunem Němců, kterou má spíše blíže k vnitrozemí kraje než k jeho pohraničí, jelikož přibližně devadesát procent lidí bylo české národnosti a asi jen pouhých deset procent se hlásilo k německé národnosti. To dokazuje, že je to skutečně hraniční město mezi vnitrozemní a pohraniční oblastí Královéhradeckého kraje. Koneckonců po mnichovské dohodě se Dvůr Králové stal hraničním městem a jeho velká část zůstala na české straně.

Z hlediska průmyslového a populačního vývoje zejména ve druhé polovině devatenáctého a první polovině dvacátého století patří Dvůr Králové nad Labem do oblasti pohraniční. Svědčí o tom několik faktů. Ve městě se začal od počátku šedesátých let devatenáctého století podobně jako v Trutnově či v Broumově velmi silně rozvíjet textilní

průmysl. Ten byl spjat se zavedením železnice v roce 1858. Vlivem stále nové výstavby textilních podniků a stále rostoucí výroby přicházeli do města noví dělníci. Za léta 1869 – 1910 zaznamenal podobný nárůst obyvatel jako Broumov. Také první světová válka zanechala na Dvoře Králové nad Labem stejné stopy jako na dalších městech v pohraničí. Jednalo se tedy o ztrátu balkánských trhů a celkový úpadek textilního průmyslu, se kterým šel ruku v ruce pokles počtu obyvatel, který dosáhl procentuálně stejných hodnot jako u dalších měst této oblasti. Naopak, co se nedařilo těmto městům po válce, se povedlo Dvoru Králové nad Labem. Jednalo se o obnovení a zvýšení textilní výroby a opětovnému nárůstu počtu obyvatel. Populace zmiňovaného města dosáhla dokonce roku 1930 většího počtu obyvatel než v roce 1910, což se dalším městům v pohraničí, jako jsou Broumov či Trutnov, nepodařilo. Ve Dvoře Králové nad Labem bylo možné dosáhnout větší průmyslové výroby a tím i většího počtu obyvatel především díky bohatým židovským rodinám, které stáli v čele textilních závodů už ve druhé polovině devatenáctého století.

Již na začátku třicátých let dvacátého století zasáhla královédvorský textilní průmysl další rána v podobě hospodářské krize, kdy vlivem nižší poptávky klesala výroba podobně jako v celém pohraničí. S touto skutečností souvisel i růst národnostního napětí na Královédvorskú mezi českým a německým obyvatelstvem. Po skončení druhé světové války postihl královédvorské obyvatelstvo německé národnosti stejný osud jako ostatní Němce v celém státě, když byli vysídleni z tehdejšího Československa. Znovu tak poklesl počet obyvatel Dvora Králové. Jelikož se však jednalo o město s převážným zastoupením českého obyvatelstva, tak celkový úbytek populace po odsunu nebyl tak výrazný v porovnání s ostatními městy v pohraničí, ve kterých mělo obyvatelstvo německé národnosti větší procentuální zastoupení.

Od nástupu komunistického režimu k moci měl z hlediska průmyslu vývoj Dvora Králové nad Labem podobný průběh jako zbytek republiky. Postupně docházelo k likvidaci svobodného podnikání a ke znárodnování podniků, což se projevilo zejména na královédvorském textilu a obecně textilním průmyslu v celém pohraničí. Většina textilních závodů totiž byla znárodněna a sloučena. Tak vznikly dva velké textilní podniky ve městě. Byly to národní podniky Juta a Tiba. Ostatní textilní závody zanikly či jejich význam byl velmi malý. I když Tiba a Juta patřily k největším zaměstnavatelům ve Dvoře Králové nad Labem, tak ani ony nedokázaly navázat na úspěšnou éru textilního průmyslu z druhé poloviny devatenáctého století a první třetiny dvacátého století.

Populační vývoj Dvora Králové nad Labem v letech 1950 – 2011 byl ve srovnání s dalšími městy v pohraničí v jednotlivých desetiletích většinou pomalejší a úbytek obyvatel

v něm byl zaznamenán už o dvacet let dříve než v Trutnově či Broumově. Jediným světlým obdobím v tomto ohledu se stalo desetiletí let 1970 – 1980, kdy populace Dvora Králové nad Labem stoupla o šest procent, kdežto Broumov zůstal na nule. Od této doby se počet královédvorských obyvatel stále snižuje. Za celkové období let 1950 – 2011 je nárůst počtu obyvatel Dvora Králové nad Labem roven nula procentům. Naproti tomu ostatní města ležící v pohraničí, ve kterých hrál v období průmyslové revoluce hlavní úlohu textilní průmysl, zaznamenala procentuální nárůst obyvatelstva. Trutnov o 46 procent, Broumov o sedmnáct a Náchod o jedenáct procent. Navíc ve Dvoře Králové nad Labem a Broumově už nepřesáhl počet obyvatel hodnotu, které dosahoval v roce 1930.

Je důležité si položit otázku proč za období let 1950 – 2011 nevzrostl počet obyvatel Dvora Králové. Stalo se tak zejména díky národnostnímu složení města před druhou světovou válkou. Jelikož královédvorští Němci tvořili v této době okolo deseti procent místní populace, tak po jejich odsunu nedošlo na rozdíl od jiných oblastí v pohraničí k dosídlení lidmi, kteří by si ve Dvoře Králové založili rodiny, z jiných částí republiky. To zejména proto, že ztráta německého obyvatelstva nebyla tak velká jako u jiných měst. Dále se nepovedlo navázat na zlatou éru textilního průmyslu ve městě, čímž do Dvora Králové nad Labem nepřicházeli noví dělníci za prací.

5. 3. Hlavní historickogeografické aspekty populačního vývoje města a jeho regionu

Ve druhé polovině devatenáctého století hrál hlavní roli v průmyslovém i populačním vývoji města Dvora Králové nad Labem a jeho regionu aspekt průmyslové revoluce. Ta v sobě zahrnovala více aspektů. Jedním z nich bylo zavedení železnice, která stála za rychlým rozvojem textilního průmyslu na konci šedesátých let devatenáctého století. Za další aspekt je v tomto období možné označit také tradici textilní výroby typickou pro celý pohraniční region. S rozmachem průmyslu souvisel i nárůst počtu obyvatel Dvora Králové nad Labem, když do města přicházeli noví dělníci za prací, kteří se zde usazovali a přičinili se tím i o stavební vývoj města. Příchod bohatých židovských rodin, jejichž členové se postavili do vedení textilních podniků, byl důležitým aspektem hlavně pro vývoj Dvora Králové.

Další aspekt, jenž ovlivňoval další dění v regionu, byla první světová válka, která přinesla pokles textilní výroby hlavně v důsledku ztráty balkánských trhů. S tím souviselo i propouštění zaměstnanců textilních továren a jejich odchod za prací do jiných oblastí. Po válce tedy díky těmto okolnostem poklesl počet obyvatel města. Ten ovšem začal již brzy

stoupat, jelikož se dařilo obnovovat textilní průmysl, který se do konce dvacátých let dostal na svou nejvyšší úroveň a podobně na tom byl i počet obyvatel města, který k roku 1930 vystoupal na nejvyšší číslo v historii.

Za narušením příznivého hospodářského a populačního opětovného rozmachu Dvora Králové stál aspekt hospodářské krize, s níž souvisel i vzrůst národnostního napětí mezi obyvatelstvem české a německé národnosti v celém pohraničí včetně Královédvorská. Ve Dvoře Králové nad Labem měli sice Češi zhruba devadesátiprocentní většinu, ale po mnichovské dohodě byla také část tohoto města Němci obsazena. Většina vedoucích představitelů někdejších textilních závodů, kteří byli zejména židovské národnosti, byla odvečena do koncentračních táborů. Právě druhá světová válka se svými důsledky se stala dalším významným aspektem populačního vývoje města a regionu, když způsobila nejcitelnější zásah do populační velikosti Dvora Králové a dalších měst. Po jejím skončení došlo k odsunu německého obyvatelstva z města, jeho okolí i z celého pohraničí. Především tím populační velikost Dvora Králové nad Labem klesla na nejnižší hodnotu od roku 1921.

Po skončení nejhorší války v dějinách lidstva už nedošlo k obnově textilního průmyslu ve městě na jeho úroveň z konce dvacátých let dvacátého století. Nestálo za tím jen odvečení majitelů textilních podniků židovského původu a jejich rodinných příslušníků do koncentračních táborů, kde jich většina zemřela, ale také aspekt nástupu komunistického režimu k moci krátce po skončení druhé světové války a jeho prosazování postupné likvidace svobodného podnikání a znárodnování, zavírání či slučování podniků. Ty byly ve Dvoře Králové nad Labem po sametové revoluci privatizovány a byly vybudovány také jiné podniky, které se již nezabývají textilní výrobou. Po skončení druhé světové války počet obyvatel města pozvolně stoupal. V období let 1970 – 1980 zaznamenalo město největší populační nárůst, jelikož na začátku sedmdesátých let došlo k boomeru z hlediska počtu narozených. Od té doby počet obyvatel města neustále klesá. Může za to aspekt přirozeného vývoje obyvatelstva a neexistence velkých zaměstnavatelů ve Dvoře Králové, když od úpadku textilního průmyslu postrádá město dostatek velkých firem, které by zaměstnávaly stovky lidí, a tudíž noví pracovníci do města nepřicházejí.

5. 4. Predikce populačního vývoje Dvora Králové a ostatních vybraných měst

Z důvodů zmíněných výše – klesající tendence počtu obyvatel města a neexistence velkých zaměstnavatelů – je pravděpodobné, že populační pokles Dvora Králové nad Labem

bude pokračovat i v příštích letech. To, že trend úbytku obyvatelstva ve městě bude pokračovat nadále, se dá předpokládat i z prognózy vývoje obyvatelstva do roku 2065, dle které bude počet obyvatel celé České republiky nadále klesat vlivem přirozeného úbytku obyvatelstva (www.demografie.info/)²³.

Existují však možnosti, jak by se dal úbytek obyvatel Dvora Králové nad Labem zastavit. Snad jedinou příležitostí by mohla být migrace obyvatelstva za prací do města. Ovšem za předpokladu, že by ve Dvoře Králové nad Labem či v jeho blízkém okolí vznikl nějaký průmyslový podnik zaměstnávající několik stovek až tisíců pracujících. Mohlo by se jednat například o firmy specializující se na výrobu jednotlivých automobilových dílů. Tedy subdodavatele pro automobilový průmysl z důvodu blízkosti města k automobilkám ve Vrchlabí a Kvasinách. Příliv nových investorů a tím i zaměstnanců (obyvatel) nejen do Dvora Králové nad Labem, ale do celého Královéhradeckého kraje by umožnilo vybudování dálnice z Hradce Králové přes Jaroměř a Trutnov do Polska. Tato dálnice je již v plánu a má být dokončena však až v roce 2030 (<http://www.rhkhradec.cz/>)²⁴.

Vzhledem k údajům o populačním stavu vybraných měst v posledních letech a skutečnosti pokračujícího úbytku obyvatelstva v České republice lze předpokládat klesající tendenci populace zvolených měst v dalších desetiletích. To dokládá i fakt, že v letech 2001 – 2011 zaznamenalo šest z osmi vybraných měst populační propad. Opačný trend zaznamenala jen Pec pod Sněžkou a Jičín. Právě v těchto dvou městech by počet obyvatel mohl i v následujících letech stoupat či alespoň stagnovat. U Pece pod Sněžkou by to mohlo být z důvodu stále více rozvíjejícího se cestovního ruchu, který by do města lákal další obyvatele, kteří by v něm celoročně pracovali. V Jičíně, ve kterém počet obyvatel téměř v každém období alespoň částečně stoupal, by za jeho dalším vzrůstem mohla stát migrace lidí za prací, kteří by se uplatňovali v místních průmyslových podnicích.

²³ http://www.demografie.info/?cz_prognozyprognozacr (11. 3. 2011)

²⁴ <http://www.rhkhradec.cz/index.php/component/content/article/55-prevzate-clanky/173-stavejte-dalnici-opacne.html> (13. 3. 2012)

6. Závěr

Provedená analýza měla mimo jiné za cíl ověřit hypotézy stanovené v úvodu této práce. První, rozsáhle stanovená, hypotéza se ve většině svých bodů potvrdila. To platí o událostech ve Dvoře Králové týkající se industrializace, druhé světové války a odsunu německého obyvatelstva. V záležitosti poklesu počtu obyvatel za první světové války, která si vyžádala své oběti, se tato část hypotézy nepotvrdila, jelikož úbytek obyvatel byl způsoben úpadkem textilního průmyslu. To platí i pro ostatní města s převahou tohoto odvětví. Tyto skutečnosti jsou z velké části platné i pro ostatní vybraná města Královéhradeckého kraje. Jen výjimečně u měst po první či druhé světové válce neklesl počet jejich obyvatel.

Druhá a pátá stanovená hypotéza o důvodech poklesu počtu obyvatelstva Dvora Králové a vlivu důležitých historických událostí na populační vývoj všech vybraných měst se potvrdila. U třetí zkoumané hypotézy o podobnosti vývoje počtu obyvatel Dvora Králové a zvolených měst se shodným historickým vývojem došlo k jejímu potvrzení jen zčásti. A to u celkového industriálního rozpětí let 1850 – 1910 a v období let 1930 – 1950. V letech 1910 – 1930 a 1950 – 2011 byly tendence populačního vývoje Dvora Králové a dalších měst odlišné. Čtvrtá hypotéza předvídající jiný vývoj počtu obyvatel Dvora Králové a vybraných měst s rozdílným historickým vývojem, za která jsou považována města Jičín a Hradec Králové, se potvrdila zejména pro období let 1930 – 1950 a 1950 – 2011 a částečně i pro léta 1869 – 1910.

Šestá hypotéza týkající se predikce populačního vývoje Dvora Králové by se mohla potvrdit v případě, že by vývoj počtu obyvatel města nebyla zasažena nějakou dosud nepředvídanou událostí či by ve městě nevznikl podnik zaměstnávající několik stovek lidí. Jelikož se však jedná o pouhou predikci, nelze nyní soudit, zda se hypotéza potvrdí či se vyvrátí. Sedmá hypotéza o vlivu administrativní funkce měst na jejich populační velikost se nepotvrdila. Spíše se jedná o opačný trend a je tedy možné konstatovat, že města získávají svou funkci dle své populační velikosti.

Předkládaná bakalářská práce přispěla k pochopení současné populační velikosti města Dvora Králové nad Labem a jeho postavení v Královéhradeckém kraji. Autor díla se ovšem nespokojil jen s jeho sepsáním, ale rozhodl se ho zužitkovat i při výuce dějepisu a zeměpisu na gymnáziu ve Dvoře Králové. Díky ochotě zdejších učitelů je tak možné využít tuto práci i v praxi. Ta byla přínosná i pro samotného autora, který tak díky ní lépe porozuměl vývoji svého rodného města a aspektům, které ho utvářely. Rovněž poznal i příčiny populačního vývoje vybraných měst Královéhradeckého kraje.

Případné další práce, které se budou zabývat populačním či jiným vývojem Dvora Králové, by se mohly více věnovat období let 1950 – 2011. To je sice rovněž zahrnuto v tomto díle, ale není mu poskytována velká pozornost, a to především z důvodu, že o tomto časovém údobí nebylo publikováno více informací. Naprostá většina knih, časopisů i internetových zdrojů věnuje tomuto období jen pramálo prostoru a historie vývoje Dvora Králové i ostatních vybraných měst kraje v nich končí rokem 1945 či rokem 1948. Pokud se nějaký autor zmínil i o dalším období, tak jen okrajově. Vývoj měst je tak v této práci ve zmíněném období omezen z velké části na data z publikací o sčítání lidu.

7. Zdroje informací

7. 1. Seznam odborné literatury

- FIALOVÁ, L. a kol. (1996): Dějiny obyvatelstva v českých zemích. Praha, 400 s.
- HAMPL, M., GARDAVSKÝ, V., KÜHNEL, K. (1987): Regionální struktura a vývoj systému osídlení ČSR. Universita Karlova, Praha, 256 s.
- HLAVAČKA, M. (1990): Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce. Academia, Praha, 179 s.
- JAKUBEC, I., JINDRA, Z. a kol. (2006): Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do konce habsburské monarchie. Karolinum, Praha, 437 s.
- JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. (2005): Dějiny správy v Českých zemích: od počátku po současnost. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 568 s.
- KÁRNÍKOVÁ, L. (1965): Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914, HÚ ČSAV, Praha, 402 s.
- KUČA, K. (1996-2002): Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl I.–V., Libri, Praha, 874 + 938 + 952 + 941 + 671 s.
- MIŠTERA, L. a kol. (1984): Geografie krajů ČSSR. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 340 s.
- PURŠ, J. (1960): Průmyslová revoluce v českých zemích. Státní nakladatelství technické literatury, Praha, 168 s. + 32 s. obr. příloh.
- PURŠ, J. (1973): Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce. Academia, Praha, 733 s.
- Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s.
- Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 20. díl. J. OTTO, Praha 1903, 1087 s. + 17 s. obr. příloh.
- Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s.
- TOUŠEK, V. a kol. (2005): Česká republika – portréty krajů. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 136 s.
- Česká republika. Sešitový atlas pro základní školy a víceletá gymnázia. Kartografie Praha, Praha 2006, 32 s.

7. 2. Seznam odborných časopisů

- NOVÁČEK, A. (2006): Historický vývoj teritoriální polarizace systému osídlení v kraji Vysočina. Západní Morava, 10, s. 65–84.
- NOVÁČEK, A. (2006): Analýza vlivu vybraných faktorů na vývoj sídelního systému Vysočiny od roku 1869. Vlastivědný sborník Vysočiny, 15, s. 91–105.

7. 3. Seznam bakalářských prací

RADA, M. (2011): Kvantitativní a kvalitativní prostorová distribuce lůžkových kapacit a doprovodných služeb na Unhošťsku a středním toku Loděnice. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 114 s.

7. 4. Seznam regionální literatury

- BAŠTECKÁ, L. a kol. (2004): Náchod. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 326 s.
- BAŠTECKÁ, L. (2009): Náchod. Paseka, Praha – Litomyšl, 56 s. + 191 s. obr. příloh.
- DUSIL, L. (1988): Stručný přehled dějin královédvorské textilní výroby. Národní podnik TIBA, Dvůr Králové nad Labem, 40 s.
- FRANCEK, J. (2004): Jičín. Paseka, Praha – Litomyšl, 69 s.
- GREGOROVÁ, Z. (2004): Královéhradecký kraj. Významné firmy a společnosti. KOMPAKT, Nové Město nad Cidlinou, 192 s.
- JAKL, J. (2005): Hradec Králové. Paseka, Praha – Litomyšl, 55 s. + 64 s. obr. příloh.
- JAKOUBEK, J. (1953): Kronika města Dvora Králové nad Labem za léta 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945. Dvůr Králové nad Labem s. n., Dvůr Králové nad Labem, 347 s.
- JANEČEK, V. (2003): Dvůr Králové a okolí ve starých pohlednicích. ELLI print, Dvůr Králové nad Labem, 300 s.
- JANOUSEK, P. (2006): Dvůr Králové nad Labem. Praha a Litomyšl, 40 s. + 186 obr. příloh.
- JANOUSEK, P. (2009): Podhart' dětem i dospělým. ELLI print, Dvůr Králové nad Labem, 77 s.
- JUST, A., VLK, J. (2009): 1260 – 2010. Z historie Trutnova trochu jinak. Slovem i obrazem. Nakladatelství Poznání, Olomouc, 212 s.
- KAISER, A. (1952): Hradecký kraj. Praha, 87 s.
- PODHORSKÝ M. (2002): Královéhradecký kraj. Nakladatelství freytag a berndt, Praha, 130 s. + 6 s. obr. příloh.
- SÖLLNER, B., (1936): Pamětní kniha města Dvora Králové nad Labem 1867 – 1926. Dvůr Králové nad Labem, s. n., Dvůr Králové nad Labem, 353 s.
- SÖLLNER, B.: (1936): Pamětní kniha města Dvora Králové nad Labem 1927 – 1936. Dvůr Králové nad Labem, s. n., Dvůr Králové nad Labem, 336 s.
- STANĚK, J. a kol. (1959): Královéhradecko a Náchodsko. Praha, 113 s.
- TOMKOVÁ, E., JIŘIČKOVÁ, A., KUBELKA, T. (2005): Dvůr Králové nad Labem a okolí. Historie a současnost ve fotografii. Městské muzeum, Dvůr Králové nad Labem, 142 s.

Obce v číslech. Okres Trutnov, ČSÚ, Trutnov 1991, 82 s.

7. 5. Seznam regionálních časopisů

HAVLÍK, V. (1995): Dvůr Králové nad Labem – středisko potiskování látek. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 4, s. 4 – 5.

KONÍČKOVÁ, J. (1995): Pokračovatelka tradic jutařské a konopářské. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 4, s. 6 – 7.

KRAUS, L. (2008): Dvůr Králové nad Labem sídlo našeho textilnictví. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 6, s. 7.

KRSKOVÁ, D. (2000): Malá procházka událostmi, které prožili naši předkové za dobu písemně doložené existence našeho města. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 6, s. 1 – 12.

MAŤÁTKO, J. (2004): Královédvorské mosty na Labi. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 6, s. 42 – 43.

ZLATNÍK, A. (2008): Velký průmysl v roce 1890 ve Dvoře Králové nad Labem. Dvůr Králové nad Labem. Vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí, č. 5, s. 4 – 7.

7. 6. Seznam internetových zdrojů

www.mudk.cz – stránky městského úřadu Dvora Králové nad Labem

www.broumov.net – oficiální stránky města Broumova

www.cs.wikipedia.org – české stránky Wikipedie, otevřená encyklopedie

www.jaromer.estranky.cz - neoficiální stránky Jaroměře

www.mestonachod.cz - stránky města Náchod

www.mapy.cz – stránky dopravních map

<http://www.pecpodsnezkou.cz> – stránky města Pec pod Sněžkou

www.strojtex.cz - stránky akciové společnosti Strojtex Dvůr Králové nad Labem

www.juta.cz – stránky akciové společnosti Juta

www.pivo-tambor.cz – stránky pivovaru Tambor

www.zoodvurkralove.cz – stránky zoologické zahrady ve Dvoře Králové nad Labem

<http://mapy.kr-kralovehradecky.cz> - mapový portál Královéhradeckého kraje

www.businessinfo.cz - oficiální portál pro podnikání a export

www.slavie-potstejn.cz - stránky Hotelu Slavia Potštejn

www.trutnovinky.cz – stránky o aktuálním dění na Trutnovsku

www.hornictvi.info - stránky o hornictví

www.jaromer.wz.cz - stránky města Jaroměř

<http://www.demografie.info/> - stránky o demografii

www.rhkhradec.cz - stránky Krajské hospodářské komory Královéhradeckého kraje

<http://www.vanocniozdoby.cz/> - stránky firmy Vánoční ozdoby

www.carla.cz – stránky čokoládovny Carla

<http://www.pivovar-krakonos.cz/> - stránky pivovaru Krakonoš

<http://www.vennamesta.cz/> - stránky královských věnných měst

www.ceskatelevize.cz – stránky České televize

7. 7 Seznam dalších zdrojů

ArcGIS verze 9. 1

8. Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel ve Dvoře Králové nad Labem v letech 1850 – 2011	s. 37
Graf č. 2: Vývoj počtu obyvatel v Trutnově v letech 1850 – 2011	s. 39
Graf č. 3: Vývoj počtu obyvatel v Broumově v letech 1850 – 2011	s. 41
Graf č. 4: Vývoj počtu obyvatel v Hradci Králové v letech 1850 – 2011	s. 43
Graf č. 5: Vývoj počtu obyvatel v Peci pod Sněžkou v letech 1850 – 2011	s. 45
Graf č. 6: Vývoj počtu obyvatel v Jaroměři v letech 1850 – 2011	s. 47
Graf č. 7: Vývoj počtu obyvatel v Náchodě v letech 1850 – 2011	s. 48
Graf č. 8: Vývoj počtu obyvatel v Jičíně v letech 1850 – 2011	s. 50
Graf č. 9: Vývoj počtu obyvatel v České republice v letech 1850 – 2011	s. 97
Graf č. 10: Vývoj počtu obyvatel v Královéhradeckém kraji v letech 1850 – 2011	s. 97

9. Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Kategorie dynamiky populačního růstu pro pohraniční a vnitřní oblast Královéhradeckého kraje v letech 1850 – 2011	s. 17
Tabulka č. 2: Vývoj počtu obyvatel v České republice, Královéhradeckém kraji a vybraných městech Královéhradeckého kraje v hraničních letech stanovených období	s. 36
Tabulka č. 3: Vývoj počtu obyvatel v pohraniční a vnitřní oblasti Královéhradeckého kraje v letech 1850 – 2011	s. 67
Tabulka č. 4: Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst	s. 82
Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje	s. 85
Tabulka č. 6: Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst za jednotlivá období	s. 88
Tabulka č. 7: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje za jednotlivá období	s. 89
Tabulka č. 8: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje	s. 90
Tabulka č. 9: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje za jednotlivá období	s. 93
Tabulka č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje v letech 1869 – 2011	s. 94
Tabulka č. 11: Podíl krajů na populaci území Česka 1850 – 2011 (v %)	s. 95
Tabulka č. 12: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje v závislosti na jejich administrativní funkci	s. 96

10. Seznam map

- Mapa č. 1.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1850 – 1869 s. 53
- Mapa č. 2.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1869 – 1910 s. 55
- Mapa č. 3.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1910 – 1930 s. 58
- Mapa č. 4.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1930 – 1950 s. 61
- Mapa č. 5.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1950 – 2011 s. 64
- Mapa č. 6.: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje v letech
1869 – 2011 s. 65
- Mapa č. 7. Mapa Československa v letech 1939 – 1945 s. 99

11. Přílohy

11. 1. Tabulkové přílohy

Tabulka č. 4. Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst

město/rok	1850	r. i. z. 1850 – 1869	1869	r. i. z. 1869 - 1880	1880	r. i. z. 1880 - 1890	1890	r. i. z. 1890 – 1900	1900	r. i. z. 1900 – 1910	1910
Dvůr Králové n/L	7 110	1,030	8 365	0,979	8 902	1,161	10 898	1,119	13 201	1,237	17 566
Trutnov	9 937	1,611	18 289	1,126	22 391	1,076	25 407	1,002	27 561	1,005	29 786
Broumov	4 590	1,087	5 701	1,225	7 592	1,132	9 063	1,076	10 555	1,044	11 846
Hradec Králové	14 172	1,166	18 884	1,180	24 230	0,988	25 236	1,073	29 310	1,132	35 675
Pec pod Sněžkou	2 865	0,800	2 621	0,929	2 648	0,898	2 508	0,853	2 314	0,872	2 171
Jaroměř	7 881	0,960	8 647	1,410	13 257	0,988	13 805	0,940	14 050	0,992	14 992
Náchod	5 453	1,084	6 757	0,960	7 057	1,409	10 481	1,335	15 138	1,124	18 302
Jičín	5 854	1,184	7 922	1,109	9 553	0,979	9 865	1,052	11 230	0,976	11 784
Královéhradecký kraj	531 879	0,956	581 238	0,978	617 817	0,973	633 558	0,949	650 787	0,974	681 602
Česká republika	6 624 318	1	7 566 463	1	8 223 327	1	8 666 456	1	9 374 028	1	10 076 727

Tabulka č. 4. Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst (pokračování)

město/rok	r. i. z. 1910 - 1921	1921	r. i. z. 1921 – 1930	1930	r. i. z. 1930 – 1950	1950	r. i. z. 1950 – 1961	1961	r. i. z. 1961 – 1970
Dvůr Králové n/L	0,894	15 615	1,131	18 839	1,024	16 083	0,976	16 904	0,971
Trutnov	0,892	26 412	1,005	28 329	0,890	21 030	1,114	25 214	1,008
Broumov	0,872	10 268	0,998	10 931	0,736	6 713	1,063	7 680	0,992
Hradec Králové	1,104	39 151	1,200	50 137	1,366	57 118	1,083	66 608	1,178
Pec pod Sněžkou	0,884	1 908	1,080	2 198	2,115	3 876	0,190	793	0,758
Jaroměř	1,002	14 936	1,082	17 243	0,871	12 531	0,919	12 396	0,942
Náchod	0,924	16 807	1,040	18 649	1,194	18 562	0,943	18 846	1,021
Jičín	1,023	11 976	0,979	12 506	1,197	12 478	0,981	13 176	0,993
Královéhradecký kraj	0,943	638 850	0,961	654 763	0,974	531 533	0,945	540 838	0,975
Česká republika	1	10 009 490	1	10 674 240	1	8 896 086	1	9 571 531	1

Tabulka č. 4. Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst (pokračování)

město/rok	1970	r. i. z. 1970 – 1980	1980	r. i. z. 1980 - 1991	1991	r. i. z. 1991 - 2001	2001	r. i. z. 2001 - 2011	2011
Dvůr Králové n/L	16 828	1,014	17 911	0,964	16 976	0,971	16 381	0,954	16 101
Trutnov	26 046	1,079	29 506	1,083	31 999	1,006	31 997	0,935	30 819
Broumov	7 814	0,955	7 834	1,029	8 076	1,042	8 361	0,917	7 902
Hradec Králové	80 463	1,138	96 145	1,038	99 917	0,979	97 155	0,942	94 318
Pec pod Sněžkou	616	0,954	617	0,856	529	1,132	595	1,044	640
Jaroměř	11 974	0,958	12 046	1,041	12 557	1,036	12 921	0,957	12 739
Náchod	19 729	1,000	20 713	0,998	20 712	1,040	21 400	0,938	20 688
Jičín	13 414	1,149	16 182	1,037	16 803	0,988	16 489	0,994	16 888
Královéhradecký kraj	540 337	0,990	561 385	0,983	552 809	1,003	550 724	0,978	554 803
Česká republika	9 807 696	1	10 291 927	1	10 302 215	1	10 230 060	1	10 532 770

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: r. i. z. = relativní index změny

Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje

město/rok	1850	r. i. z. 1850 – 1869	1869	r. i. z. 1869 - 1880	1880	r. i. z. 1880 - 1890	1890	r. i. z. 1890 - 1900	1900	r. i. z. 1900 - 1910
Dvůr Králové n/L	7 110	1,076	8 365	1,001	8 902	1,193	10 898	1,179	13 201	1,270
Trutnov	9 937	1,684	18 289	1,151	22 391	1,106	25 407	1,056	27 561	1,031
Broumov	4 590	1,136	5 701	1,252	7 592	1,164	9 063	1,133	10 555	1,071
Hradec Králové	14 172	1,219	18 884	1,207	24 230	1,015	25 236	1,130	29 310	1,162
Pec pod Sněžkou	2 865	0,837	2 621	0,950	2 648	0,923	2 508	0,898	2 314	0,895
Jaroměř	7 881	1,004	8 647	1,442	13 257	1,015	13 805	0,990	14 050	1,018
Náchod	5 453	1,133	6 757	0,982	7 057	1,448	10 481	1,406	15 138	1,154
Jičín	5 854	1,238	7 922	1,134	9 553	1,007	9 865	1,108	11 230	1,001
Královéhradecký kraj	531 879	1	581 238	1	617 817	1	633 558	1	650 787	1

Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje (pokračování)

město/rok	1910	r. i. z. 1910 – 1921	1921	r. i. z. 1921 - 1930	1930	r. i. z. 1930 – 1950	1950	r. i. z. 1950 – 1961	1961	r. i. z. 1961 - 1970	1970
Dvůr Králové n/L	17 566	0,948	15 615	1,177	18 839	1,051	16 083	1,032	16 904	0,996	16 828
Trutnov	29 786	0,946	26 412	1,046	28 329	0,914	21 030	1,178	25 214	1,033	26 046
Broumov	11 846	0,924	10 268	1,038	10 931	0,756	6 713	1,124	7 680	1,018	7 814
Hradec Králové	35 675	1,170	39 151	1,249	50 137	1,403	57 118	1,146	66 608	1,209	80 463
Pec pod Sněžkou	2 171	0,937	1 908	1,123	2 198	2,172	3 876	0,201	793	0,777	616
Jaroměř	14 992	1,062	14 936	1,126	17 243	0,895	12 531	0,972	12 396	0,966	11 974
Náchod	18 302	0,979	16 807	1,082	18 649	1,226	18 562	0,997	18 846	1,047	19 729
Jičín	11 784	1,084	11 976	1,0188	12 506	1,229	12 478	1,037	13 176	1,019	13 414
Královéhradecký kraj	681 602	1	638 850	1	654 763	1	531 533	1	540 838	1	540 337

Tabulka č. 5: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje (pokračování)

město/rok	r. i. z. 1970 - 1980	1980	r. i. z. 1980 - 1991	1991	r. i. z. 1991 - 2001	2001	r. i. z. 2001 - 2011	2011
Dvůr Králové n/L	1,0241	17 911	0,962	16 976	0,961	16 381	0,975	16 101
Trutnov	1,090	29 506	1,101	31 999	0,996	31 997	0,956	30 819
Broumov	0,964	7 834	1,046	8 076	1,031	8 361	0,938	7 902
Hradec Králové	1,150	96 145	1,055	99 917	0,968	97 155	0,963	94 318
Pec pod Sněžkou	0,964	617	0,870	529	1,120	595	1,067	640
Jaroměř	0,968	12 046	1,058	12 557	1,025	12 921	0,978	12 739
Náchod	1,010	20 713	1,015	20 712	1,029	21 400	0,959	20 688
Jičín	1,161	16 182	1,054	16 803	0,977	16 489	1,016	16 888
Královéhradecký kraj	1	561 385	1	552 809	1	550 724	1	554 803

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: r. i. z. = relativní index změny

Tabulka č. 6: Vývoj počtu obyvatel Královéhradeckého kraje a jeho vybraných měst za jednotlivá období

město/rok	1850	r. i. z. 1850 – 1869	1869	r. i. z. 1869 - 1910	1910	r. i. z. 1910 – 1930	1930	r. i. z. 1930 - 1950	1950	r. i. z. 1950 - 2011	2011
Dvůr Králové n/L	7 110	1,030	8 365	1,576	17 566	1,012	18 839	1,024	16 083	0,845	16 101
Trutnov	9 937	1,611	18 289	1,222	29 786	0,897	28 329	0,890	21 030	1,237	30 819
Broumov	4 590	1,087	5 701	1,560	11 846	0,871	10 931	0,736	6 713	0,994	7 902
Hradec Králové	14 172	1,166	18 884	1,418	35 675	1,326	50 137	1,366	57 118	1,394	94 318
Pec pod Sněžkou	2 865	0,800	2 621	0,621	2 171	0,955	2 198	2,115	3 876	0,139	640
Jaroměř	7 881	0,960	8 647	1,301	14 992	1,085	17 243	0,871	12 531	0,858	12 739
Náchod	5 453	1,084	6 757	2,033	18 302	0,961	18 649	1,194	18 562	0,941	20 688
Jičín	5 854	1,184	7 922	1,116	11 784	1,001	12 506	1,197	12 478	1,143	16 888
Královéhradecký kraj	531 879	0,956	581 238	0,881	681 602	0,907	654 763	0,974	531 533	0,882	554 803
Česká republika	6 624 318	1	7 566 463	1	10 076 727	1	10 674 240	1	8 896 086	1	10 532 770

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: r. i. z. = relativní index změny

Tabulka č. 7: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje za jednotlivá období

město/rok	1850	r. i. z. 1850 – 1869	1869	r. i. z. 1869 - 1910	1910	r. i. z. 1910 – 1930	1930	r. i. z. 1930 - 1950	1950	r. i. z. 1950 - 2011	2011
Dvůr Králové n/L	7 110	1,076	8 365	1,790	17 566	1,116	18 839	1,051	16 083	0,959	16 101
Trutnov	9 937	1,684	18 289	1,388	29 786	0,990	28 329	0,914	21 030	1,404	30 819
Broumov	4 590	1,136	5 701	1,771	11 846	0,960	10 931	0,756	6 713	1,127	7 902
Hradec Králové	14 172	1,219	18 884	1,610	35 675	1,462	50 137	1,403	57 118	1,582	94 318
Pec pod Sněžkou	2 865	0,837	2 621	0,706	2 171	1,053	2 198	2,172	3 876	0,158	640
Jaroměř	7 881	1,004	8 647	1,478	14 992	1,197	17 243	0,895	12 531	0,973	12 739
Náchod	5 453	1,133	6 757	2,309	18 302	1,060	18 649	1,226	18 562	1,067	20 688
Jičín	5 854	1,238	7 922	1,268	11 784	1,104	12 506	1,229	12 478	1,296	16 888
Královéhradecký kraj	531 879	1	581 238	1	681 602	1	654 763	1	531 533	1	554 803

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: r. i. z. = relativní index změny

Tabulka č. 8: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje

město/rok	1850	i. r. 1850 - 1869	1869	i. r. 1869 - 1880	1880	i. r. 1880 – 1890	1890	i. r. 1890 - 1900	1900
Dvůr Králové n/L	7 110	117	8 365	106	8 902	122	10 898	121	13 201
Trutnov	9 937	184	18 289	122	22 391	113	25 407	108	27 561
Broumov	4 590	124	5 701	133	7 592	119	9 063	116	10 555
Hradec Králové	14 172	133	18 884	128	24 230	104	25 236	116	29 310
Pec pod Sněžkou	2 865	92	2 621	101	2 648	95	2 508	92	2 314
Jaroměř	7 881	109	8 647	153	13 257	104	13 805	102	14 050
Náchod	5 453	123	6 757	104	7 057	149	10 481	144	15 138
Jičín	5 854	135	7 922	121	9 553	103	9 865	114	11 230
Česká republika	6 624 318	114	7 566 463	109	8 223 327	105	8 666 456	108	9 374 028
Královéhradecký kraj	531 879	109	581 238	106	617 817	103	633 558	103	650 787

Tabulka č. 8: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje (pokračování)

město/rok	i. r. 1900 - 1910	1910	i. r. 1910 - 1921	1921	i. r. 1921 – 1930	1930	i. r. 1930 - 1950	1950	i. r. 1950 – 1961
Dvůr Králové n/L	133	17 566	89	15 615	121	18 839	85	16 083	105
Trutnov	108	29 786	89	26 412	107	28 329	74	21 030	120
Broumov	112	11 846	87	10 268	106	10 931	61	6 713	114
Hradec Králové	122	35 675	110	39 151	128	50 137	114	57 118	117
Pec pod Sněžkou	94	2 171	88	1 908	115	2 198	176	3 876	20
Jaroměř	107	14 992	100	14 936	115	17 243	73	12 531	99
Náchod	121	18 302	92	16 807	111	18 649	100	18 562	102
Jičín	105	11 784	102	11 976	104	12 506	100	12 478	106
Česká republika	107	10 076 727	99	10 009 490	107	10 674 240	83	8 896 086	108
Královéhradecký kraj	105	681 602	94	638 850	102	654 763	81	531 533	102

Tabulka č. 8: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje (pokračování)

město/rok	1961	i. r. 1961 – 1970	1970	i. r. 1970 - 1980	1980	i. r. 1980 – 1991	1991	i. r. 1991 - 2001	2001	i. r. 2001 – 2011	2011
Dvůr Králové n/L	16 904	100	16 828	106	17 911	95	16 976	96	16 381	98	16 101
Trutnov	25 214	103	26 046	113	29 506	108	31 999	100	31 997	96	30 819
Broumov	7 680	102	7 814	100	7 834	103	8 076	104	8 361	95	7 902
Hradec Králové	66 608	121	80 463	119	96 145	104	99 917	97	97 155	97	94 318
Pec pod Sněžkou	793	78	616	100	617	86	529	112	595	108	640
Jaroměř	12 396	97	11 974	101	12 046	104	12 557	103	12 921	99	12 739
Náchod	18 846	105	19 729	105	20 713	100	20 712	103	21 400	97	20 688
Jičín	13 176	102	13 414	121	16 182	104	16 803	98	16 489	102	16 888
Česká republika	9 571 531	102	9 807 696	105	10 291 927	100	10 302 215	99	10 230 060	103	10 532 770
Královéhradecký kraj	540 838	100	540 337	104	561 385	98	552 809	100	550 724	101	554 803

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: i. r. = index růstu v jednotlivých obdobích (výchozí rok = index 100)

Tabulka č. 9: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje za jednotlivá období

město/rok	1850	i. r. 1850 - 1869	1869	i. r. 1869 – 1910	1910	i. r. 1910 – 1930	1930	i. r. 1930 – 1950	1950	i. r. 1950 - 2011	2011
Dvůr Králové n/L	7 110	117	8 365	210	17 566	107	18 839	85	16 083	100	16 101
Trutnov	9 937	184	18 289	162	29 786	96	28 329	74	21 030	146	30 819
Broumov	4 590	124	5 701	207	11 846	93	10 931	61	6 713	117	7 902
Hradec Králové	14 172	133	18 884	188	35 675	140	50 137	114	57 118	165	94 318
Pec pod Sněžkou	2 865	92	2 621	83	2 171	101	2 198	176	3 876	83	640
Jaroměř	7 881	109	8 647	173	14 992	115	17 243	73	12 531	101	12 739
Náchod	5 453	123	6 757	270	18 302	101	18 649	100	18 562	111	20 688
Jičín	5 854	135	7 922	148	11 784	106	12 506	100	12 478	135	16 888
Česká republika	6 624 318	114	7 566 463	133	10 076 727	105	10 674 240	83	8 896 086	118	10 532 770
Královéhradecký kraj	531 879	19	581 238	117	681 602	97	654 763	81	531 533	104	554 803

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka: i. r. = index růstu v jednotlivých obdobích (výchozí rok = index 100)

Tabulka č. 10: Vývoj počtu obyvatel ve vybraných městech Královéhradeckého kraje, České republiky a Královéhradeckého kraje v letech 1869 – 2011

město/rok	1869	2011	i. r. 1869 - 2011	r. i. z. 1869 – 2011	r. i. z. 1869 – 2011
Dvůr Králové n/L	8 365	16 101	192	1,38	1,94
Trutnov	18 289	30 819	169	1,22	1,71
Broumov	5 701	7 902	139	1	1,40
Hradec Králové	18 884	94 318	499	3,56	5,04
Pec pod Sněžkou	2 621	640	24	0,17	0,24
Jaroměř	8 647	12 739	147	1,06	1,48
Náchod	6 757	20 688	306	2,20	3,09
Jičín	7 922	16 888	213	1,53	2,15
Česká republika	7 566 463	10 532 770	139	1	1,40
Královéhradecký kraj	581 238	554 803	99	0,71	1

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Vlastní výpočty a www.czso.cz

Poznámka 1: i. r. = index růstu v jednotlivých obdobích (výchozí rok = index 100)

Poznámka 2: r. i. z. = relativní index změny

Tabulka č. 11: Podíl krajů na populaci území Česka 1850 – 2011 (v %)

Kraj	1850	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Hl. m. Praha	1,8	3,3	4,0	4,8	5,7	6,3	7,0	8,4	11,2	11,2	11,0	11,5	11,8	11,4	11,9
Středočeský	10,6	13,2	13,1	12,9	12,5	12,1	12,1	12,0	12,9	12,6	12,1	11,2	10,8	11,0	12,0
Jihočeský	11,0	9,0	8,8	8,3	7,8	7,5	7,4	6,7	6,2	6,0	5,9	6,0	6,0	6,1	6,1
Plzeňský	6,4	7,4	7,4	7,1	6,9	6,8	7,0	6,6	5,9	5,7	5,6	5,5	5,4	5,4	5,4
Karlovarský	4,0	4,3	4,4	4,4	4,6	4,7	4,6	4,7	2,7	2,9	3,0	3,0	2,9	3,0	2,9
Ústecký	8,0	8,2	8,8	9,3	10,2	10,5	10,4	10,5	8,3	8,2	8,1	8,1	8,0	8,0	7,9
Liberecký	6,0	6,2	5,9	5,9	5,8	5,7	5,2	5,2	4,2	4,0	3,9	4,0	4,1	4,2	4,2
Královéhradecký	8,0	7,7	7,5	7,3	6,9	6,8	6,4	6,1	6,0	5,7	5,5	5,5	5,4	5,4	5,3
Pardubický	6,0	6,4	6,2	6,0	5,6	5,5	5,3	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	4,9	5,0	4,9
Vysočina	7,7	6,8	6,5	6,1	5,7	5,4	5,4	5,0	5,2	5,1	5,0	5,0	5,1	5,1	4,9
Jihomoravský	10,6	8,7	8,7	9,0	9,0	9,5	9,6	9,7	10,9	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0	11,0
Zlínský	4,5	4,2	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0	4,1	5,4	5,6	5,6	5,7	5,8	5,8	6,1
Olomoucký	8,9	6,9	6,9	6,8	6,6	6,5	6,5	6,4	6,3	6,2	6,2	6,2	6,2	6,3	5,6
Moravskoslezský	7,7	7,6	7,7	8,0	8,6	9,0	9,3	9,4	9,8	10,8	11,9	12,3	12,5	12,4	11,8

Zdroj: NOVÁČEK, A. (2006): Analýza vlivu vybraných faktorů na vývoj sídelního systému Vysočiny od roku 1869. Vlastivědný sborník Vysočiny, 15, s. 91–105. Vlastní výpočty a www.czso.cz

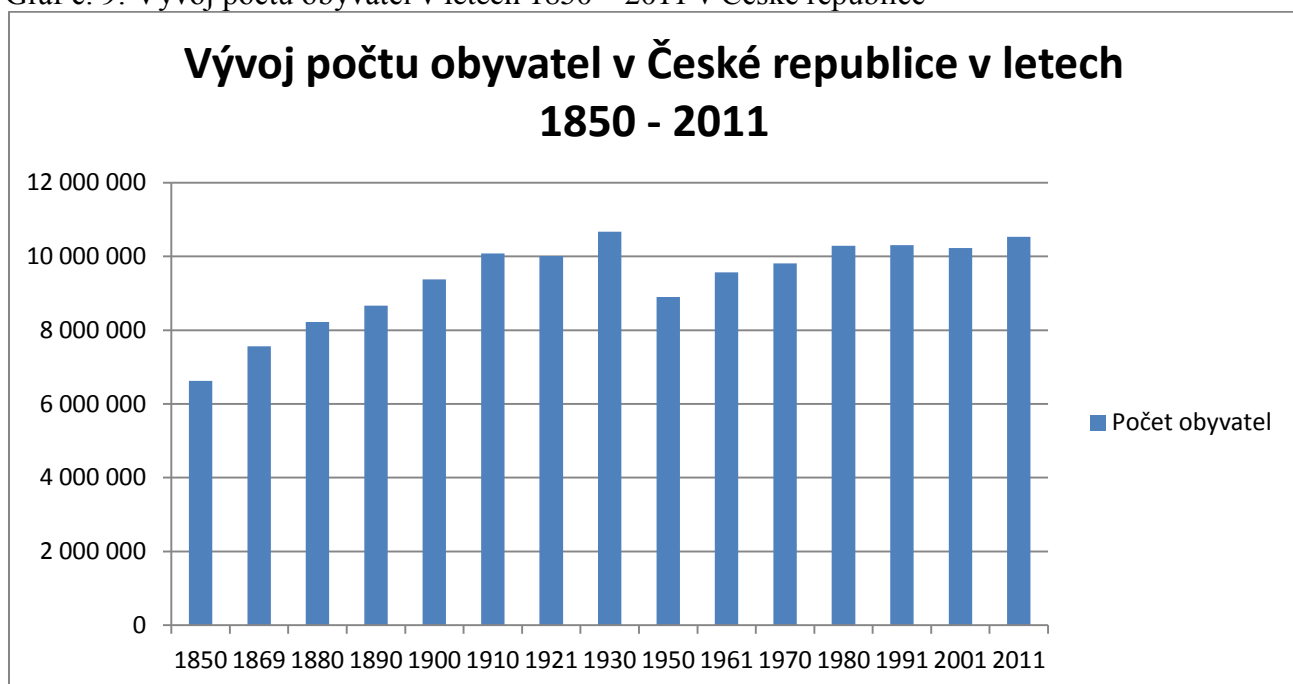
Tabulka č. 12: Vývoj počtu obyvatel vybraných měst Královéhradeckého kraje v závislosti na jejich administrativní funkci

Období	1868 - 1918			Období	1918 - 1938			Období	1949 - 1960		Období	1960 - 2002		Období	2003 - 2011	
Město/ Funkce	Okresní hejtman- ství	Sídlo okresního soudu	Město bez funkce	Město/ funkce	Politický okres	Sídlo okresního soudu	Město bez funkce	Město/ funkce	Okres	Město bez funkce	Město/ funkce	Okres	Město bez funkce	Město/ funkce	ORP	Město bez funkce
Dvůr Králové n/L poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny	8 365 15 615 186,7			Dvůr Králové n/L poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	15 615 18 839 120,6			Dvůr Králové n/L poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	16 083 16 904 105,1		Dvůr Králové n/L poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny		16 904 16 381 96,9	Dvůr Králové n/L poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	16 381 16 101 98,3	
Trutnov poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny	18 289 26 412 144,4			Trutnov poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	26 412 28 329 107,2			Trutnov poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	21 030 25 214 119,9		Trutnov poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny	25 214 31 997 126,9	Trutnov poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	31 997 30 819 96,3		
Broumov poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny	5 701 10 268 180,1			Broumov poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	10 268 10 931 106,5			Broumov poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	6 713 7 680 114,4		Broumov poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny		7 680 8 361 108,9	Broumov poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	8 361 7 902 94,5	
Hradec Králové poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny	18 884 39 151 207,3			Hradec Králové poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	39 151 50 137 128,1			Hradec Králové poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	57 118 66 608 116,6		Hradec Králové poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny	66 608 97 155 145,9	Hradec Králové poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	97 155 94 318 97,1		
Pec pod Sněžkou poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny			2 621 1 908 72,8	Pec pod Sněžkou poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny			1 908 2 198 115,2	Pec pod Sněžkou poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny		3 876 793 20,5	Pec pod Sněžkou poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny		793 595 75,0	Pec pod Sněžkou poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny		595 640 107,6
Jaroměř poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny		8 647 14 936 172,7		Jaroměř poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny		14 936 17 243 115,4		Jaroměř poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	12 531 12 396 98,9		Jaroměř poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny		12 396 12 921 104,2	Jaroměř poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	12 921 12 739 98,6	
Náchod poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny		6 757 16 807 248,7		Náchod poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	16 807 18 849 112,1			Náchod poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	18 562 18 846 101,5		Náchod poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny	18 846 21 400 113,6	Náchod poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	21 400 20 688 96,7		
Jičín poč. obyv. 1869 poč. obyv. 1921 index změny	7 922 11 976 151,2			Jičín poč. obyv. 1921 poč. obyv. 1930 index změny	11 976 12 506 104,4			Jičín poč. obyv. 1950 poč. obyv. 1961 index změny	12 478 13 176 105,6		Jičín poč. obyv. 1961 poč. obyv. 2001 index změny	13 176 16 489 125,1	Jičín poč. obyv. 2001 poč. obyv. 2011 index změny	16 489 16 888 102,4		

Zdroje: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. JANÁK, J., HLEDIKOVÁ, Z., DOBEŠ, J. (2005): Dějiny správy v Českých zemích: od počátku po současnost. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 568 s. NOVÁČEK, A. (2006): Analýza vlivu vybraných faktorů na vývoj sídelního systému Vysočiny od roku 1869. Vlastivědný sborník Vysočiny, 15, s. 91–105. www.czso.cz a vlastní výpočty. Poznámka 1: Letopočty v horní části tabulky jsou období existence daného územněsprávního členění, které se neshoduje s roky sčítání lidu, a proto je u každého města uveden u počtu obyvatel i rok, který je nejbližší změně administrativního uspořádání. Poznámka 2: Hradec Králové se stal v roce 1949 centrem Hradeckého kraje, v roce 1960 střediskem Východočeského kraje a v roce 2000 centrem Královéhradeckého kraje.

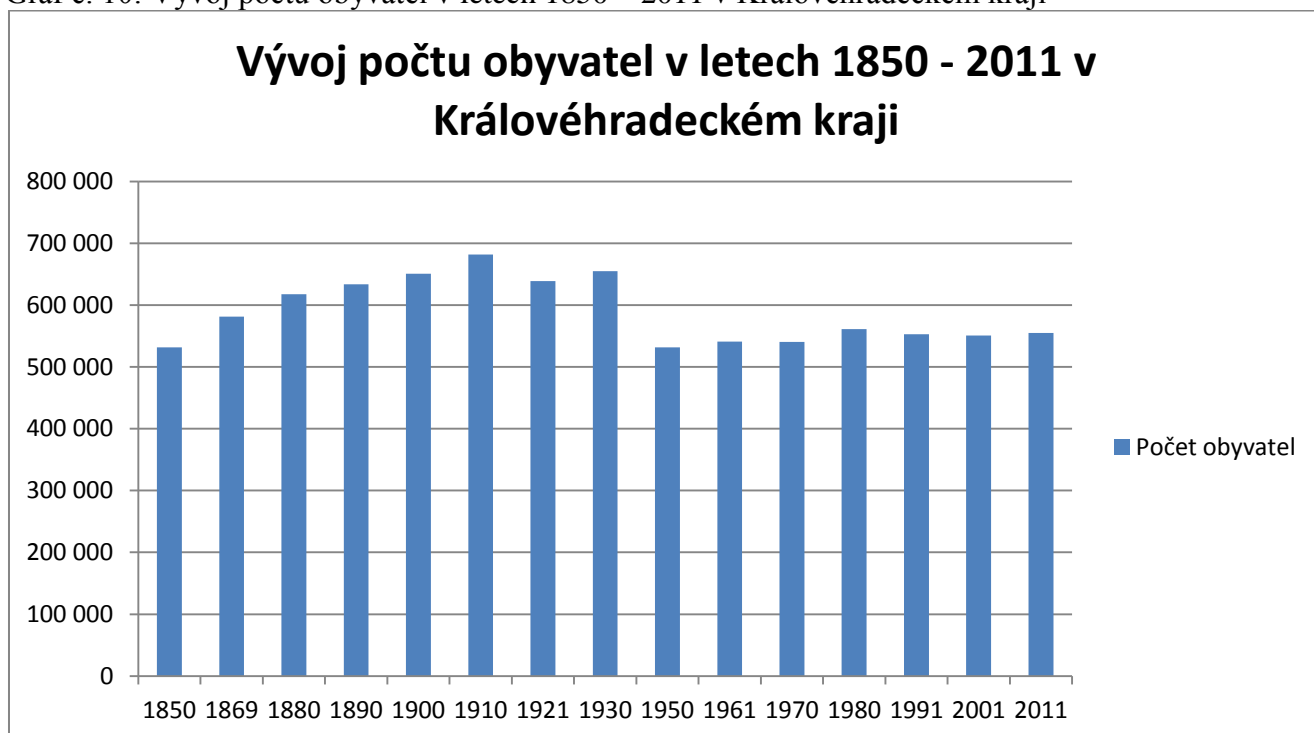
11. 2. Grafové přílohy

Graf č. 9: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v České republice

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

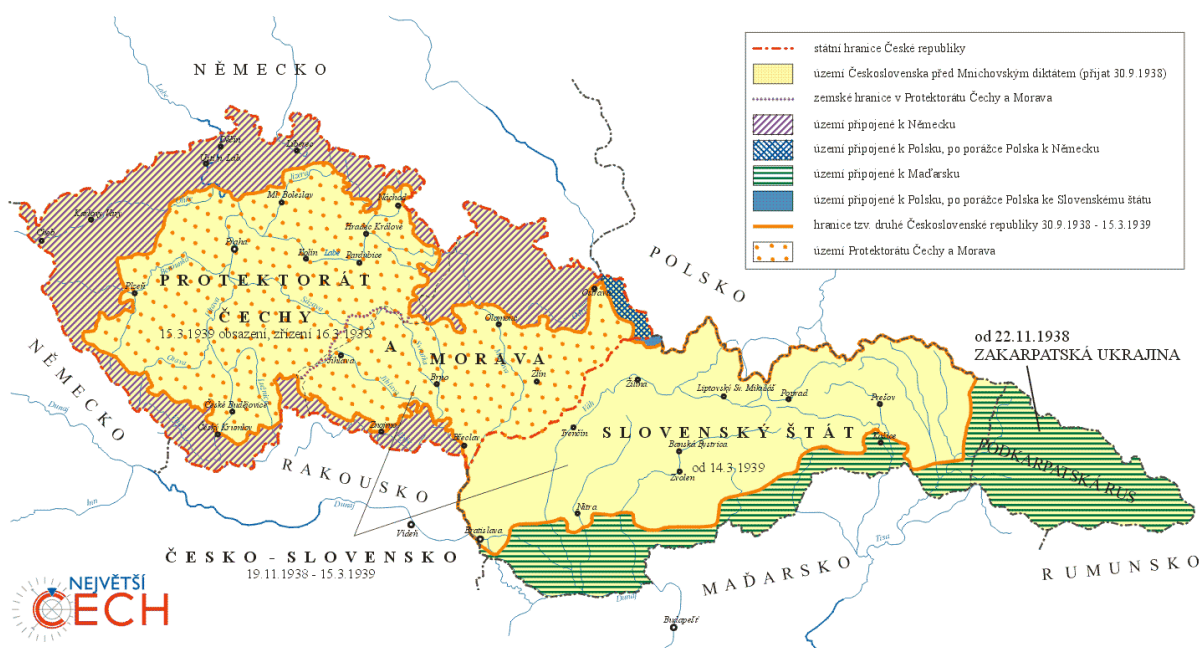
Graf č. 10: Vývoj počtu obyvatel v letech 1850 – 2011 v Královéhradeckém kraji

Zdroj: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996, 364 s. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970. Díl I/1 (ČSR), FSÚ, Praha 1978, 678 s. www.czso.cz

11. 3. Mapové přílohy

Mapa č. 7. Mapa Československa v letech 1939 - 1945

Zdroj: www.ceskatelevize.cz²⁵

Poznámka: Pohraniční oblasti dnešní České republiky vyznačené hnědou barvou byly obývány německým obyvatelstvem a po mnichovské dohodě byly připojeny k Německu

²⁵ <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/nejvetsicech/img/historie/mapa14b.gif>